

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 9 студзеня 1987 г. № 2 (3360) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Народны пісьменнік Беларусі, лаўрэат Ленінскай прэміі Васіла Быкаў стараецца пазбягаць інтэр'ю. Іншая справа — нязмушаная размова на сустрэчы з чытачамі. І не мае значэння — прыхільнікі яны або апаненты. Такія гутаркі — спажыва для розуму і сэрца літаратара. Чытачоў гэтыя гутаркі радуць удвая. Ім цікава пабачыцца з аўтарам, яшчэ раз нібы сустрэцца з героямі яго апавесцей — салдатамі, лётцамі і праз дзесяцігоддзі пасля вайны прымушае нас пакутаваць, думаць, пераглядаць ацэнкі і пазіцыі.

Такім быў і чарговы дыялог народнага пісьменніка з чытачамі, які адбыўся напярэдадні Новага года ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна.

— Як заўжды, прыемна сустрэцца з чытачамі, бо, мне здаецца, аўдыторыя ў бібліятэцы — самая кваліфікаваная ў галіне літаратуры. У бібліятэцы адбываецца, калі можна так сказаць, гаворка прафесіяналаў. Я думаю, вы разумееце, што бібліятэкі ў наш час — гэта вельмі важныя ўстановы, ад якіх залежыць не толькі наша сучаснасць, але і наша будучыня. Акадэмік Ліхачоў не так даўно сказаў, што нават калі знікнуць уся культура, школы, навука, але застаўцца бібліятэкі, то яшчэ нічога не страчана. Таму што іменна ў бібліятэках акумуліруецца ўся мудрасць часоў, уся навука, уся літаратура не толькі нейкіх пакаленняў, а наогул нацыі, здабыткі ўсёй сусветнай культуры. Калі гаварыць пра нашу беларускую літаратуру, дык трэба сказаць, што яна сёння ўзнялася да новай вышыні і што запасу для далейшага руху ў ёй яшчэ многа. І гэта зразумела. Тут гаварылі пра Быкава. Але, мне здаецца, у тым не толькі ягоная заслуга — тут заслуга ўсёй літаратуры, у якой быў запас росту, накоплены ў ранейшыя часы. І яна свой шлях развіцця прайшла ў кароткі тэрмін, у той час як іншыя, сталыя літаратуры ішлі гэтым шляхам стагоддзі, тым самым выпрацоўваючы вопыт, які прыгадзіўся і нам.

— Што хвалюе цяпер вас, пісьменніка-грамадзяніна, пасля XXVII з'езда партыі?

— Я думаю, што не толькі мяне, але ўсё грамадства, усё наша мастацтва, у тым ліку літаратуру, хвалюць зноў жа праблемы нашага жыцця і іх праўдзівае адлюстраванне ў мастацтве. Вы, мабыць, ведаеце, што апошнія дзесяцігоддзі жыцця склаліся такім чынам, што ў нашым мастацтве не хапала гэтай праўды. Усё было: нейкія гумар і сатыра, была філасофія, былі нават творы таленавітыя, напісаныя з блыскам, але мала было праўдзі-

пытанні ёсць ужо і адказ. Іван Шамякін умее пісаць для шырокага чытача такім чынам, што кожнаму цікава: і старому, і маладому, мужчыне і жанчыне, рабочаму, інтэлігенту. У пэўным сэнсе Шамякін — аўтар універсальны. У яго заўжды ёсць сюжэт, знаёмыя вобразы, ёсць тое з жыцця, што лёгка пазнаецца чытачом. Да таго ж у Шамякіна — сучас-

нацыянальнай культуры. На жаль, складлася так, што ў прызнанні гэтага безумоўнага факта — доўгая і складаная праблема, якая цягнецца здаўна ў нашай гісторыі. Але ў адрозненне ад іншых перыядаў у даны момант мы не маем часу, каб яе вырашэнне адкласці на потым. Трэба неадкладна нешта рабіць, калі мы не хочам спыніцца ў сваім развіцці ці

— Я думаю, калі справа пойдзе так і далей, як яна дагэтуль ішла, то, канечне, застаўцца адны філолагі. А можа быць, і філолагаў не застаўцца. Адна толькі дыскусія ў «ЛіМе» паказвае, што мова — у небяспецы. Але тым не менш я ўсё ж думаю, што здаровы сэнс, нацыянальны інстынкт нейкім чынам адрэагуе на небяспеку, і з дапамогай рашучых мер кіраўніцтва, грамадскасці становішча будзе выпраўлена. Бо іначай не можа быць. Другой разумнай альтэрнатывы гэтаму недамыслію я не бачу.

— Адкуль бяруцца сюжэты для вашых кніг аб вайне, яны выдуманыя або грунтоўца на дакументальным матэрыяле?

— Той, хто чытаў мае творы, мабыць, ведае, што там нейкага адмысловага дакументальнага матэрыялу або нават спасылкаў на дакументальны матэрыял няма. Гэта — цалкам літаратурныя творы, хаця, канечне, многія з іх вынікаюць з майго ўласнага ваеннага вопыту і прывязаны да пэўнага часу і пэўнага геаграфічнага месца. Але не ўсе. Калі гаварыць зноў жа пра вайну, кожны з нас ведае, чым вайна з'яўлялася для нашага народа ў нядаўнім мінулым і як многа старэй ў нашым жыцці, жыцці старэйшага пакалення і нават у маладзейшым пакаленні ад яе засталася.

Я думаю, што важныя ўрокі вайны яшчэ не выяўлены цалкам, не вырацаваны мастацтвам. Тэмы вайны яшчэ хопіць надоўга. І не для аднаго пакалення пісьменнікаў.

— Скажыце, калі ласка, як вы ацэньваеце месца беларускай літаратуры ў сусветным літаратурным працэсе?

— У сусветным працэсе мне цяжка ацаніць, таму што я не надта дасведчаны наконт сусветнага літаратурнага працэсу. Я не вывучаў гэтую тэму, гэту праблему спецыяльна. Але я так думаю, што беларуская літаратура займае вельмі прыкметнае месца ў сучаснай савецкай літаратуры. А сучасная савецкая літаратура займае зноў жа пэўнае месца ў кантэксце ўсёй сусветнай літаратуры. Але якое месца? Мне здаецца, адказ на гэтае пытанне павінны даць спецыялісты на аснове, відаць, нейкага навуковага вывучэння. Не ведаю, займаецца навука гэтым ці не, хаця павінна б займацца ў наш

Працяг на стар. 2—3.

АЗІРНУЦЦА І ЦВЯРОЗА АЦАЊІЦЬ

В. БЫКАЎ гутарыць з чытачамі

ных. Вось чаму, відаць, пасля таго, як выйшаў «Сумны дэзактыв» В. Астаф'ева, усе раптам зразумелі, чаго не хапае літаратуры. Я вельмі высока цаню гэты раман, хоць у літаратурных, стылявых адносінах ён не бог ведае што, ён надта звычайны, традыцыйны, без усялякіх патуг на «сызык». Але затое там ёсць праўда з пачатку і да канца. Там ёсць бялітасная самакрытычнасць у адносінах да сябе, да часу, да жыцця народа. І гэта ўскалыхнула чытачоў, усё наша грамадства. У гэтым сэнсе сучасная літаратура мае вялікія магчымасці — у адлюстраванні праўды нашага жыцця, праўды апошніх дзесяцігоддзяў. Я думаю, што творы такога плана будуць з'яўляцца і далей, тым больш, што яны дазваляюць зірнуць цвярозымі вачыма на нядаўнюю гісторыю і на сябе. А гэта заўсёды карысна. Даўня прымаўка гаворыць, што лепшы сродак паразумнець — гэта адчуць уласную дурноту.

— Як вы ацэньваеце творчасць Івана Шамякіна, чым вы маглі б растлумачыць папулярнасць яго твораў сярод чытачоў?

— Я думаю, што ў гэтым

насць, і гэта самая, можа, найбольшая сіла ягонай прозы.

— Як вы ставіцеся да праблемы прапаганды беларускай літаратуры? У чым цяпер актуальнасць гэтай прапаганды?

— Я некалькі скептычна адношуся да самога паняцця прапаганды. Мне здаецца, што прапаганда, як рамяство ці мастацтва, у наш час па раду прычын страчвае свае былыя магчымасці, і таму сродкамі прапаганды дамагацца чаго-небудзь канкрэтнага наўрад ці магчыма. У наш час найлепшы прапагандыст — гэта жыццё ва ўсёй яго разнастайнасці. Толькі рэальнае жыццё ўплывае на фарміраванне асобы, выпрацоўвае пэўныя густы, ідэалы, пачыненні. Іншая справа, што гэтыя ідэалы часам недастатковыя, а то і зусім непрамыслальныя. Але барацьбу з імі наўрад ці разумна весці як метадам забарон, так і метадам заклінанняў. Проста замест кепскіх ідэалаў трэба даць лепшыя. Канечне, мы даражым здабыткамі нашай нацыянальнай літаратуры, якая, як і кожная літаратура, з'яўляецца асновай, падмуркам кожнай на-

наогул застацца без нацыянальнай культуры.

— Влікае ўражанне аназаў на чытача вобраз Сцепаніды з апавесці «Знак бяды». Скажыце, калі ласка, як вы стваралі гэты вобраз? Ці ведалі вы такую жанчыну ў жыцці?

— Я не магу сказаць, што ёсць нейкі прататып Сцепаніды. Усё-такі гэты вобраз пэўным чынам літаратурны, г. зн. збіральны. Хаця такіх жанчын я ведаў у жыцці. Таму стварыць яго было не складана. Яны былі і раней, а цяпер іх стала яшчэ больш — іменна такіх рашучых, бескампрамісных жанчын. Хоць я не сказаў бы, што гэта пашыраны тып беларускай жанчыны. Відаць, гэта ўсё-такі выключны характар, той, што некалі называлі новай жанчынай, выкліканай да жыцця новымі гістарычнымі ўмовамі. Так мне здаецца. Тым не менш я хацеў узяць іменна такую жанчыну, быць можа, трохкі не тыповую, але вобраз якой выражае нейкія важныя ідэі і для нашай гісторыі і для нашай сучаснасці.

— Як вы ацэньваеце стан развіцця беларускай мовы на сучасным этапе? Ці не застаўцца ў хутнім часе філолагі адзінымі чытачамі твораў на беларускай мове?

УНУМАРЫ:

НОВЫЯ ВЕРШЫ
Пімена ПАНЧАНКІ

2

КАБ ЖЫЛО
ДРЭВА
КУЛЬТУРЫ
Публіцыстычнае
слова паэтэсы
Л. ТАРАСЮК

3

Пытанні, на якія
адкажа час
Нататкі з семінара
маладых пісьменнікаў

5

Ці дзейная
наша памяць?
Справаздача са з'езда
таварыства аховы
помнікаў

8—9

КНІГА
І «ПРОЗА ЖЫЦЦЯ»
Крытычны позірк на
дзейнасць кнігалюбаў

13—14—15

Пімен ПАНЧАНКА

Труба

«А» і «Б» сядзелі на трубе.
«А» упала, «Б» прапала,
Што засталася на трубе?
Дзіцячая загадка.

Не па законах
Генетыкі і кібернетыкі,
І ў эканоміцы сэнсу
Дакапацца не спрабуй.
Па кабінетыку,
Па камітэтыку
Мы ўзялі бюракратычную трубу —
Грандыёзную,
Адыёзную.
Яна вышэй усіх Эверэстаў,
Яна—лабірынт:
На верх не даярэшыся.
У ёй размясціліся
Мільёны бюракратаў,
І дыміць яна,
Нібы камчацкі кратэр.
Нашы землі труба
Засмуродзіла,
Задыміла:
Дорага ды міла!
І лезлі ў верх па трапу
Нахабным нахрапам
Прыпісчыкі
І складальнікі хлуслівых рапартаў.
І ляцелі з трубы
Снежанскім снегападам

Інструкцыі,
Цыркуляры,
Загады.
І раслі ў трубе
І каля трубы
Не станочнікі,
Не хлебаробы
І не шаўцы—
Спажывуць!
Колькі ў іх
Лісліваці
І эласліваці.
Панавала не працавітасць,
А прагавітасць:
Не рабі,
А грабі.
І прыдумала
Бюракратычная качарга
Любімае слова:
Чарга.
На семінар
Па захаванню белых мядзведзяў
Лятуць у Азоў,
А ў Архангельску
Склікаюць нараду
Па селекцыі гарбузоў.
Бюракратычную трубу
Праслаўлялі з трыбун.
А людзі думалі, меркавалі:
Дзе праўду Леніна пахавалі?
Чаму зад
Бюракратычны
Душыць лад
Дэмакратычны?
А ні выгляду,
Ні якасці тавару.
Селі на народны карак:

Спекулянты,
Жмінды,
Самалюбцы,
Дармаеды,
Дзермаеды,
Душагубцы,
Халуі
І халуіхі,
А народу ліха!
Хто арэ,
А хто глотку дзярэ.
Не разбярэшся,
Хто тут лёкай,
Хто князь.
Гэта клан,
Гэта клас,
Гэта гразь..

Мы стаміліся ад хлусні,
Мы стаміліся ад пустаслоў'я.
Праўду можна было толькі
сніць
На зямлі, што палітая кроўю.

Мы стаміліся ад ілжы:
Трыццаць год нам з трыбунаў
манілі.
І на душах—налёты іржы,
І сумленне нібы падмянілі.

Перад нашым
сямідзесяцігоддзем
Партыя сказала гнеўна:
Годзе!

Ну а што на трубе засталася?
Бюракраты аб мінулым
галосцяць.
Раней былі непраціўленцы,
Цяпер усюды—
Супраціўленцы.

Мы лягчэй уздыхнулі, калі
Дачакаліся праўды,
галоснасці.
Бюракраты мацней узвялі
Свае доты з руціны
і коснасці.

Развалілі ўсё,
Пагаспадарылі!
Справядліваці час настане.
Па трубе мы рашуча ударылі
І дашчэнтку разбурым яе!

Гэта новая рэвалюцыя,
Гэта новы Кастрычнік ідзе,
Мы—байцы.
Прэч хлусню рэвалюцыяй!
Толькі праўду штодня—
Для людзей...

Цяжка дыхаюць мільярдзіны
На планеце людзей
Пад выццё
Прапаведнікаў смерці
ядзернай...
Як жа мы захаваем жыццё?

Беларуская мова

Ільняная і жытнёвая,
Сялянская.
Баравая ў казачнай красе.
Старажытнейшая, самая
славянская.
Светлая, як травы у расе.

Вобразная, вольная, павучая.
Мова беларуская мая!
Дратавалі, здэквалялі,
мучылі...
Ты жыла і ў працы, і ў баях.

Пра цябе, як сонечнае
дзіва,
І Купала, ды і ўсе мы снілі
сны...

Ад цябе, ласкавай
і праўдзівай,
Адракаюцца цяпер твае сыны.

Пра народ мой церпялівы,
працавіты
Помняць партызанскія лясы...
Хто за намі?
Пакаленне прагавітых
Халуёў я чую галасы.

Я спяваў пра жыта і пра
жаўранкаў,
Ненавідзеў ліхадзеяў
і прыгнёт,
А сягоння—
велькадзяржаўнікаў,
Што разбэшчвалі вялікі
мой народ.

Навучылі не рабіць—
Хлусіць і красці,
Дзеці ў школы з іншай
моваю бягуць.

Я хацеў, нашчадкі, вас
праклясці,
Ды люблю сваю зямлю...
і не магу.

НЕЛЬГА абмінуць безуважна, без публічнага адказу ці хоць бы сціслых каментарыяў некаторыя факты, што былі абнародаваны ў аглядзе чытацкай пошты «ЛіМа» за 14.XI.1986 г.

Так, прыводзіцца адказ Дзяржкіно БССР на пытанне пра агучванне мультфільмаў па-беларуску: «У нашай краіне агульнадзяржаўная мова — руская, і таму неметазгодна дубліраваць кінафільмы на нацыянальныя мовы». Якую ж дрымучую палітычную непільнасць праяўляюць адказныя работнікі такой адказнай — дзяржаўнай! — установы культуры! У нашай краіне няма агульнадзяржаўнай мовы (гл. Канстытуцыю СССР), а руская мова з'яўляецца мовай міжнацыянальных зносін. Тэзіс аб агульнадзяржаўнай мове адставалі ў царскай Расіі... чарнасоенцы, і супраць яго рашуча выступаў У. І. Ленін. Варта нагадаць тут, што ў яго нават ёсць спецыяльны артыкул «Нужен ли обязательный государственный язык?», напісаны ў 1914 годзе (гл.: Полн. собр. соч., т. 24).

Па меншай меры здзіўляе аргументацыя міністра асветы БССР тав. Л. К. Сухнат, калі яна вольна вырашае пытанне аб адкрыцці ў адным з раёнаў Мінска беларускай школы: «А ці не цягнеце вы дзяцей у старыну, ці не збядняеце вы іх?» Як бачыце, свабоднае валоданне роднай мовай аб'яўляецца анахранізмам.

Між тым ленінская палітыка сацыялістычнага будаўніцтва, галоўная палажэнні якой проста неабходна ведаць кіраўніку такога рангу, як міністр, вызначае перспектыву развіцця для нацыянальных культур. Прыгадаем, напрыклад, выказаныя ў «Рэзалюцыі ЦК РКП(б) аб Савецкай уладзе на Украіне» патрабаванні У. І. Леніна аб тым, каб «усяляк супрацьдзейнічаць спрабам штучнымі сродкамі адцягнення украінскую мову на другі план», каб «Ператворчыць украінскую мову ў прыладу камуністычнай асветы працоўных мас» (гл.: Полн. собр. соч., т. 39, с. 334—335).

АЗІРНУЦЦА
І ЦВЯРОЗА АЦАНИЦЬ

(Працяг.
Пачатак на стар. 1).

час. Скажу толькі, што вось я нядаўна быў за мяжой, а іменна ў Францыі ў Парыжы і адзін факт мяне ўразіў вельмі непрыемна. Там у Сарбоне ёсць інстытут усходніх моў, у якім вывучаюцца ўсе ўсходнія мовы. Найперш усходнееўрапейскіх народаў: польская, чэшская, славацкая, балгарская, румынская, мовы народаў Савецкага Саюза: эстонская, латышская, літоўская, украінская, мовы Каўказа, Сярэдняй Азіі. Сярод гэтых моў не знайшлося месца толькі для беларускай мовы. Чаму так — ніхто адказаць не можа. Я думаю, што гэты факт усё-такі сведчыць і пра няўвагу да нашай літаратуры.

— Беларуская літаратура вельмі дрэнна чытаецца. Мы, бібліятэкары, гэта адчуваем. Але лічым, што не толькі мы ў гэтым вінаваты. У чым, павашаму, усё-такі прычына?

— Канечне, не толькі бібліятэкары ў тым вінаваты, гэта безумоўна. У гэтым шмат хто вінаваты. Прычын тут многа, прычын рознага характару. Тут і аб'ектыўныя прычыны, якія выклікаюць недаўнабачнай палітыкай з боку кіраўніцтва, прычыны, якія

ўзніклі самі па сабе, спантанна ў выніку пэўных адносін шырокіх народных мас да сваёй культуры. Прычыны таксама ў пэўнай частцы інтэлігенцыі, якая мяркуюе, што значна падыме свой культурны ўзровень, калі адмовіцца ад нацыянальнай спадчыны. Але адмова ад спадчыны, ад каранёў ніколі і нікому не прыносіла карысці. Я ўжо не кажу пра маральны аспект гэтай з'явы. У тым, што беларускія кнігі чытаюць горш, чым кнігі на іншых мовах, вінаваты, безумоўна, і пісьменнікі, наша літаратура, якая ў апошнія дзесяцігоддзі не дала твораў, якія б захапілі сэрцы і душы сілай праўды выкрываюць ці праўдай ідэалу. Мы ўсё ілюстравалі, падхоплівалі пачыны і пляскалі ў ладкі там, дзе трэба было цвяроза азірнацца і ацаніць па вартасці шмат якія праблемы.

— Якім, на вашу думку, павінен быць сучасны раман? Вашы адносіны да дыскусій пра раман у «Літаратурнай газеце».

— Была такая дыскусія, але, я думаю, не надта ўдалая. Таму што ўжо сама праблема тут, я б сказаў, не самая важная. Роман — адзін з галоўных жанраў кожнай літаратуры. Таму ён, безумоўна, павінен

існаваць і развівацца. Але, калі гаварыць па шчырасці, справа не ў жанры і не ў жанры рамана, у прыватнасці. Усё ж у літаратуры, як і ў мастацтве наогул, важней за ўмоўны жанр — канкрэтны твор. І зусім не важна, да якога жанру ён належыць. Скажам, Дагэўскі пісаў раманы, а Чэхаў раманаў не пісаў. Аднак гэта не значыць, што нехта з іх мае над другім перавагу. Твор можа мець пэўныя адзнакі пэўнага жанру, а можа і не мець ніякіх. Але ён павінен быць харошым. А да якога жанру ён адносіцца, гэта пытанне другараднае.

— Вашы адносіны да рамана Чынгіза Айтматава «Плаха», у прыватнасці, да яго герояў Аўдзія?

— У адрозненне ад думкі многіх крытыкаў, якая была выказана ў друку, я лічу, што «Плаха» — раман добры. Нават выдатны раман. Сапраўды, калі не «мудрствоваць лукава», а падысці да яго проста, з пазіцыі звычайнага чытача, не шукаць там крміналу, а ўважліва прачытаць тэкст, дык няцяжка ўбачыць, што роўнага гэтаму раману ў нас проста няма. Роман таленавіты, своеасаблівы, і ва ўсіх сэнсах варты ўвагі. Можна, канечне, там не ўсё зроблена выдатна, паколькі ён шматпланавы, шматхарактарны, шматпраблемны; некаторыя рэчы там пакідаюць уражанне нявысветленасці, незавершанасці, можа, некаторай неабгрунтаванасці. Затое колькі там дасканаласці. Вазьміце толькі ваўкоў. Аўдзія таксама персанаж нечаканы для нашай літаратуры, свежы і надта змя-

стоўны сваёй рэдкай духоўнасцю. І таму, за якімі-небудзь невялікімі выключэннямі, я стаўлюся да гэтага рамана з вялікай павагай.

— Вы нядаўна былі ў Францыі, якія вы адчулі адносіны да нашых пісьменнікаў і літаратуры?

— Цяпер справа ў гэтых адносінах складалася так, што мы заходнюю літаратуру ведаем лепш, чым Захад ведае нашу. Гэта, аднак, адносіцца не толькі да літаратуры, але і да культуры наогул. У нас, напрыклад, куды больш друкуецца перакладной літаратуры і фільмаў ідзе больш, скажам, французскіх, чым нашых у Францыі. Гэта значыць, мы заходнюю культуру спажываем колькасна больш, чым гэта робяць на Захадзе ў адносінах да нашай культуры. Я не хачу тут гаварыць аб прычынах, чаму так атрымалася, — прычыны розныя і іх шмат. Я магу толькі сказаць, што тамашнія, скажам, шырокая ўніверсітэцкая аўдыторыя, з якой я сустракаўся, нашай сучаснай літаратуры не ведае. Студэнцкая моладзь знае нашу класіку, рускую эмігранцкую літаратуру, якая там выдаецца. Сучаснай жа савецкай, у тым ліку і беларускай, там проста не выдаюць. За апошнія, можа быць, 15 гадоў у Францыі выйшла 2 кніжкі Івана Навуменкі — яго літаратуразнаўчыя працы пра Янку Купалу і Якуба Коласа (на лініі ЮНЕСКО) і дзве мае кніжкі. Вось і ўсё, што там выдадзена.

— Хто з маладых пісьменнікаў вам больш падабаецца і за што?

— У нашым беларускім Саю-

зе пісьменнікаў ужо каля чатырох соцень членаў. З іх нямаю і маладых, прынятых у Саюз за апошнія дзесяць гадоў, і ў іх ліку ёсць выдатныя пісьменнікі. Я не магу пералічыць усіх выдатных, але назаву тры прозвішчы, якія я вельмі люблю. Найперш гэта — Уладзімір Арлоў з яго апавяданнямі на гістарычныя тэмы. Другі аўтар таксама майстра гістарычнага жанру, я маю на ўвазе Кастусь Тарасава, які ўжо напісаў выдатныя кнігі. А з маладых паэтаў я хачу назваць таленавітага Леаніда Галубовіча.

— Як вы адносіцеся да жанру, які выбрала журналістка С. Алексіевіч?

— Я заўжды ўспамінаю гэта імя, калі адказваю на пытанне, ці можна маладым людзям, якія нарадзіліся пасля вайны, пісаць пра вайну. Канечне, пісаць можна пра ўсё і ўсім. Але ўся справа ў тым, што пісаць трэба хораша. І тут я сумняваюся, каб людзі, якія нарадзіліся пасля вайны і не ведалі яе па ўласным вопыце, а ўражанні аб ёй узялі з літаратуры, кіно, тэатра, каб гэтыя людзі змаглі стварыць штосьці значнае на тэму вайны. Але вось ёсць выйсець, вельмі харошы спосаб і харошы жанр літаратурна-дакументальнага даследавання, з якім выступіла С. Алексіевіч. Тое, што зрабіла яна, цяжка пераацаніць, яна зрабіла вялікую справу ў беларускай і савецкай літаратуры наогул. Гэта ёй нялёгка далося, я ведаю, як гэта пісалася, збіралася, друкавалася. Затое цяпер яна пакынае плён заслужанага поспеху.

Дзе ты, календар?

Закончыўся 1986 год, і з горыччу прыходзіцца канстатаваць, што зноў не парадавалі нас рэспубліканскія выдавецтвы беларускімі календарамі. Рускамоўны і нават літоўска-рускомоўны на 1987 год былі ў продажы з мая — разнастайныя табелі-календары, кішэнныя, настольныя, нацсеныя, адрывныя, перакідныя, на розную тэматыку. На беларускай мове ў 1986 годзе з'явілася толькі некалькі табелю-календароў. З'явіўся, нарэшце, і настольны перакідны, але, як заўсёды, з вялікім спазненнем.

Аднаму і выпадковаму большасці ілюстрацый на нашых календары. Кветкі, жытняе поле, заклік пераходзіць вуліцу ва ўстаноўленых месцах і г. д. — гэта добра, але тэма, каб былі выданы, прысвечаныя важным гістарычным падзеям, слаўным імёнам, знакамітым помнікам гісторыі і культуры. Нагадаю, што летась было 850 гадоў гораду Мсціславу, 125 гадоў з дня нараджэння Ігната Буяніцкага, 100 гадоў з дня нараджэння А. Мяснікова і Змітрака Бядулі. Сёлетня спадчына 1125 гадоў Полацку, 920 — Мінску, 425 гадоў з часу надрукавання на тэрыторыі БССР першай беларускай кнігі, 375 гадоў ад заснавання друкарні ў Любчы, 125 гадоў «Мушкетэрскага» — першай беларускай нелегальнай газетцы...

Стала заганаў традыцыяй, што беларускамоўны календары амаль заўсёды трапляюць да панука ў самым канцы года, а то і ў першых месцах календарнага. Асабліва гэта тычыцца перакіднага календара. Ствараецца ўражанне, што нехта наўмысна затрымлівае іх выпускі, чакаючы, пакуль людзі купляць рускамоўны календары, каб потым сказаць: «Не разыходзіцца, бо па-беларуску». І каб потым сракаць тыранію...

Мабыць, мы адзіна саюзная рэспубліка, у якой не друкуюцца такія неабходныя беларускамоўныя кішэнныя календары. Нашы выдавецтвы абмяжоўваюцца толькі двухмоўнымі падлікамі пад малюнкамі на такіх выданнях.

Калі ж мы нарэшце дачакаем беларускага нацсенага адрывнога календара? Кажуць, што нібыта няма для яго адрывнага паліграфічнага базі. Цяжка пагадзіцца. У даваеннай Савецкай Беларусі «базы» была. Выпускаюцца такія календары зараз і ва ўсіх суседніх саюзных рэспубліках. Калі ж у нас сапраўды для такой справы няма адпаведных умоў, то трэба знайсці інавацыі, хто такіх умоў ажно да гэтага часу не ствараў.

Справа дзяржаўнай важнасці не павінна вырашацца з пазіцыі чыноўніцкіх амбіцый, на ўзроўні машынага прагматызму.

Любоў ТАРАСЮК,
кандыдат філалагічных навук.

С. ЧАРНЯУСКАЯ,
учар.

Зразумела, што гэтыя палажэнні распаўсюджваюцца на кожную савецкую рэспубліку.

Любыя спробы «паправіць» Леніна не раз даказвалі сваю гістарычную неперспектыўнасць, прыводзілі да грубых скажэнняў і памылак ва ўсіх галінах сацыялістычнага будаўніцтва.

Развіццё культуры ў камуністычнай перспектыве мае ва

Самое страшнае, што нігілістычныя тэндэнцыі ў адносінах да нацыянальнай культуры і мовы паспелі ўжо пранікнуць у народнае асяроддзе. А калі засыхаюць карані, памірае ўсё дрэва культуры.

За пасляваенныя дзесяцігоддзі — спачатку ў сувязі з міграцыйнай перасяленцтвам пасля Вялікай Айчыннай вайны, у якой Беларусь панесла вялікія люд-

вачах тысяч замежных студэнтаў, якія вучацца ў Беларусі і амаль не чуюць беларускаю мову. Няўжо ж не зразумела, што яны могуць па-свойму ацэньваць і вытлумачваць гэты факт? І якую моўную практыку могуць праходзіць у Мінску польскія стажоры-беларусісты з Варшаўскага ўніверсітэта, якіх штогод прымае філалагічны факультэт БДУ?

Між тым, нават большасць студэнтаў беларускага аддзялення і факультэта журналістыкі карыстаюцца роднай мовай толькі пасіўна. Бо так выхавала школа, так выходзіла штодзённая рэчаіснасць. Калі не хочаш, маўляў, быць белай варонай... Больш таго, дасканалае і свабоднае валоданне беларускай мовай на факультэце журналістыкі проста не заахочваецца. Па-беларуску выкладаецца хіба што мова і літаратура і які-небудзь спекурс, а ў 1981 годзе беларуская літаратура наогул была выключена з вучэбнага планаў — маўляў, у Маскоўскім ўніверсітэце яе няма. Зараз уся шмат'яковая гісторыя беларускай літаратуры вывучаецца толькі на першым курсе, і бедныя студэнты літаральна стогнуць ад немагчымасці асэнсаваць за кароткі час такі аб'ём матэрыялу, дый да гэтага яны проста не падрыхтаваны. І многія наракаюць на ўласных бацькоў, якія калісьці ў школе вызвалі іх ад беларускай мовы. Але ж такіх, вызваленых, увогуле нельга прымаць на факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які рыхтуе спецыялістаў для рэспублікі. Выдатнае валоданне абедзюма мовамі — бела-

скія і матэрыяльныя страты, а ў сучасны момант у выніку патрэб эканамічнага развіцця і пашырэння інтэрнацыянальных сувязей народаў Савецкага Саюза — у рэспубліцы заканамерна склалася сітуацыя двухмоўя. Але гэтым фактычнаму двухмоўю ў нас не адпавядаюць ні сістэма адукацыі (сярэдняй і вышэйшай), ні сістэма дзяржаўных і грамадскіх інстытутаў.

І тое, што ў сталіцы Беларускай ССР у якасці нейкага «эксперымента» пад уплывам грамадскай адкрыта нарэшце адна — з усіх закрытых раней — беларуская школа (ды нават не школа, а некалькі пачатковых класаў), — гэта, безумоўна, ганьба.

Цікава, колькі на адну беларускую школу ў Мінску прыходзіцца школ з так званым англійскім ці яшчэ якім ухілам? Вядома ж, не адна і не дзве, і праблем з іх адкрыццём чамусьці не паўстае. Можна, ёсць надзея, што ў адказ на такую шчодрасць беларусаў у Вялікабрытаніі ці ЗША будуць адкрыты школы «беларускім» ухілам?

Але міжнародны прэстыж такім шляхам не здабываецца. Наадварот, ён рэзка падае ў

ляся тэндэнцыі да яе дыферэнцыраванага ўжытку. Так, мы на другі ж дзень дэведваемся, колькі чалавек экіпажа загінула ў выніку чарговай катастрофы самалёта «Спітфайер» (у ФРГ), але задавальняемся фармулёўкай нахталт: «маюць месца чалавечыя ахвяры», калі справа датычыць катастрофы на шахце. Або ад ніжэйшых звяненняў улады мы патрабуем поўнай праўды аб іх учынках, і дзеяннях, у той час як вышэйшыя даюць гэтую праўду ў дозах, імі самімі вызначаных. Наша тэлебачанне дэманструе такія падыходы кожны раз, калі з адказамі на пытанні тэлеглядачоў выступаюць міністры, кіраўнікі ведамстваў і ўстаноў. Іншы раз нават цікава назіраць, колькі вытанчанага красамоўства траціць выступаючы, каб толькі прама не адказаць на элементарнае пытанне гледача. Мне думаецца, што такі падыход да прыняцця галоснасці ёсць не што іншае, як замаскіраваная барацьба з ёй, і партыя справядліва заклікае рашуча пераадолець гэты застарэлы недахоп нашага грамадскага жыцця.

— Як вы лічыце, ці мае права беларус, які размаўляе на рускай мове, называць нацыяналістам беларуса, які гаворыць на роднай мове?

— Я думаю, што ўсе мы разумеем розніцу паміж нацыяналістам і патрыятам. Для мяне, напрыклад, гэтыя паняцці адрозніваюцца між сабой вельмі чым. Патрыёт любіць свой народ, сваю Радзіму, культуру і

з павагай адносіцца да культуры суседзяў. А нацыяналіст не так любіць сваё, як ненавідзіць чужое — чужы народ, чужую мову, чужую культуру. Вось у гэтым самая вялікая і прычынная розніца паміж імі. Таму, я думаю, у дадзеным выпадку мае месца нейкае непаразуменне, калі не «злой умысел», кажучы па-руску.

— Вашы адносіны да сучаснай моладзі. У чым вы бачыце асаблівае яе жыццё?

— Даўно вядома, што старэйшыя заўсёды крытыкавалі моладзь. Так было ў даўнія часы, яшчэ ў антычнасці, так і цяпер. Але справа ў тым, што моладзь заўсёды не бывае падобнай на старэйшых, што і выклікае прэтэнзіі апошніх. Але ж імяна гэта непадабенства і з'яўляецца перадумовай руху чалавечтва па шляху прагрэсу. Калі б было інакш, дык грамадскае жыццё спасціг бы беспрасветны застой. Таму я думаю, што ўвогуле старэйшым пакаленням трэба прыняць маладых такімі, якія яны ёсць. Канечне, я не хачу тым сказаць, што наша моладзь — роўненская, слаўненская, не мае сваіх праблем і сваіх заганаў. Але скажыце, хіба старэйшыя пакаленні не маюць сваіх недахопаў? Ды ў самарэгулюючым грамадстве ўсё ў рэшце рэшт выраўніваецца. Усё прыходзіць да нейкага ладу і гармоніі.

— У чым вы бачыце асновы сучаснай сям'і?

— Усё ў тым жа, што і тысячу гадоў назад. Мне думаецца,

што асновы сям'і склаліся даўным-даўно. І яны не надта змяняюцца на працягу стагоддзяў. Нельга думаць, што асновы сучаснай сям'і ў корані адрозніваюцца ад асноў сям'і XIX стагоддзя. Больш таго, нават сацыяльны прагрэс і НТР найменш уплывалі на гэтыя сферы. Асновы сям'і, відавочна, заключаюцца ў імкненні ўсіх яе членаў у адным кірунку, а імяна — да ўмацавання, развіцця ўзаемаадносін, спасціжэння спрадвечнай асалоўды кахання. Але калі гэтыя імкненні будуць рознакіраванымі, то сям'і не можа быць. Для таго, каб склалася харошая сям'я, трэба многа супадаючых даных. А каб яна распалася, дастаткова мець нейкую адну даную, якая не супадае.

— Вашы адносіны да сучаснай літаратурнай крытыкі. Ці усё яна робіць, каб палепшыць стан сучаснай літаратуры?

— Я думаю, што крытыка робіць многа. Праўда, у апошнія дзесяцігоддзі крытыка стала вельмі спагадлівай, кампліментарнай. У газетных рэцэнзіях, часопісах звычайна друкаваліся адны панегірыкі — нават і на слабыя творы. Гэта кепска, Але, я думаю, наўрад ці будзе лепш, калі ўсё стане наадварот. У апошні час паявіліся вельмі крытычныя артыкулы, і што ж мы ўбачылі? Шэрую літаратуру яны па-ранейшаму мінаюць, а васьмь раман Ч. Айтматава адразу трапіў пад крытычны агонь. Але што,

гэта самы горшы раман? Гэта якраз самы лепшы раман. У сучаснай крытыцы дзейнічае надта шмат рознахарактарных сіл, якія здзяйсняюць сябе не лепшым чынам. А літаратарам хацелася б разумнай сярэдзіны, аб'ектыўнай памаркоўнасці.

— Як вы ставіцеся да сучаснага чытача? На якое пакаленне вы арыентаваны, калі пішаце творы пра ваіну?

— Вельмі часта задаюць такія пытанні. Але я адношуся да тых пісьменнікаў, якія не робяць у гэтым сэнсе ніякага разліку. Я не пішу для нейкага пэўнага чытача з пэўнай арыентацыяй. Я пішу наогул, для ўсіх, хто хоча мяне чытаць. Імі могуць быць і ветэраны, і пенсіянеры, моладзь, студэнты, школьнікі, рабочыя, калгаснікі. Усім, каму цікава, няхай чытаюць. Я арыентуюся на свой густ, свае магчымасці і, канечне, на праўду, якой яе разумею і бачу.

— Вашы творчыя планы?

— Не надта прыемна гаварыць пра свае няздзейсненыя планы. У адрозненне ад эканомікі, дзе ўсё плануецца на пяць гадоў наперад і на перыяд аж да 2000 года, творчасць пісьменніка пакуль што сугуба індывідуальная і беспланавая. І, як ні дзіўна, гэта дае пісьменнікам пэўныя магчымасці і нават перавагі.

Гутарку запісала Людміла КОЗІНА.

КАБ ЖЫЛО ДРЭВА КУЛЬТУРЫ...

ўвазе высокі ўзровень кожнай нацыянальнай культуры, адным з неад'емных элементаў якой з'яўляецца мова. Ігнараванне ж і прыніжэнне нацыянальнай мовы, выцясненне яе з дзяржаўных і культурных сфер вядзе да заняпаду культуры, яе асіміляцыі, вядзе да гістарычнага бяспамяцтва народа. Пагарджаючы духоўнай культурай свайго народа, мы рызваем апынуцца ў становішчы, калі няма чаго сказаць чалавецтву.

Якаясьці адзіная мова, у якую нібыта зліюцца ўсе мовы пры камунізме (гэты тэзіс быў пашыраны ў пачатку 60-х гадоў, калі ўзнімаўся на шыт праграма фарсіраванага будаўніцтва камунізму), — гэта фікцыя, выдумка дылетантаў, якая прынесла, на жаль, вялікую шкоду ў развіцці сацыялістычных нацыянальных культур. Пра гэта, дарэчы, добра гаварыў у сваім нядаўнім выступленні ў «Ліме» В. Жыбуль.

Сучасная культурна-моўная сітуацыя ў Беларусі — гэта вынік тыповага валюнтарызму, вульгарнага сацыялізму і верагледства ў падыходзе да многіх складаных праблем, горкі плён свайго роду мясцовай самадзейнасці.

— Якую праблему лічыце найважнейшай? Што як пісьменнік і грамадзянін робіць для яе вырашэння?

— Ведаецца, наш час вельмі складаны. Таму вылучыць нейкую адну праблему між іншых праблем не толькі цяжка, але, я думаю, і немагчыма нават ва ўмовах сучаснай камп'ютэрызацыі; нават і самы дасканалы камп'ютэр не адкажа на такое пытанне. У нас па розных прычынах стваралася столькі праблем, што зараз іх, мабыць, і выявіць усё немагчыма. І ўсе яны ў складанейшай узаемасувязі між сабой, так звязаны адна з другой, што варта пацягнуць за адну, як цягнуцца басконцы вузел, і толькі намаганнямі ўсяго грамадства, мабыць, можна нешта зрабіць у сэнсе іх вырашэння.

— Як вы разглядаеце праблему гераічнага і драматычнага ў наш час у абстаноўцы галоснасці, што разгарнулася ў нашай краіне?

— Праблема гераічнага ў наш час, як бы яна ні разумелася, не можа перакрыць сабой іншай праблемы, а імяна — навукова-тэхнічнай адказнасці службовых асоб, пагарджэнне якой нярэдка з'яўляецца прычынай драматычных, а то і трагічных з'яў. Не можа перакрыць ужо хоць бы таму, што дэража праблема нярэдка вынікае з другой, а другая з'яўляецца перашпрынчыннай і таму патрабуе ўсебаковага вывучэння яе прыроды, раскрыцця перад грамадствам усіх фактаў таго ці іншага прычэпа здарэння, абнародавання канкрэтных прозвішчаў. У тым, вядома, найпершы абавязак галоснасці, якая ў наш час усё яшчэ не пазбаві-

Мікола МЯТЛІЦКІ

Галоўная тэма

Вёска і вечар... Пыл над дарогай.
Мойчкі гляджу на траву.
Самаю чуйнай у свеце трывогай
Дыхаю і жыю.

Хаты адступляцца. Сціснецца нема
Горлейка ручая.
Грукае ў грудзі галоўная тэма,
Спеліцца песня мая.

Стыла садзіцца па-над дарогай
Веку імклівага пылу.
Дыхае, чую, гэтай трывогай
Барва — зямны небасхіл.

Чуйна хвалюецца спелае жыта,
Мроячы вечныя сны.
Чуйна праносіць ля сонца арбіта
Шар жыццядайны зямны.

Ты размініся з сінняй Зямлёю,
Вечнасці чорнай імжа!
Гусне трывога. Спудліва ёю
Зоркі над светам дрыважа.

Дзесяць працэнтаў

10% — такі лік страў у будучай ядзернай вайне прагназіруюць тыя, хто прагне не распачаць (3 газет).

Нас — дзесяць працэнтаў — з шара зямнога

Сыдзе ў магчымай вайне.
Нам далакопы кажучь: нямнога,
Вельмі нямнога
смерч загляне.
І дапускаюць: такое магчыма...
Дзесяць працэнтаў, заложнікі, нас.
...Неба зямное працята вачыма,
— Ядзернай смерці папас.
Смутна, пагрозна на кантыненты
Чорныя хмары лялі.
Ходзяць заложнікі — смерці працэнтаў,
Ходзяць яшчэ па зямлі.
Ціха, ледзь чутна над ядзерным светам
Кропля спадае дажджу.
Дзесяць працэнтаў! —
У стоўпішчы гэтым
Дзёйна і ночна хаджу.
Чую дыханне апошняй пагрозы.
Ядзерны смерч панясе
Вас, па-за вёсачкай любой бярозы.
Дзесяць працэнтаў?!

— Усе!
Боль незагойны мружыць павекі,
Скрушная памяць трасе.
Там, па-за вёсачкай, выгараць рэкі.
Дзесяць працэнтаў?
— Усе!

Ядзерным смерчам перажэгнецца
Неба, што ўзмахам крыла.
Знаю: на доле, пад ім, застаецца
Дзесяць працэнтаў тла.

Вейна выстылі зімы
У быстрых завірух.
На дарозе радзімы
Не канчаецца рух.

Стынуць гнёзды ў аеры,
Неба зорнага дах.
Саграваем кватэры
Па зямных гарадах.

Адабраныя рухам,
На дарозе сказной,
Мы, як сейбіт за плугам,
Вольна ідзем баразной.

Стыла памяць гартаем,

І віна — не віна.
Суцяшаемся: тая
За спіной баразна

Свет абсяжы і розны
На світальнай зямлі
Стынуць нашы барозны,
Гасне след у раллі.

Што ж, захоплена рухам,
У абсяжышчы дзей
Мы вяртаемся кругам —
Ад людзей, да людзей.

Я ў сэрцы прыбярог,
Што ўзмахі крыл —
Пыл хойніцкіх дарог,
Высокі пыл.

Яго павей-павой
Яшчэ не згас.
Ен захінуў сабой
Прасторы, час.

У вокны б'е і ў дах
Праз небасхіл
Да хрусту на зубах —
Палескі пыл.

Сустрэча

Ты поймае, з крыніц,
Нясеш сваё вядзерца,
Са снежанем граміц,
З гарачай хвалляй сэрца.

Не абамізілы тын
І не хаціна з краю,
Цябе дарослы сын
Ля весніц сустракае.

Падхопіць ён вядро —
Вада не калыхнецца.
Нахмурыць ён брыво,
І сэрца — страпалецца.

О, як дайшла сюды!
Яму не знаць ніколі,
Па цярнях злыбяды,
Па сцежцы згоркай долі.

СЦЕЖКАМІ БРАТЭРСТВА

Першае сумеснае свята братэрства літаратары Брэстчыны і Вальні (Украінская ССР) правялі дзесяць гадоў назад на радзіме лётчыка-каманаўта СССР П. Клімуна. З таго часу сустрэчы сталі штогадовымі. Мясціны, звязаныя з імямі Я. Коласа і Л. Украінкі, М. Засіма і А. Гаўрылюка, многія «вогненныя вёскі» і вёскі, якія славяцца народнымі ўмельцамі, традыцыйнымі народнымі абрадамі, самабытным фальклорам, — такія ранейшыя маршруты пісьменнікаў.

На гэты раз па ініцыятыве абласных аддзяленняў Саюзаў пісьменнікаў Беларусі і Украіны свята праходзіла ў Маларыцкім і Ратнаўскім раёнах-суседзях, працаўнікоў якіх звязвае даўняе сяброўства і плёнае сацыялістычнае супрацоўства. У літаратару было шмат сустрэч з рабочымі прамысловых прадпрыемстваў і саўгасаў, калгаснікамі, работнікамі кнігагандлю і бібліятэк, педагогамі і вучнямі. Працяглы прыпынак на Украіне дэлегацыі зрабілі ў вёсцы Картэлісы, дзе ў верасні 1942 года ад рук фашысцкіх вылюдноў загінула каля трох тысяч жыхароў. Госці наведалі велічны мемарыял, гісторыя-краязнаў-

чы музей, выступілі перад чытачамі. Першае, з чаго пачалося знаёмства ў калгасе «Зара» Маларыцкага раёна, — гэта новабудова. Іх у гаспадарцы, асабліва ў цэнтральнай вёсцы Арэхава, шмат. Зрэшты, як і ва украінскім калгасе-пабраціме з характэрнаю назваю — «Беларусь». Вясноўцы, іх старшыня І. Ківачук расказвалі не толькі пра свае справы, а і справы сваіх суседзяў-валынцаў, а ў час выступлення арэхаўскага фальклорна-этнографічнага калектыву пранікнёна гукалі беларускія і украінскія народныя песні.

Цікавым было і знаёмства з гісторыка-краязнаўчым і літаратурным музеямі ў Арэхаўскай сярэдняй школе. Як адзначылі настаўнікі, найбольш цікавыя работы музеяў якраз і падказваюць такія памятнаыя сустрэчы. І сапраўды, сяброўства пісьменнікаў дзюво рэспублік з педагогамі і школьнікамі дае свой плён. Зараз, напрыклад, імя заходнеукраінскага паэта-рэвалюцыянера Аляксандра Гаўрылюка носіць школьны літаратурны клуб у вёсцы Тамашоўка на Брэстчыне, а ў Пішчанскай сярэдняй школе на Вальні адкрыты клуб імя Янкі Купалы, у якім украінскія школьнікі вывучаюць беларускую мову.

Усюды, дзе пралягаў чарговы маршрут братэрства, чытачы мелі магчымасць набыць новыя кнігі украінскіх і беларускіх пісьменнікаў, пачуць выступленні Міколы Пранкавіча і Пятра Маха, Алеся Касно і Есіпа Струцюка, Васіля Сахарчука і Івана Чарнецкага, Аляксея Філатава і Міколы Панасюка, іншых удзельнікаў свята.

С. АКСЕНІН.

На здымку: літаратары Брэстчыны і Вальні ля помніка ахвярам фашызму ў вёсцы Картэлісы на Украіне.
Фота Э. КАВЬЯКА.

Фелікс БАТОРЫН

Чарнобыльская балада

Чарнобыль — боль.
Чарнобыль — боль.
У сэрцы золь.
На шчоках соль.
Не гладкі шлях у нас —
зірні:
завостраныя камяні.
Адзін — як нож,
другі — як штых.
Ды ты
не заўважаеш іх,

не бачыш іх, пакуль які
не ўрэжацца
у ступакі.
Ты зноў ідзеш за крокам крок —
і ў ясны дзень,
і ў чорны зморк.
Бясконцы шлях —
бясконцы бой.
І доўга
не сціхае боль...

Патануць бы ў спева салаўіным
І ачнуцца ў звоне жаўруковым,
Басанож навывперадкі з сынам
Вымераць дыван травы шаўкувы!

Аж да самай рэчкі Серабранкі
Пацягнуць сляды расістым лугам,
Удыхнуць мурожны водар ранку,
Каб, нібы ад хмелю, голаў кругам!

Ля старой, як свет, бярозы ніцай
Апусціцца ціха на калені,
Зезірнуць у звонкую крыніцу,
Прычасціцца чыстаму струменю,

Каб і сын сюды дарогу ўведаў —
І не змог да скону ўжо забыцца.
Тут і ўнукаў сын, як бацька дзедаў,
У жывое люстра паглядзіцца...

Яўген ГУЧОК

На полі татара-мангольскім
Не ўзыдзе прыгожая кветка,
А ўзыдзе —

не зацвіце;
Калі ж зацвіце —
яе знішчаць,
Бо кветка прыгожая тая
Стане адцягваць увагу
Татара-мангол
і іх коней
Ад мэты галоўнай ханаў —
Ісці да апошняга мора.

Горад бездухоўнасці

У горадзе гэтым не знойдзеш ніводнага
каменя,
Які б нагадаў штось чароўнае
з даўніх часоў,
Які б да сябе пацягнуў прыхіліцца
душою,
Які б успаміны ці мары твае ажывіў...

У горадзе гэтым — каменні,
каменні,
каменні...

Якія штодня
мы шпурляем адзін у аднаго.

Вялікім хто быць імкнецца,
Імкнецца за кошт другіх,
Ен будзе такім,
Ен будзе вялікім,
Праўда,
накштальт пустыні.

Так многа на свеце людзей і ідэй,
Што зместам сваім да кашулі падобны,
Кашулі,
той самай кашулі,
Адпрасаваны ў якой
Толькі каўнер і манжэты.

Джыңсы...
Выцёртыя да бела-блакітнага стану —

Вось яно
яго неба.

Як рэшткі пасты зубной,
Так яны выцскаюць
На тварах сваіх усмешкі.

Цікава,
а ў царстве птушыным
Ці існуе такое —
Мовы сваёй
Выракацца?!

Паміж духам і плоццю
Кроў працякла...
А каб не стыла
пунсовая, —
Вы ад Праўды не адступайце,
людзі!

На магіле Максіма Багдановіча

Светла ў мяне на душы
І хочацца плакаць
Ад радасці,
Што людзі такія былі...

Змрочна ў мяне на душы
І хочацца плакаць
Ад болю і жалю,
Што мала такіх на Зямлі...

ЛАЎРЭАТЫ ЧАСОПІСА «МАЛАДОСЦЬ»

Рашэннем рэдкалегіі часопіса «Малодосць» вызначаны лепшыя публікацыі 1986 года. Лаўрэатамі сталі Уладзіслаў Рубанаў (аповесць «Разам па жыццці»), Анатоль Сыс (цыкл вершаў), Галіна Каржанеўская (артыкул «Чанайце свята абнаўлення»), Яўген Лецка (артыкул «Плыві, рачуліка, вечна»), Уладзімір Лукашык (мастацкае афармленне часопіса).

КАНЦЭРТ НАРОДНАГА ХОРУ

Перад адпачываючымі санаторыя «Крыніца» выступіў народны хор народнай і савецкай песні вытворчага аб'яднання «Інтэграл» г. Мінска — неаднаразовы лаўрэат усесаюзных і рэспубліканскіх фестываляў і конкурсаў. Гледачам была прапанавана шырокая і разнастайная праграма з беларускіх і рускіх народных песень, песень савецкіх кампазітараў.

З задавальненнем прымалі гледачы выступленні салістаў хору Тамары Сяргей, Міналя Крата, Уладзіміра Ляўковіча, Віктара Кідалы, Мікалая Віцюшнікава, Рамана Жыталоўіча, хормайстра і кіраўніка хору Леаніда Ваўчана.

Г. ДЗІСКО.

Літаратура і жыццё — як часта мы гаворым гэтыя словы, не задумваючыся аб іх глыбіннай сувязі, забываючы, што жыццё з'яўляецца той першаасновай, якая ў вялікай ступені правязанае ўзровень і стан развіцця прыгожага пісьменства. Сур'ёзна і ўдумліва ацэньваючы дзень учарашні і сённяшні, даволі рэдка кідаем мы погляд у будучыню, у заўтрашні дзень нашай літаратуры. А гэты заўтрашні дзень правязанае сучаснасцю, і не толькі тымі зменамі, якія адбываюцца ў палітычным і эканамічным жыцці грамадства, але і вышэйшай тых духоўных, ідэйных і мастацкіх крытэрыяў, на якія арыентавацца літаратура сёння.

Добрай традыцыяй стала рэспубліканская нарада маладых пісьменнікаў. Штогод на працягу апошніх 20-ці гадоў парог пісьменніцкага Дома творчасці пераступае даволі вялікая нагорта маладых аўтараў (на гэты раз іх было 25), каб потым, абнавіўшы і акрыліўшы, злучыць іх імпульсамі кінуцца ў вір літаратурнага жыцця. Адно толькі трохі здзіўляла на гэты раз, на апошній нарадзе: сярод яе ўдзельнікаў не так і многа сустрэлася прызвішчаў, знаёмых чытачу са старонак рэспубліканскага друку. Магчыма, думалася мне, нарада з'яўляецца той прыступкай, з якой маладым адкрываецца шырокі шлях у літаратуру? Бо хіба можна лічыць сур'ёзнай тэмай для размовы на нарадзе рэспубліканскага значэння 2—3 апаваднанні ці 5—6 вершаў (хай сабе і нядрэнных) пачынаючых аўтараў, якія дагэтуль мала хто дзе чытаў і невядома, калі працягае?

Думалася на пачатку семінара яшчэ і вось пра што. У нашым штодзённым жыцці мы даволі часта сутыкаемся з паняццем прафесійнай і самадзейнай творчасці. Здаецца, толькі літаратуру абмінуў гэты падзел. Але ж верагодна, што зольнасці некаторых пачынаючых аўтараў, якіх падтрымліваюць на нарадах, у перыядычных выданнях, маглі б развівацца і без гэтай падтрымкі. Гэта з аднаго боку. А з другога — ці не спрыем мы самі так званай шэрай пльмі малапапулярным заахвочваннем да творчасці і працы людзей, якім напачатку лепш было б сказаць горную праўду? Зрэшты, меркаванні гэтыя перад нарадамі і ў сувязі з ёй. Звернемся цяпер да самой нарады, прыслушаемся да голасу тых, хто вучыў, і тых, хто вучыўся.

Асабіста я адчуваю патрэбу пабыць на нарадзе маладых, паслухаць іх, пачытаць іхнія творы, — гаворыць кіраўнік секцыі паэзіі Рыгор Бардулін. — Гэта і самаправерка, наколькі пастарэў ты, як далёка адстаў ты ад маладых праблем і клопатаў, і мажлівасць зразумець, што новага нясуць маладыя ў паэзію. Сёлетні семінар пакаіе ў цэлым добрае ўражанне. У маладых, адчуваецца, ёсць свая пэўная грамадзянская пазіцыя, свой погляд на сучаснасць, на гісторыю свайго краю. Гэта аглядна, бегла. Чаго б хацелася пажадаць маладым паэтам — каб больш актыўна ўрываўся ў жыццё, каб іх радкі былі бліжэй і зразумелыя маладому сучасніку. Апошнія слова будзе за тымі, хто зможа працаваць упарта і ўзнісла, штодзённа і роздумна.

Гэта слова слыннага паэта, настаўніка.

А вось што думаюць і гавораць пра свае ўражанні ад нарады самі яе ўдзельнікі.

«Галоўнае, чым жыла нарада на працягу ўсяго тыдня, — гэта высокі патрыятычны дух, прыціповасць апэнікі твораў, пры абмеркаванні як маладымі, так і старэйшымі пісьменнікамі, грамадзянскае заклапочанасць лёсам роднай мовы» (Васіль Сахарчук). «Лічу сябе шчаслівай: удзельнічаючы ў нарадзе, я

пазнаёмілася з людзьмі, якія сталі для мяне адкрыццём і надзеяй» (Ларыса Раманава).

Аднак не ўсе ўдзельнікі падзяляюць гэтае досыць аптымістычнае ўражанне.

«Асабіста я чакаў больш высокага ўзроўню. Мне здалася, што часам нават разбор твораў насіў недастаткова грунтоўны характар. Заўвагай парой мелі агульны характар» (Уладзімір Сіўчыкаў). «Мне падалося, што сярод удзельнікаў нарады было замнога выпадковых людзей, таму і ўзровень быў не надта высокі. Далёка не кожны зразумеў, дзеля чаго ён піша» (Вольга Куртаніч).

больш заўважны. Якія высновы можна зрабіць? Трэба даць з'явіцца святло ўсяму новаму ў літаратуры (гэта ж новае з'яўляецца формай мыслення і развіцця!), каб у канфілікце традыцыйнай і наватарскай паэзіі і прозы змагла б нарадзіцца сапраўдная.

Гэта меркаванне Аво Юпруса, які піша прозу і вершы, а акрамя таго, займаецца і крытыкай.

Калі зыходзіць з падзелу А. Юпруса, да гарадской, а гэта значыць і наватарскай паэзіі з тых вершаў, што прагучалі на нарадзе, можна аднесці хіба толькі вершы У. Сіўчыкава. Праўда, у апошнія гады з'яві-

лі кіраваў секцыяй прозы. — Амаль у кожнага з іх ёсць свае праблемы і недахопы: у аднаго не ладзіцца з мовай, у другога — з сюжэтам, у трэцяга — з адборам матэрыялу, выбарам тэмы, абмалёўкай вобразаў. Але аснова твораў ёсць, трэба толькі больш над імі працаваць. Найбольш перспектыўным мне здаецца Андрэй Федарэнка, студэнт першага курса Мінскага інстытута культуры. Маладыя празаікі — удзельнікі сёлетняй нарады — пішуць у большасці сваёй і вершы, і прозу, займаюцца перакладамі, пішуць творы для дзяцей. Добра гэта ці кепска? Напэўна — пакажа жыццё».

штучнай, бо ў горадзе мовы не існуе, за выключэннем абмежаванага асяроддзя. І таму маладыя празаікі, якія выраслі на рускамоўнай глебе, а родную мову прымалі не з дзяцінства, а ў дарослым узросце, розумам, аказаліся ў досыць складанай сітуацыі. У нейкай ступені гэтым можна растлумачыць моўныя хібы ў апавяданнях У. Сіўчыкава і У. Сцяпана. Магчыма, з часам яны будуць пераадолены, як адбылося гэта на прыкладзе творчасці У. Арлова, але можа быць і такое, што гэта дадзена далёка не кожнаму, і У. Арлоў у нейкай ступені — выключэнне».

Мушу тут дадаць, што неабходнасць асэнсавання і абмеркавання тых працаў, якія адбываюцца ў сучаснай прозе, наспела даўно. Нездарма, напэўна, на працягу апошніх гадоў А. Сідарэвіч настойліва вясцкуе з'яўленне новай пльмі ў прозе. Але што новая проза ёсць, прыходзіцца верыць крытыку толькі на слова — павярджэнне цяжка знайсці на старонках рэспубліканскіх перыядычных выданняў. Можа, таму падставой для такой зацікаўленай размовы і з'явілася апавяданне У. Сцяпана «Вонкавае святло», у якім малады празаік свядома стараецца адзіць ад традыцыйных выяўленчых сродкаў і форм.

Вось што гаворыць Уладзімір Сцяпан: «Я думаю, што адказаць на асноўныя пытанні быцця, выкарыстоўваючы старыя сродкі, — немагчыма. Сучаснаму чытачу будзе нецікава, ён не зразумее аўтара, які будзе фактаграфічна, ілюстрацыйна ўзнаўляць жыццё на старонках сваіх твораў, не спрабуючы зразумець і вызначыць найбольш значныя ідэі сучаснасці, не прапаноўваючы сучасніку сваю філасофскую мадэль асэнсавання свету і чалавека ў ім. Прышоў час пісаць па-новаму, улічваючы ўсе дасягненні сучаснай айчыннай і замежнай літаратуры».

Безумоўна, новыя ідэі будуць патрабаваць новых выяўленчых сродкаў, новых кампазіцыйных і стылявых форм. Але ў гэтых формах новая літаратура павінна выявіць і захаваць радасць і скруху душы чалавечай. І нельга не далучыцца да думкі Андрэя Федарэнка, які лічыць, што сапраўднай літаратура ўся прасякнута болем, і спадзяецца, што такой яна будзе і далей. «Вершыца, што добрая проза ў нас у Беларусі будзе, што на дапамогу старэйшым пісьменнікам прыйдуць новыя аўтары, — значае малады празаік. — Можа, іх будзе небагата, але яны павінны прынесці ў літаратуру больш свайго пакалення. Болю гэтага хапае ў жыцці, і калі яго памастаць перанесці ў літаратуру, — тады будзе добрая літаратура і яе будучы чытаць».

Усё ж якой яна будзе, наша літаратура, заўтра? У меркаваннях удзельнікаў нарады гукала шчырая занепакоенасць станам літаратуры на сучасным этапе, але адной занепакоенасці і нават ведання канкрэтных шляхоў вырашэння сучасных праблем яшчэ мала, каб літаратура выйшла на новыя абсягі. Неабходныя ўмовы — талент і праца. Ці рэалізуюцца гэтыя, несумненна, шчырыя словы і пажаданні ў канкрэтную справу кожнага маладога творцы — пытанне, на якое зможа адказаць толькі час.

Галіна ТЫЧКО.

ПЫТАННІ, НА ЯКІЯ АДКАЖА ЧАС

Гавораць кіраўнікі і ўдзельнікі рэспубліканскай нарады маладых пісьменнікаў «Іслач-86»

На нараду, па традыцыі, былі запрошаны госці з братняй Эстоніі. Мне было цікава пачуць іх думку і даведацца пра іх уражанні ад нарады.

«Калі гаварыць пра паэзію, што абмяркоўвалася на нарадзе, — гаворыць Аво Юпрус, — то ўмоўна яе можна падзяліць на дзве пльмі — традыцыйную і наватарскую. У першую ўваходзяць вершы пра прыроду, родную вёску, вершы, якія выяўляюць у асноўным эмоцыі аўтараў — настальгію ці, наадварот, аптымістычнае ўслаўленне жыцця і працы. На жаль, ствараецца ўражанне, што маладыя аўтары выкарыстоўваюць не свой уласны вопыт сутыкнення і спазнання рэчаіснасці, а бяруць за ўзор творчасць старэйшых пісьменнікаў, якія з гэтай тэмай ужо занялі сваё ганаровае месца ў літаратуры. Можа, таму ў гэтай традыцыйнай пльмі так і не давалася пачуць новага і свежага слова».

Да наватарскай пльмі можна аднесці ў нейкай ступені гарадскую паэзію, якая, на маю думку, толькі-толькі пачынае нараджацца. Для яе характэрна стрыманасць эмоцый, дакладная фіксацыя дэталей, імкненне адлюстравць свет такім, які ён ёсць у рэальнасці. Гэта свет чалавека, адпрэчанага ад асяроддзя, ад іншых людзей. Гэта свет, у якім жыве чалавек, які страціў самога сябе, сваё «я». Ён у безвыходнай жальбе і разгубленасці, ён незадаволены сабой, але гэтая незадаволенасць без пратэсту. Такая пазіцыя выйсця не пакажа. Традыцыйная ж паэзія ў гэты час альбо цалкам прымае навакольную рэчаіснасць, альбо адмаўляе яе, але робіць гэта тымі ж мастацкімі сродкамі, што 20, 30, 40 гадоў назад і якія сягоння наўрад ці можна назваць эфектыўнымі.

Тая ж самая сітуацыя, — працягвае гасць, — назіраецца і ў прозе (назавём А. Федарэнка і У. Сцяпана, найбольш таленавітых). Мне здалася, што ў прозе гэты падзел яшчэ

лася цэлая група маладых літаратараў, якія ўпарта лічаць тут сябе калумбамі і з імпульсам абжываюць урбаністычныя краявіды. Але робяць гэта, дарэчы, за вельмі рэдкім выключэннем, старымі мастацкімі сродкамі. У такім разе шукаць мяжу паміж традыцыйнасцю і наватарствам даволі проста: там — луг, поле, рэчка, сенажаць, тут — «асфальт, бетон, ліхтар, аўтобус». Думаецца, што толькі на аснове асяроддзя існавання лірычнага героя вызначаць наватарскую і традыцыйную пльмі непрамаерна. І калі быць паслядоўным, то свежае слова на нарадзе акурат прагучала ў напрамку так званай традыцыйнай, па класіфікацыі А. Юпруса, паэзіі (маю на ўвазе нізку вершаў В. Куртаніч).

Трэба сказаць, што неабгрунтаванасць і непрамаернасць такога, умоўна скажам, тэматычнага падзелу адчувалі і самі маладыя пісьменнікі. «Падзел на гарадскую і вясковую прозу і паэзію, сам па сабе, вельмі няўдалы, — гаворыць у час адной са шматлікіх дыскусій Уладзімір Сіўчыкаў. — Тое, што мы называем «гарадской пльмі», у дачыненні да прозы мне ўяўляецца спробай стварыць інтэлектуальную прозу. Сёння, акрамя вяскоўцаў, у горадзе ёсць пакаленне карэнных гараджан, якія маюць свой адметны светапогляд, сваю філасофію жыцця, сфарміраваную горадам, і якія патрабуюць новай прозы».

Аднак пакуль карэннымі і некарэннымі гараджанам будучы чакаць новай прозы і сваіх празаікаў, давайце пазнаёмімся з тымі здабыткамі, якія мы маем у сучаснай маладой прозе. Зыходзячы зноў-такі з твораў, што абмяркоўваліся на нарадзе.

«На секцыі прозы разглядаліся апавяданні Андрэя Федарэнка і Сяргея Тарасава, Уладзіміра Сіўчыкава і Уладзіміра Граўцова, Сымона Свістунавіча і Уладзіміра Сцяпана, — гаворыць Уладзімір Дамашэвіч,

«Боязна, што маладыя могуць няправільна зразумець тыя магчымасці, якія дае ім час, — заўважае Яраслаў Пархута, які прымаў актыўны ўдзел у абмеркаванні празаічных твораў. — Звычайна на пераломах гісторыі з'яўляюцца моцныя людзі, але крайнасці і іх ніколі не даводзілі да добра».

«Крайнасці», пра якія казаў Я. Пархута, выяўляліся і ў выказваннях наконт далейшых шляхоў развіцця беларускай прозы.

«Асноўнае тут, — сцвярджаў Уладзімір Граўцоў, — пазбаўлена так званай «правінцыйнасці». Наша проза нібы не заўважае, што ўзрастае лічба гарадскога насельніцтва Беларусі, і прадаўжае пісаць для вёскі і пра вёску. Яшчэ некалькі дзесяцігоддзяў назад, калі асноўная маса чытачоў была вясковай, існаванне бытавога рамана было зразумелым і, магчыма, карысным. Але зараз лічу — трэба рэзка павысіць інтэлектуальны ўзровень нашай літаратуры, у прыватнасці прозы».

Што гэта сапраўды «крайнасці», якія выяўляюць неглыбокае веданне айчыннай літаратуры і тэндэнцыі яе развіцця, думаецца, відавочна.

А зараз слова Сяргею Тарасаву: «Мне здаецца, што галоўнай праблемай для сучаснай гарадской прозы застаецца праблема героя. У лімаўскай публікацыі С. Алексіевіч «Я паехаў з вёскі...» распавядалася пра людзей, якія страцілі свае духоўныя карані, пераехаўшы на сталае жыхарства ў горад. Думаю, што выяўленне такога героя можа стаць плённай творчай мяжой паміж традыцыйнай вясковай і гарадской прозай. Аднак што б ні адбывалася ў нашай маладой прозе, якія б эксперыменты ні праводзіліся, яна павінна быць звязана з надзённымі праблемамі сучаснасці, культуры і гісторыі».

Тую ж думку працягваў Сымон Свістунавіч: «Гарадская проза аказалася ў нас трохі

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Музею Максіма Багдановіча

У снежні 1985 года літаратурная грамадасць Мінска адзначыла 95-годдзе з дня нараджэння і 75-годдзе з дня смерці беларускага пісьменніка і публіцыста Сяргея Палуяна. Гэтым ж снежаньскім дням у Літаратурным музеі Янін Купалы адбылося ўрачыстае выстаўкі «Жыццё і творчасць Сяргея Палуяна», на якой упяршыню былі прадстаўлены арыгінальныя дакументальныя матэрыялы. Выстаўка гэтая — вынік шматгадовай пошукаў і цікавых знаходак вядомых літаратуразнаўцаў Тацяны Кабржыцкай і Вячаслава Рагойшы.

І вось зараз даследчыні перадалі свае матэрыялы Літаратурнаму музею Максіма Багдановіча.

Як вядома, не захавалася ніводнага асобнага прыжыццёвага здымка Сяргея Палуяна. Таму вялікую каштоўнасць уяўляе групавая фатаграфія сям'і Палуянаў (1904 г.), на якой разам са сваімі роднымі зняты і 14-гадовы Сяргей. На двух пасмяротных здымках 1910 года — С. Палуян у труне. На здымках 1911 года — магіла пісьменніка ў Кіеве на Байкавых могілках, якая не захавалася да нашага часу. На іншых фатаграфіях —

родныя і сваякі Сяргея Палуяна. Тут можна вылучыць здымак стрыечнага брата С. Палуяна Уладзіміра Федарэвіча Бахонкі (1913 г.), Менавіта ён у 1951 годзе перадаў у Літаратурны музей Я. Купалы фатаздымкі Максіма Багдановіча і Янін Купалы з аўтаграфамі паэтаў. У свой час здымкі гэтыя былі падараваны Сяргею Палуяну.

Цікавасць уяўляюць і падрыхтоўчыл матэрыялы (машынапіс, карэктуры, макеты форзаца) да кнігі С. Палуяна «Лісты ў будучыню», укладальнікам якой былі Т. Кабржыцкая і В. Рагойша. Разам з Палуянавымі матэрыяламі ў фонды музея паступілі рукапісы і машынапісы артыкулаў І. Дзеніска, Т. Кабржыцкай, В. Рагойшы, прысвечаных творчасці Максіма Багдановіча, украін-

скія газеты і часопісы з вершамі паэта ў перакладзе на ўкраінскую мову. На тытульным лісце кнігі С. Палуяна «Лісты ў будучыню», якую яны перадалі ў дар музею, Тацяна Кабржыцкая і Вячаслаў Рагойша пакінулі дароўны надпіс:

«Сяргей Палуян быў папелінікам і сябрам Максіма Багдановіча. Пры жыцці. Няхай і пасля смерці яны будуць побач — у Доме Максіма Багдановіча... Укладальнікі кнігі — паштары, што перадалі гэтыя Палуянавы «Лісты» нашым сучаснікам, — Тацяна Кабржыцкая, Вячаслаў Рагойша. Мінск, верасень 1986 г.».

Наталля МАЗΟΥКА,
навуковы супрацоўнік музея
М. Багдановіча.

СВЯТЛО ПРАЗ ГАДЫ

І. Хадановіч. На досвітку. Апаўдданні, нарысы, з запісных кніжак і п'сьмаў. Мінск, «Юнацтва», 1986.

УРАЗІЛА і запомнілася даўно — з запісу Янкі Брыля: «Чытаючы дзённік Льва Мікалаевіча, раптам успомніў, як браў у «Вясёлцы» наперу і гаварылі мы, Вітка, Грахоўскі, Пальчэўскі і я, пра «злобу» тых дзён — смерць сімпатычнага хлопчыка Ігара Хадановіча...»

Закарцела ўбачыць гэтага «хлопчыка» хоць на партрэце — дапамог даведнік «Пісьменнікі Савецкай Беларусі». І ў высокім стаўбунаватым, неахвотна захіленым назад чубе, і ў прыжмурцы — як ад сонца ці ад ветру — вачэй, і ў нейкай адкрытай безбаронасці праміністага твару быў парыв, парыв душы і лёсу ў характаве, у загадкава-таямнічую веліч жыцця, якое — так верылася яму! — прыме яго і адкрыеца нязведанаю, саłodка-трапятліваю сваёю сутнасцю і паўнатаю.

Не суджана было. І горка — ужо ў каторы раз! — здажашца з непазбежнасцю ісціны, што многа талентаў асірацілі нас не на адзін твор толькі таму, што рана пайшлі з жыцця. Літаральна за апошні час, дзякуючы высакароднай рупнасці нашых сучаснікаў, мы маем кнігу С. Палуяна «Лісты ў будучыню», паглядзелі тэлеперадачы пра Р. Семашкевіча і В. Бечыка... І вось — кніжачка Ігара Хадановіча «На досвітку» з працулай, усхваляваючай прадмоваю таго ж незабытага Бечыка. Я разумею гэта хваляванне чалавека, які блізка ведаў Ігара, тут уражанні эстэтычныя ад твораў падмацоўваюцца чыста чалавечымі, асабістымі.

Я перш прачытаў «З запісных кніжак і п'сьмаў». Дзіўна, але якая пранізлівая спеласць думкі, якая са споду душы паднятая філасофія! У гэтых запісках ёсць усё, што трэба пісьменніку, што ловаць яго востры зрок і чуйнае сэрца: і каларытнае продзішча — Трапашка, Пугач, і трапінае назіранне: «Прычоска, нібы залізаныя ветрам трава на балонце»

і даволі сталыя, глыбокія сентэнцыі: «Калі чалавек сцягнуў так высока, што яго ўжо нельга дастаць нават зайдрацю, ён прызнаецца аднадунна геніем. Гэта робіцца, можа, не столькі, каб аддаць яму належнае, колькі для таго, каб захаваць сваю ўласную вартасць — людзям выгадна вылучаць іншых яшчэ і па гэтай прычыне».

І нават у звычайных п'сьмах ён — лірык, паэт, іначай што прымусяць у гэтым «сухім жанры» спрэс пісаць: «Якраз уставала сонца, і над рэчкай — цуд! — клубіўся сівы туман. Ну і прыгажосць!» Ён шмат чытаў — імёны, якія называе ў п'сьмах, гавораць самі за сябе: Ф. Дастаеўскі, К. Паустоўскі, Л. Ляонаў, С. Нікіцін, С. Залыгін, Ч. Айтматаў, Ю. Трыфанаў, Ю. Нагібін, В. Ліпатаў, В. Пяскоў, У. Салаухін, Д. Гранін, М. Аляксееў, У. Цендракоў, Р. Гамзатаў, Г. Грын. Ён пастаянна сачыў за творчасцю сваіх равеснікаў (М. Стральцоў, Г. Бурайкін, У. Паўлаў). Душа яго не драмала, жыла, пакутавала, напружана працавала, шукала свет у сабе і сябе ў свеце. Ён, проста ў дакор нашаму брату, вельмі рана навучыўся шанаваць час, разумеў яго бязлітасную незваротнасць і няўмольную хад. З запісу: «Трохі балюча з таго выпадку, як выходзіць у нябыт стары год. Шкада марна гінучых гадоў». І пра гэта ж у п'сьме: «Калі думаеш, як марна сыходзіць час, сумна робіцца». І герой з апаўддання «На досвітку»: «Дваццаць пяць гадоў — і нічога не зроблена...» А ўсё-такі зроблена!

Ён, падобна, адчуваў, што яму дадзена больш, чым ён паспяваў рабіць, і тым, што выходзіла з-пад яго пяра, быў страшна незадаволены, талент і фантазія ставілі перад ім высокія прыступкі для творчага ўзыходжання. Такой бы самадyscyпліны, патрабавальнасці не шкодзіла б зноў-такі некаторым сённяшнім мала-

дым, што, напісаўшы з дзесятка апаўдданняў, дзе толькі псунікава-задзірысты, ломкі голас ды стрыгунковае падбрыкванне, заліваюць сябе ледзь не ў класікі і па недалёкім найве прастаты сваёй у гэта вераць.

Чытаючы І. Хадановіча, чамусці не перастаеш думаць: як гэта край важна для пісьменніка не чакаць прызнання сваіх заслуг, а быць пастаянна ў пакутлівым палоне маральнага самаачышчэння і ўдасканалення — гэта і зыходнае, і першаснае, адсюль трэба танцаваць. Імяна гэтая думка найперш просіцца з абразка-прызнання ў любові і пашане да сваёй настаўніцы Яўгеніі Васільеўны Перавознай «Чалавек з маёй біяграфіяй». У ім, гэтым абразку, увесь аўтар: і ў сваёй шчырай, сардэчнай удзячнасці, і ў пакланенні проста харошаму, унутрана прыгожаму чалавеку, і ў сваім нейкім шчымлыва-светлым жыццёлюбстве.

Я назнарок няспешна спыніўся на так званай немасташкай частцы кніжкі, бо якраз у ёй выяўляюцца вытокі чалавечай і пісьменніцкай сутнасці Ігара Хадановіча, яго маральных і мастакоўскіх пошукаў, -што прывялі да апаўдданняў.

Масташкі ўзровень апаўдданняў неаднолькавы — рэч зразу мела, і пра гэта можна было б не гаварыць, калі б і ў тых, яшчэ недасканалых творах, не бачыліся моцныя бакі таленту І. Хадановіча. Вось тая прага дабраць, імкненне да святла і чысціні, што бруцца з сэрца бадай кожнага чалавека (прынамсі, ён моцна ў гэта верыў), заклікі да нейкай, я сказаў бы, балючай сумленнасці застаюцца агульнымі, яны бачацца ў падтэксце, яны адчуваюцца па тым эмацыянальным фоне, што свеціць як бы з-за слоў. «Апошняя спроба», «За акном дождж», «Пятая хата», «Труднае заданне», «Ганніна шчасце» — гэта яшчэ не апаўдданні, гэта ўціснутыя ў схему жыццёвыя гісторыі, напісаныя з наіўна-мілаю, непазбежнаю ў пачаткоўскія гады, вераю ў моц газетнага радка, вераю ў моц празрыстыя па задуме, прасталінейныя, «лабавыя», чым і зважаючы успрыманне жыцця, скіроўваючы чытацкае ўяўленне па строга намечаным журналісцкай разважлівасцю накірунку. І — тым не менш.

У «Апошняй спробе» раптам разане і тваё вока ўбачанае героем-трактарыстам: «Колы, як

шасцярэнькі ў масле, закруціліся ў чорнай гразі». А ў «За акном дождж» здзіўна прадуманасцю кожнага слова ў жаданні паказаць скінару і хціўца: «Хмуры восенскі дождж слепіць шыбы, чутно, як ён хлопча пад акном. Гарваць ліпне да халоднага, як слімак, шкла». У сур'ёзным і дабротным па жыццёвым матэрыяле апаўддання «Юзік», засмечаным моўнымі неахайнасцямі, найчасцей канцылярытам (апаўдданне пра вясковага пастуха — і тут раптам: «узнік цэлы шэраг нявысветленых пытанняў», «апраданы без асаблівых прэтэнзій», «крым часу слухаць», «кваліфікаваў»), уражвае майстэрскае абыгрыванне дэталі — звычайнай пугі: «зачапілася тут за пні ды аленыны яго пужка-дратаванка, ды так і асеў Юзік у Круглянах»; «так і плёў Юзік свае гады, а заадно і пугу»; «трымаўся сваёй пугі, як другі чалавек зямлі, і ні да чаго і ні да кога не хінуўся»; «успамінаў жыццё сваё, нібы пугу расплятаў, і кожны штырх у яго біяграфіі спачатку паўставаў вузлачком на дратаванцы».

І ў астатніх замалёўках ды гумарэсках (у выяўленчых сродках аўтар не цураецца і гумару, іроніі) ёсць нямаля дакладных псіхалагічных дэталей, пластычных малюнкаў, свежых, новых спалучэнняў слоў — усёго таго, што яскрава сведчыць пра адметны пісьменніцкі почырк і багатыя творчыя магчымасці Ігара Хадановіча.

Але найбольш удаліся яму па масташкай і канцэптуальнай (так-так!) завершанасці апаўддання «Ранняя яблык», «У кватэры заставаўся хлапчук» і асабліва «На досвітку». Дзівадзіўна: калі масташкі твор — дык ён як бы дае прастор для шырокай гаворкі пра чалавека, характары, наогул пра жыццё. І якія б намеры твора ні былі, пра што б ні апаўддалася — няма падстаў гаварыць пра драбнатэм'е. Бо драбнатэм'е — гэта калі літаратура (пісьменнік) бярэцца не за сваё, пачынае даследаваць нейкую, скажам, эканамічную ці бытавую з'яву, праблему; праблема міністэрствам вырашылася — і твор страчвае сваю каштоўнасць. З'явы ж духоўнага парадку, — яны вечныя, і тут няма драбязей.

Н. МАЦЯШ. Паварот на лета. Вершы і паэмы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

Серыя «Бібліятэка беларускай паэзіі» займела яшчэ аднаго аўтара. Вершы лаўрэата Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова Ніны Мацяш прасякнуты шчырым пачуццём любові да Радзімы, людзей працы, да роднай зямлі.

У СПАДЧЫНУ — ЖЫЦЦЁ. П'есы для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1986.

Зборнік складлі п'есы А. Петрашкевіча «У спадчыну — жыццё» (прысвечана беларускай вёсцы ў жадзіны 1944—1945 гады), В. Зуба «Юнацтва рыцара» (пра Ф. Э. Дзяржынскага), А. Асташонка «Іскры ўначы» (сцэны з турэмнага жыцця Я. Коласа), У. Ліпскага «Крутыя вёрсты» (пра подзвіг легендарнай жанчыны, удзельніцы Вялікай Айчыннай вайны Зінаіды Тусналобавай - Марчанкі).

ПОЛЬСКАГА паэта, празаіка і перакладчыка Мацея Юзафа Канановіча яднала цесная сувязь з Беларуссю. Выхадзец з Гродзеншчыны, ён, жывучы ў Лодзі, часта звяртаўся ў сваёй творчасці да беларускай тэматыкі, актыўна прапагандаваў у Польшчы творы беларускіх пісьменнікаў, пераклаў на польскую мову вершы Янкі Лучыны, Максіма Танка, Васіля Віткі, Аляксея Русецкага, Дануты Бічэль-Загнетавай, Уладзіміра Караткевіча, Петруся Макаля і іншых беларускіх паэтаў, зборнік апаўдданняў Янкі Брыля «Глядзіце на траву», «Хатынскую аповесць» Алясея Адамовіча, сумесна з Ежы Літвіноком — кнігу Алясея Адамовіча, Янкі Брыля і Уладзіміра Калеснікі «Я з вогненнай вёскі...».

На пачатку 70-х гадоў і яго творы загучалі па-беларуску. А ў 1976 годзе ў перакладзе Янкі Брыля з'явілася кніга прозы «Імёны любові». І вось сёлета, на жаль, ужо пасля смерці пісьменніка, якога не стала 31 сакавіка мінулага года, выйшаў на беларускай мове беражліва і дбайна складзены Янкам Брылём яго паэтычны зборнік «Мой гай дубовы».

У цікавым і змястоўным артыкуле «Адно імя любові» (гл. «Літаратура і мастацтва»), прысвечаным М. Ю. Канановічу, Д. Бічэль-Загнетава слуха на піша, што ён з'яўляецца перш за ўсё лірыкам, якога хваляюць вечныя праблемы дабра і зла, але не абстракт-

ПАЭТАЎ ГАЙ

Мацей Юзаф Канановіч. Мой гай дубовы. Лірыка. З польскай. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

ня, а выяўлення, паводле слоў самога паэта, у «эпоху печы крэматырыяў, ва ўцёках ад фашыстоўскіх аўчарак...» І гэта сапраўды так. У вершах, што ўвайшлі ў зборнік, добра відаць, што паэт разам са сваімі народамі перажыў усё яго беды і радасці і стварыў своеасаблівы і непаўторны лірычны дзённік яго жыцця. Удзельнік варшаўскага паўстання, а потым, пасля разгрому паўстання, вязень канцэнтрацыйнага лагера, ён многія вершы прысвяціў падзеям мінулай вайны. М. Ю. Канановіч схільны да роздуму, лірычнай медытацыі. Аднак гэта не спакойнае сузіранне навакольнага свету, не бяспаснае фіксацыя чалавечых думак і перажыванняў. Паэт бывае сціплым і стрыманым у выяўленні свайго лірычнага пачуцця, але ён ніколі не бывае абьякавым і раўнадунным да таго, пра што піша. У яго ёсць сваё бачанне рэчаіснасці, што выразна раскрылася ўжо і ў першых пас-

ляваенных вершах. Напрыклад, у вершы «Зорка» (у перакладзе «Зорка над абеліскам») ён змог вельмі далікатна сказаць пра савецкага салдата Пятра Сямёнава з Уладзівастока, які загінуў на польскай зямлі, над ракой Одрай, каб яна «на польскай мове гаварыла». У душы мастака, надзеленага сапраўдным паэтычным дарам, маглі ўзнікнуць словы, што зорка над магілай воіна застыла, як «загаслы ў палёце метэарыт», а надпіс на абеліску нібы выпалены ў камені. Пры перакладзе як гэтага, так і іншых пасляваенных вершаў («На другі бераг», «Франкфурк зноў», «Крыж») Язэп Семаян здолеў па-свойму, цікава і непаўторна пераставіць мастацкі тэкст.

Да падзей вайны звяртаўся паэт і ў сваёй творчасці 60—70-х гадоў. У параўнанні з першымі пасляваеннымі вершамі, у больш позніх узмаціўся аналітычны пачатак, паглыбілася думка паэта, усё часцей

і часцей ён стаў карыстацца свабодным вершам. Гэта паэзія была прастай, зямной і адначасова рамантычна акрыленай, узвышанай. Так, у вершы «Партызаны» ён думае пра загінуўшых партызан як пра звычайных людзей, якія сталі несмяротнымі:

Не з легенды,
не з казкі
Ідуць
жывыя,
прыгожыя,
маладыя,
па чатыры ў шарэнгах,
пабатальёна
палымі, нябёсам, морам
дваццацігадовыя сыны
непераможнай Радзімы.
(Пер. Д. Бічэль-Загнетава).

Паэзія М. Ю. Канановіча прасякнута любоўю да жыцця і людзей, што адчуваецца і ў радках, дзе ён славіць працу будаўнікоў і дзе асэнсоўвае лёс свайго пакалення, дзе піша пра каханне і дзе думае над пражытымі гадамі, над красой і таямнічасцю людскога быцця.

У зборніку шматгранна і ўсебакова прадстаўлена лірыка М. Ю. Канановіча. Тут ёсць вершы грамадзянскія і інтымныя, філасафічныя і пранікнёныя лірычныя, элегічныя і гумарыстычныя, строга класічныя і свабодныя, звязаныя з кніжнай традыцыяй і фальклорнай паэтыкай.

Паэт піша пра Варшаву і Лодзь, але ў яго нямаля твораў звязана з беларускай зямлёй, з імем Адама Міцкевіча і з тым куточкам гродзенскай зямлі над Шчарай, адкуль родам бацька М. Ю. Канановіча.

Шчымлывым болей напоўнены верш «На смерць дзядзькі Антося», прысвечаны дзядзьку, якога фашысты расстралялі ў беларускай вёсцы:

Акружылі,
сигналі вёску на пясчаны
мандан...
і сцрэл —
вышэй за твае снегавыя
зубы...

Потым ронат матораў,
калі яны ад'яздалі спехам,
і кнігаўні крык,
якая ценом крылаў
вочы табе закрыла.
(Пер. Р. Семашкевіч).

Пераважная большасць вершаў М. Ю. Канановіча натуральна і паэтычна гучыць па-беларуску. І справа тут, відаць, не толькі ў таленце такіх, скажам, перакладчыкаў, як Максім Танк, Рыгор Барадулін, Данута Бічэль-Загнетава, Пятрусь Макаль, Рыгор Семашкевіч, Ніна Мацяш ці Юрась Свірка, колькі ў тым, што яго творчасць зместам і формай вельмі блізкая сучаснай беларускай паэзіі.

Праўда, і гэтая кніга не пазаўлена тых тыповых недахопаў, якія звычайна назіраюцца тады, калі да творчасці аднаго аўтара звяртаецца вялікая група перакладчыкаў. Паэзія М. Ю. Канановіча перакладла дванаццаць паэтаў, і ў выніку іншы раз побач з дасканалым высокамастацкім перакладам можа існаваць даволі прыблізны і адвольны, а часам і не зусім дакладны пераклад тэксту. Нешта падобнае атрымалася, напрыклад, з вершам «Дуброўка», радкі з якога далі назву зборніку.

Міхасю КАЛАЧЫНСКАМУ — 70

Спаўняецца 70 гадоў вядомаму паэту Міхасю Калачынскаму. Праўленне СП БССР напісала юбіляру віншавальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Міхаіл Іванавіч! Сярдэчна вітаем Вас, аднаго са старэйшых беларускіх савецкіх паэтаў, у дзень Вашага 70-годдзя.

Шмат гадоў Вашага творчага жыцця звязана з журналістыкай. Вы працавалі літработнікам і рэдактарам альманаха «Советская Отчизна», ваземнаццаць гадоў узначалілі рэдакцыю часопіса «Беларусь». Яшчэ адзін даволі працяглы перыяд Вашага жыцця звязаны з Савецкай Арміяй, у радах якой, і перш за ўсё ваенным журналістам, Вы праслужылі з 1938 па 1953 год. Прымалі антыўны ўдзел у Вялікай Айчыннай вайне.

Але асноўны заняткі, якому Вы заўсёды аддавалі натхнёна і шчодра, — паэзія. Больш за паўвека назад, школьнікам, у 1932 годзе Вы надрукавалі свой першы верш. Перад вайной вы-

даў паэмы для дзяцей «Косцічкі» і «Пакет». На жаль, рукапіс зборніка вершаў «На Выбарскай дарозе» згарэў у пачатку вайны ў Мінску. Першай паэтычнай кнігай пасля вайны быў зборнік «Сонца ў блакіце».

які пабачыў свет у 1949 годзе. Пасля было няшмала кніг вершаў, пазэм, твораў для дзяцей: «У вялікім паходзе», «Прыпар», «Сосны і дзюны», «Гронка рабіны», «Паясы», «За паллямі, за лясамі», «Докшыцкі каравай», «Кніга дружбы», «Да берагоў за-паветных», «Насустрэч жыццю», «На лясным паўстанку», «Прыгоды Патапікі», «Лясныя казкі», «Мая мазаіка», «Рэжа зямлі» і іншыя. Выходзілі адна-томнікі і двухтомнікі Вашых выбраных твораў.

Вашы вершы, напісаныя ў класічнай традыцыйнай форме, — гэта шчырае сведчанне нашага сучасніка, на долю якога выпадаў цяжкі гадз ваенных нягод, а потым напоўнены працай будні пасляваеннага жыцця. Ваш лірычны герой — чалавек з багатым духоўным светам, які няшмала пабачыў і перажыў. Ён ведае цану жыцця і міру, аддае любіць свой народ, служыць Радзіме. Вашым лепшым вершам уласцівы і публіцыстычны запал, і лірызм. Ненаторыя з іх накладзены на музыку, сталі песнямі.

Па Вашых сцэнарных створах з'яраг дакументальных фільмаў.

Партыя і ўрад высока ацанілі Вашу працоўную і літаратурную дзейнасць, узнагародзішы Вас ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнамі Айчыннай вайны I і II ступеняў, Чырвонай Зоркі, ордэнам Дружбы народаў, двума ордэнамі «Знак Пашаны», многімі медалямі. Вам прысвоена званне заслужанага работніка культуры рэспублікі.

Шмат энергіі і ўвагі аддавалі Вы рабоце пісьменніцкай арганізацыі, з'яўляючыся ў свой час адназначным сакратаром і намеснікам старшынні праўлення СП БССР, выбіраўшы ў грамадскія выбарныя органы, удзельнічалі ў рабоце XXVI сесіі Генеральнай Асамблеі ААН у 1971 годзе.

Горача, ад усяго сэрца віншуюем Вас, дарагі Міхаіл Іванавіч, нястомнага камуніста-працаўніка, вядомага паэта са слаўным юбілеем. Жадаем здароўя, вялікага чалавечага шчасця, новых творчых здзяйсненняў.

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

БАЙЦЫ УСПАМІНАЮЦЬ...

Сярод слаўных баявых і працоўных узнагарод у Міхася Іванавіча Калачынскага ёсць адна ўзнагарода, якая, напэўна, для яго самая найдаражэйшая. Гэта — медаль «За баявыя заслугі», якім ён быў узнагароджаны яшчэ ў канцы 1939 года. За што такая ўзнагарода? За подзвіг, які здзейсніў палітрук роты ў адным з баёў на карэла-фінскім фронце.

Ужо тады, у сярэдзіне і ў канцы трыццаціх гадоў і на пачатку саракавых, Міхась Калачынскі быў вядомы як паэт. Помніцца з юнацкіх дзён яго верш «Вернасць». У ім усяго тры строфы. Але ён запамінуўся той шчырасцю, з якой быў напісаны. Змест верша ніхтры: дзяўчына пры расставанні з каханым, выпраўляючы яго ў паход, прыносіць салдату не што-небудзь, а нітку з іголкай, якая так спатрэбіцца яму ў паходзе.

Адала. Успыхнула
і без слёз сказала на хду:
— За табой, як нітка
за іголкай,
Я па свету беламу пайду.

Запомнілася мне першая сустрэча з Міхасём Калачынскім, якая адбылася яшчэ задоўга да вайны, у 1937 годзе. Я вучыўся тады ў Магілёўскай газетнай партыйнай школе і разам са сваімі аднакурснікамі прыехаў у сталіцу Беларусі на кароткатэрміновыя курсы-практыку. Нам — будучым журналістам — арганізавалі ў Саюзе пісьменнікаў БССР сустрэчы з

Якубам Коласам, Кандратам Крапівай, Кузьмой Чорным і іншымі майстрамі слова. Колькі ўражанняў мы вынеслі з гэтых сустрэч! Затым нам паралілі зайці ў рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва», якая знаходзілася тут жа, у памяшканні Саюза пісьменнікаў. Сакратаром рэдакцыі працаваў тады якраз Міхась Калачынскі. Я даў пачытаць яму свае першыя юнацкія вершы, якія былі падобны на многія творы, што пісалі тады маладыя паэты — пра пагранічнікаў, пра пільнасць савецкіх воінаў, бо і самі рыхтаваліся стаць такімі.

Міхась Іванавіч спыніўся на адным з вершаў і сказаў мне:

— Ведаеш, братка Пятрусь, напісаў ты няблага. Але ў цябе тут атрымаліся два вершы ў адным. Трэба аддзяліць першую частку ад другой. Папрацуй яшчэ, і вершы можна будзе друкаваць.

Пасля вяртання ў Магілёў я сапраўды папрацаваў над сваімі вершамі і з бласлаўлення Міхася Калачынскага і Антона Бялёвіча, як пасля высветлілася, яны былі надрукаваны ў «Чырвонай змене».

У пачатку 1940 года, будучы студэнтам Камуністычнага інстытута журналістыкі імя С. М. Кірава (дарэчы, у гэтым інстытуце праходзіў курсы і Міхась Калачынскі), я апынуўся ў далёкім Навачаркаску, у асобным палку сувязі. Тут, на вялікую маю радасць, я сустрэў Рыгора Няхая, які быў пры-

званы раней. Пры першай жа сустрэчы яфрэйтар Няхай, вядома мне па кнізе вершаў «Па сонечных узгорках», пачаў расказваць пра сваіх сяброў — беларускіх пісьменнікаў, з якімі разам ездзіў у творчую камандзіроўку на Украіну ў 1939 годзе, чытаў мне лісты ад Пімена Панчанкі, з якім перапісваўся.

— А пра Міхася Калачынскага ведаеш што-небудзь? Дзе ён зараз? — запытаў я.

— Міхась? — Рыгор паглядзеў на мяне здзіўлена. — Хіба ты не чуў у Мінску? Ён жа на фронце з белафінамі ваяе. Баявую ўзнагароду атрымаў. Яго завочна, без выкліку, прынялі ў Саюз пісьменнікаў. Пра гэта ж у газеце пісалі. Не чытаў? Ну, нічога. У нас тут сваё газета ёсць, палкавая шматтыражка. Будзем для яе пісаць і друкавацца...

Міхась Калачынскі ў першы ж пасляваенны год, малады тады капітан, вайсковы журналіст, вядомы паэт, быў пераведзены на службу з Алдэскай ваеннай акругі ў Беларускую. Тут мы сустрэліся ў рэдакцыі акруговай газеты «Во славу Родины», дзе затым працавалі на працягу многіх гадоў — ён у сакратарыяце рэдакцыі, я ў аддзеле культуры і камсамольскага жыцця.

Трэба сказаць, што гадз работы вайсковым журналістам сталі для Міхася Калачынскага гадамі плённай творчай працы і ў галіне паэзіі. Ён быў напісана і надрукавана

шмат вершаў, некалькі пазэм. Ён пісаў не толькі пра вайну, пра паходы, на якіх яшчэ дымліся пройдзеныя дарогі, а і пра новы дзень, пра мірнае наша жыццё, якога так доўга чакалі. Мне і зараз памяцца вершы Калачынскага «Ёсць такая рака», «Крупка», «Яблык» і іншыя, якія ён прысвяціў сваёй бацькоўскай зямлі, адкуль пайшоў у вялікі і шырокі свет. Са сваіх родных Крупак, дзе нарадзіўся, у час вайны ён прайдзе па многіх франтах да самай Браціславы. Потым ён пачынае не раз у Еўропе і ў Амерыцы, яго жыццёвая сцежка абагне ўвесь зямны шар. Потым вершы, паэмы з'яўрацца ў адну кнігу, якую аўтар так і назаве — «У вялікім паходзе».

Я рады, што давялося прайсці шмат вёрст з такім цудоўным, надзейным таварышам і другам, якім з'яўляецца Міхась Калачынскі. Можна было б тут расказаць аб нашых сумесных вандроўках па роднай Беларусі і за яе межамі, у прыватнасці, аб паездцы ў ГДР, якая адбылася не так даўно. З якім хваляваннем мы падыходзілі да былога рэйхстага, дзе калісьці распісаліся на сценах сваімі тэтыкамі. Колькі ўражанняў і песень вынеслі мы ў сваіх сэрцах з гэтых вандровак і падарожжаў. Байцы ўспамінаюць, не забываюць мінулыя дні. І трэба мець надзею, што пра ўсё гэта даведзецца расказаць яшчэ не раз.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА.

«БЕЛАРУСЬ»

Да 70-годдзя Вялікага Кастрычніка часопіс пачынае расказ аб прагматых савецкім народам п'яцігодках. У нумары — матэрыялы, якія вяртаюць у першую п'яцігодку.

Артыкул Л. Прокшы «Нармальнае злачынства» змешчаны пад рубрыкай «Актualityны погляд».

Прапануюцца вершы В. Тараса, урывак з паэмы Р. Баравіковай «Саламея», раздзелы з дакументальнай аповесці Ю. Іванова і І. Майданава «Аперацыя «Крот», творы Я. Брыля, Я. Сырыгана.

«Мы не паспелі азірнуцца...» — А. Адамовіч узнаўляе эпізод з жыцця У. Высоцкага.

Пра акцёра П. Малчанава, яго працу над вобразам У. І. Леніна нагадвае А. Слесарэнка — «Неўміручы вобраз».

З начальнікам Галоўнага аптэчнага ўпраўлення БССР С. Шамруком і начальнікам аптэчнага ўпраўлення г. Мінска Я. Швацом гутарыць В. Лапін — «Ленавія хваробы».

Пра наведванне Кіргізіі расказвае М. Зяньковіч — «У краі «нябесных гор»».

«Верасы» ўчора, сёння, заўтра — расказ П. Якубовіча пра папулярны ансамбль.

«БЕМАН»

У раздзеле паэзіі — творы П. Панчанкі, Я. Янішчыц, С. Блатуна, перакладзеныя Н. Кіслікам, Т. Рабрэвай, А. Дракахрустам.

Публікуюцца аповяданні В. Карамзава (пер. В. Эльміна) і Л. Вакулюскай, аповесць А. Жука «Чорны павой» (пер. І. Сяргеевай).

Знанамічны нарыс А. Сіванова «Камень Сізіфа» і нататкі У. Нажаўнікава «Эвакуацыя» аб'яднаны ў раздзеле «Публіцыстыка і нарысы».

Пра М. Лынькова ўспамінае Г. Сіненка — «Гэтыя памятныя сустрэчы».

Літаратурная крытыка прадстаўлена артыкуламі І. Чыгрынава «У руху да лепшага» і М. Мушынскага «Нацыянальная фальсіфікацыя і буржуазны аб'ектыўзм».

Новыя кнігі рэцэнзуюць А. Трацякоў, А. Марціновіч, Л. Турбіна. Завяршае нумар падборка «Учора, сёння, заўтра».

Часопісы ў студзені

«ПОЛЫМЯ»

Проза прадстаўлена пачаткам рамана І. Шамякіна «Зеніт», аповяданні Я. Брыля і М. Гіля, аповесцю В. Гігевіча «Сола для вяланчэлі».

«Куды ноч, туды сон» — п'еса А. Петрашкевіча. Змешчаны вершы М. Бусько, К. Кірзенкі, А. Жамойціна.

У раздзеле «Новыя пераклады» — паэзія А. Пушкіна, пераўвасобленая па-беларуску Р. Барадуліным, Я. Міклашэўскім і В. Зуёнкам.

Артыкул Ж. Канцавой «Напярэдадні Вялікага Кастрычніка» прапануюцца ў раздзеле «Публіцыстыка».

Артыкулы М. Кенькі «Смех і позах сатыры» і Я. Саламевіча «Помнік народнага мудраслоўя» аб'яднаны ў раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства».

З рэцэнзіямі выступаюць Г. Каржанеўская, М. Ермаловіч, У. Ягоўдзік. Ёсць падборка «Наш календар».

«МАЛАДОСЦЬ»

Публікуюцца вершы Р. Барадуліна, В. Дзбіша, А. Дзбіша, Н. Тулупавай, У. Маруна, А. Салтука, а таксама Л. Рашкоўскага ў перакладзе С. Грахоўскага.

Проза прадстаўлена аповяданні А. Федарэнкі, пачаткам рамана А. Асіпенкі «Святая грэшнікі».

«Пад шыфрам «зорачка» — герайчная аповесць у дыялогах В. Лукшы.

В. Ждановіч выступае з фотарэпартажам «Станні і людзі».

«Адстаўку Бахусу» — публіцыстычны роздум В. Дранчука.

Пачата публікацыя лістоў У. Караткевіча да М. Танка.

Кнігу В. Жуковіча «Цана цышыні» рэцэнзуе У. Мазго — «Цяжэйшая ноша».

Адразу скажу: няма ў апавяданнях І. Хадановіча нейкіх глабальных праблем, суровых канфліктаў, але ёсць галоўнае для пісьменніка — шчырае за-непакоенасць (любая шчырасць — гэта смеласць) станам чалавечай душы, недваістае, аж часам хваравітае, непрыняцце фальшу, крывадушнасці, тонкае рэагаванне на тое, як чалавек паводзіць сябе наогул і ў новых абставінах у прыватнасці. Што гэта за «новыя абставіны»?

А вось тым, што цяпер ужо маюць шмат даследчыкаў: вясковец у горадзе. Тады размова пра гэта, мабыць, толькі завязвалася, а як яна плённая ўзяла вышынню, можна меркаваць па творчасці М. Стральцова, эмацыянальна-стылявы ўплыў якога адчуваецца ў апавяданні «На досвітку». Герой яго, Малышаў, як і стральцоўскі Лагацік з «Блакiтнага ветру», трывожыцца нейкай душэўнай няўтульнасцю, не спіць, ідзе ў горад (ён, ён віноўнік усяго!), і яго нарэшце азарае думка: што не трэба існаць сябе ўяўнымі, хай і салодкімі, марамі, а жыць рэальным жыццём — «памагаць людзям», «жыць не для сябе», рабіць дабро — адным словам, прымірае сябе з горадам.

Тое ж і ў апавяданні «У кватэры заставаўся хлапчук», дзе герой дзень за днём пераадольвае вясковую скаванасць, вуглаватасць, набывае ўпэўненасць і, каб цалкам скінуць з сябе груз перажыванняў, думае, як цяпер супакоіць маці што жыве ў вёсцы і турбуецца за сына.

Вось гэта жаданне — сеяць сярод людзей не трывогу і зло, а толькі дабрату, чуласць — кіруе, як бачым, усімі героямі. Часам яно выяўляецца каструбатата і не зусім умела, але заўсёды шчыра, калі не з дзіцячаю, то юначыю непасрэднасцю і максімілізмам.

Паэтычнае, псіхалагічна дакладнае апавяданне пра першае каханне «Ранняя яблык». Яно, разам з вышэйназванымі, паказвае, даказвае, што Ігару Хадановічу было пад сілу многае ў спасціжэнні складанасці чалавечых узаемаадносін, усіх хітраспліценняў душы — без гэтага пісьменнік рызыкне апынуцца ў ролі халоднага рэгістратара будзённасцей, чаго, на шчасце, не сталася з І. Хадановічам.

Уладзіслаў РУБАНАУ.

У арыгінале сказана, што невялікі гай дубовы не займае пяцьсот вёрст, а аддалены ад паэта на пяцьсот вёрст. І ён здалёку ў думках прыходзіць (а не «прыходзіць», як у перакладзе) туды на бераг Шчыры, як некалі Якуб Колас у «Новай зямлі» ляцеў у марах да родных мясцін на беразе Нёмана. Хутчэй за ўсё па тэхнічных прычынах з'явілася памылка і ў перакладзе заключнай строфы, дзе чытаем: «Мой гай дубовы такі невялікі, што змяшчаецца пад пакекам з пошумам адвяхорнага рэкіема без пашпарта» (?—А. В.) які гэты гай пакінуў». Цяжка тут зразумець сэнс паэтычнага выказвання. У арыгінале ж—гай месціцца пад пакекам ў адвяхорным рэкіеме за бацьку, які мне гай гэты пакінуў». Выраз «без пашпарта» замест «за бацьку» трапіў сюды з перадапошняй строфы. Радкі з верша «Дуброўка» далі назву зборніку. Таму трэба было больш уважліва аднесціся да гэтага перакладу ці, магчыма, даць яго новы варыянт.

У невялікі па аб'ёму зборнік, відаць, па рэдактарскім недаглядзе трапілі два пераклады аднаго і таго ж верша, зробленыя Максімам Танкам і Рыгорам Барадуліным.

Ну, ды гэта асобныя і нязначныя пралікі. А ў цэлым кніга «Мой гай дубовы» заслугоўвае добрага слова.

Анатоль ВЕРАБЕЙ.

Клопат пра спадчыну, што захавалі для сучаснікаў стагоддзі... Клопат пра тое святое і балючае, што пакінула нам у спадчыну Вялікая Айчынная... Пакрытыя пацінай вякоў званы старажытных храмаў-крэпасцей і Званы Хатыні, што гучаць на ўсё свец... Сціплая каплічка пры дарозе і брацкая магіла на ўскрайку лесу... Так, гэта спадчына зямлі нашых продкаў, зямлі беларускай. Гэта — памяць.

Мы часта ўжываем гэтыя слова — памяць. Але ці заўсёды эмацыянальнае пачуццё матэрыялізуецца, пераўтвараецца ў памяць-клопат, памяць-справу? Ці дзейная яна, наша памяць, у дачыненні да соцыяльна-гісторыі і культуры, што знаходзіцца на тэрыторыі рэспублікі?

Менавіта на гэтыя пытанні быў закліканы адказаць чарговы з'езд Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Са справаздачным дакладам на ім выступіў намеснік старшыні Рэспубліканскага савета таварыства, дырэктар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР С. МАРЦАЛЕУ. Ён узяў шэраг праблем, якія сёння найбольш актуальныя і вымагаюць аператыўнага вырашэння. Гэты — улік і ахова помнікаў археалогіі, этнаграфіі, прыстасаванне помнікаў архітэктуры пад устаноўкі культурнага прызначэння, прапаганда і выкарыстанне помнікаў у ідэя-патрыятычным выхаванні працоўных, праблема кадраў. Дакладчык зазначыў, што краіна рыхтуецца да 70-годдзя Вялікага Кастрычніка, і асаблівую ўвагу сёння трэба звярнуць на помнікі У. І. Леніну і яго саратнікам, на арганізацыю змястоўнай работы вакол іх.

На з'ездзе было пастаўлена і такое вострае, надзённае пытанне:

ХТО АДКАЖА ЗА РАЗБУРАНЫ ПОМНІК?

У кастрычніку 1984 года, сказаў С. Марцалеў, Савет Міністраў БССР прыняў пастанову «Аб фактах грубых парушэнняў заканадаўства аб ахове помнікаў гісторыі і культуры». Урад рэспублікі прыняў паводле падшоў да гэтай праблемы. У сваю чаргу Рэспубліканскі савет таварыства распрацаваў канкрэтныя меры па паліпшэнні аховы археалагічных помнікаў, каб папярэдзіць выпадкі іх знішчэння. Аднак і сёння пытанне гэтае найбольш балючае. Восем гадоў назад было выраблена 1850 ахоўных знакаў, якія каштавалі амаль 86 тысяч рублёў. Але амаль палова з іх не пастаўлена. Напрыклад, у Слаўгарадскім раёне ахоўныя знакі ёсць толькі на васьмі з трыццаці чатырох помнікаў археалогіі. Не лепшае становішча і ў іншых раёнах Магілёўскай, а таксама Віцебскай, Мінскай і Гомельскай абласцей. Здзіўляе пазіцыя органаў культуры на месцах. Менавіта ім у 1980 годзе былі перададзены ахоўныя знакі для ўстаноўкі на помнікі. Але — факт, што аддзелы культуры не толькі не зрабілі гэтага, а ў іншых месцах тыя знакі нават не захавалі.

Нямала яшчэ прыкрых фактаў разбурання помнікаў архітэктуры. У вёсцы Кунцавічы Ашмянскага раёна адна жанчына разабрала і перанесла на свой двор капліцу XVIII стагоддзя. І зрабіла гэта па дамоўленасці з мясцовымі органамі ўлады. У Віцебску, працягваю дакладчык, былі разбураны дамы ў запаведнай зоне горада... Часта здараецца так, што мы не можам прыцягнуць да ад-

казнасці тых, хто вінаваты ў разбуранні або знішчэнні помніка, — працягвала думку дакладчыка сакратар Крычаўскага гаркома партыі, старшыня прэзідыума раённага савета таварыства З. СКАЧКОВА. — Напрыклад, у жніўні мінулага года вадзіцель Магілёўскай аўтабазы «Аблміжкалгасбуд» у нецвярозым стане папсавалі помнік ахвярам фашызму ў вёсцы Прудок. Справу перадалі ў суд. Але ле доўга марынавалі, потым яна дайшла да абласнога

ЦІ ДЗЕЙНАЯ НАША ПАМЯЦЬ?

З У з'езда Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры

суда, які, у сваю чаргу, перадаў справу ў Клімавіцкі раённы. У выніку толькі адзін вадзіцель быў прызначаны вінаватым і аштрафаваны на 100 рублёў за парушэнне правілаў дарожнага руху, астатнія пражодзілі як сведзі. Такая пазіцыя органаў правосуддзя выклікае па меншай меры здзіўленне. А вось на Маладзечаншчыне было наадварот: за сапраўды добрую ініцыятыву ледзь не атрымаў спаганне чалавек, які душой хварэе за справу аховы помнікаў. Пра гэта раскажаў старшыня выканкома Красненскага сельскага Савета, старшыня пярвочнай арганізацыі таварыства М. КАЛЕСНИКАЎ. Буйнейшым на тэрыторыі Маладзечаншчыны помнікам архітэктуры з'яўляецца сабор у в. Беніца, пабудаваны ў 1704 годзе. Калгас «Светлы шлях», на тэрыторыі якога знаходзіцца сабор, вырашыў яшчэ ў 1982 годзе адрастаўраваць помнік, каб стварыць там музей, канцэртную і выставачную залу. І трэба ж было так здарыцца, што тэлебачанне раскажала пра гэтую ініцыятыву. Помнік ужо быў у рыштаваных, з новымі дахам. Але адзін з кіраўнікоў рэспубліканскай пракуратуры, які бачыў у той вечар перадачу, вынес з яе толькі тое, што старшыня калгаса В. Калачык незаконна выдаткоўвае грамадскія сродкі, на пашырэнне матэрыяльнай базы культуры. На яго думку, трэба было гэтыя грошы пусіць на жывёлагадоўчыя фермы. Выпадак, скажам шчыра, анекдатычны, аднак жа добрая справа заглухла.

— Тая сітуацыя, што ў рэспубліцы сёння каля 8 тысяч помнікаў гісторыі і культуры знаходзіцца ў дрэнным тэхнічным стане і патрабуюць тэрміновай кансервацыі, гаворыць сама за сябе, — адзначыў у выступленні першы намеснік міністра культуры БССР У. ГЛЕП. — І мы не можам ігнараваць у гэтым плане фактары суб'ектыўна —

некваліфікаваны, недзяржаўны падыход да пытанняў аховы і выкарыстання помнікаў. Вось чаму наспела вострая неабходнасць пагаварыць пра Закон «Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры», які спачатку абнавіўся. Але амаль дваццаць гадоў, што прайшлі з часу прыняцця першай, а потым другой рэдакцыі, усё больш пераконваюць у бездапаможнасці асобных артыкулаў Закона. Дзяржаўны акт,

немінухага пакарання за злачынства, — працягваў У. Глеп, Міністэрства культуры БССР звярнулася да Міністэрства юстыцыі рэспублікі з просьбай вырашыць пытанне аб прадастаўленні Дзяржаўнай інспекцыі па ахове помнікаў гісторыі і культуры правоў самай накладваць на парушальнікаў закона адміністрацыйныя спаганні, штрафы, як гэта робіць, да прыкладу, пажарная інспекцыя. Аднак і гэтая просьба пакуль што пакінута без увагі. Як бачым, зазначыў прамоўца, час патрабуе тэраў, больш данкладнай рэдакцыі Закона.

пынную сувязь часоў, вытокі тых прагрэсіўных народных традыцый, якія і сёння жывяць наша грамадства жыватворнай сілай. Важна, аднак, каб асэнсаванне мінулага ішло з ясных светапоглядных пазіцый.

З выступлення сакратара ЦК КПСС Я. К. ЛІГАЧОВА на Усесаюзнай нарадзе загадчыкаў кафедраў грамадскіх навук.

стакі важны для культуры, па сутнасці, пазбаўлены рэальнай сілы: ён практычна аказваўся адарваны ад сваёй выканаўчай часткі — абавязковага прыцягнення парашальнікаў да адміністрацыйнай, крымінальнай і грамадзянска-прававой адказнасці. Спашлюся на некаторыя прыклады. Нядаўна ў цэнтральнай прэсе адзначалася, што асноўнымі ініцыятарамі знішчэння помнікаў гісторыі і культуры з'яўляюцца, як гэта ні парадаксальна, самі органы ўлады на месцах, г. зн. тыя, каму закон даў права дзяржаўнага кіраўніцтва гэтай справай. І не дзіўна тады, што закон маўчыць у выпадках разбурання або знішчэння помнікаў. Так, у 1982 годзе пракуратура Мінскай вобласці адмовілася ад прыцягнення да адказнасці вінаватых у зносе помніка архітэктуры — царквы ў в. Ізбішча Лагойскага раёна. Маўляў, зроблена гэта было ў адпаведнасці з рашэннем Лагойскага райвыканкома.

У Глеп раскажаў пра тое, што ў 1986 годзе міністэрства тройчы звярталася ў органы пракуратуры з просьбай прыцягнуць да адказнасці асоб, якія вінаваты ў разбуранні помнікаў. У выніку толькі пасля паўторнага напаміну з пракуратуры рэспублікі паведамілі, што вінаваты ў разбуранні часткі помніка археалогіі — абарончага вала старажытнага Мінска — будзе прыцягнуты да партыйнай адказнасці і справа яго будзе разгледжана на таварысім судзе. Згадаў прамоўца і прыклад, што быў прыведзены ў дакладзе. За знос царквы XVIII стагоддзя ў в. Кунцавічы Ашмянскага раёна вінаваты заплаціў толькі ношт зрубна звычайнага жыллага дома, пабудаванага з матэрыялу разбуранага помніка. Прычым, сказаў прамоўца, пракуратура Гродзенскай вобласці нават не паведаміла Міністэрству культуры пра вынікі разгляду гэтай справы. Тым чынам, Закон аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры не спрацаваў у поўнай меры ні ў адным з прыведзеных выпадкаў.

А СПЫТАЦЬ НЯМА З КАГО...

— Сёння мы ўжо маем уяўленне не толькі аб нерухомах, але і аб рухомах помніках, якія знаходзяцца па-за дзяржаўнымі музеямі і ўстановамі, — сказала загадчык аддзела старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, кандыдат мастацтвазнаўства В. ЦЕРАШЧАТАВА. — Зараз вядома, што вышэй 32 тысяч культурных каштоўнасцей знаходзіцца ў рэлігійных суполках рэспублікі, з якіх каля 6 тысяч — гісторыка-мастацкія помнікі, якія маюць музейнае значэнне, астатнія — культурнае. Гэта — жывапіс, ікананіс, скульптура, разьба, мастацкія тканіны, старажытныя друк, гравюры, музычныя інструменты і іншыя рэчы XIV—XIX стст. На выяўленні і даследаванні помнікі адпаведна складзена навуковая дакументацыя...

Прамоўца спынілася на пытанніх захавання помнікаў і адносіх да іх. Яна адзначыла, што сёння ва ўсіх галінах навук і культуры паўстае пытанне аб нацыянальнай спадчыне, аб народных традыцыях нашага краю. Але сітуацыя такая, што мы больш і лепш ведаем традыцыі далёкіх краін, чым традыцыі свайго народа. Мы не страцілі іх, яны ёсць, але асэнсавваюцца яны часта павярхоўна, фармальна. Ці не таму і адносіны да помнікаў культуры і гісторыі такія аб'якавыя і нават безадказныя.

— Вось некалькі апошніх фактаў гібелі помнікаў культуры, — працягвала В. Церашчатава. — Загінулі гэтыя помнікі ад пажараў. За апошнія 5 гадоў згарэла шмат царкваў, але я прыняў толькі чатыры выпадкі, найбольш значныя. У іх захаваліся вельмі каштоўныя помнікі — у вёсках Альшаны

Столінскага, Цімавічы на Міншчыне, Загор'е-Сенненскай Навагрудскага раёна і, нарэшце, зусім нядаўна згарэлі ўсе помнікі ў царкве вёскі Чарнаўчыцы на Брэстчыне. Тры першыя згарэлі цалкам, у чацвёртай згарэла ўсё ўсярэдзіне. Знішчаны каштоўнейшыя помнікі са зрэбра, старадрукі, жывапіс, скульптура... А вінаваты? Спытаць няма з каго, бо рухомыя помнікі не ахоўваюцца...

В. Церашчатава гаварыла і пра тое, што часам помнікі манументальнага мастацтва «перарэпаўсваюцца» ў царквы і касцёлах звычайным малюром, у якога няма на гэта ні права, ні адукацыі. Ды і спецыялісты з навукова-рэстаўрацыйных майстэрняў часам не даводзяць справу да канца, пакідаюць помнікі на шмат гадоў адрытымі, як гэта здарылася ў слаўгарадскай царкве XVIII ст.: на рэстаўрацыю пайшлі ўжо сотні тысяч рублёў, а помнікі няма. А між тым, выкарыстанне гэтай царквы-помніка пад краязнаўчы музей у Слаўгарадзе было б вельмі дарэчы. На жаль, мясцовым уладам ён не патрэбны...

— Трэба на ўсіх узроўнях, падкрэсліла В. Церашчатава, падняць пытанне аб прафесійнай рэстаўрацыі рухомах помнікаў, якія катастрофічна самаразбураюцца (скажам, гінуць помнікі XVII—XVIII стст. у вёсцы Антональ Іванаўскага раёна), і зрабіць гэта дзяржаўнай справай. Адказнасць за гэта трэба ўскласці на мясцовыя ўлады. Упаўнаважанага Савета па справах рэлігіі Савета Міністраў СССР па БССР, на Міністэрства культуры рэспублікі. Трэба афіцыйна забараніць рэлігійным суполкам праводзіць непрафесійную рэстаўрацыю без дазволу дзяржаўных устаноў. Таварыства аховы помнікаў і Міністэрства культуры рэспублікі павінны ўзяць пад свой кантроль захаванне рухомах помнікаў у Беларусі.

З'езд закрануў шэраг іншых надзённых пытанняў. С. Марцалеў, у прыватнасці, спыніўся на праблеме рацыянальнага спалучэння помнікаў мінулага і сучаснага горадабудаўніцтва. Ён адзначыў, што Рэспубліканскі савет таварыства яшчэ слаба выкарыстоўвае рэкамендацыі і прапановы вучоных, спецыялістаў, амаль не прыцягвае іх да гэтай справы, Кепска і тое, што няма шырокай галоснасці, калі зацвярджаюцца, а потым уvasабляюцца планы рэгенерцыі. Аб праграме рэгенерцыі гістарычнай забудовы гарадоў рэспублікі гаварыў таксама намеснік старшыні Дзяржбуда БССР, член прэзідыума Рэспубліканскага савета таварыства Л. МАСКАЛЕВІЧ.

У дакладзе і спрэчках былі ўзняты пытанні нерацыянальнага выкарыстання сродкаў на рэстаўрацыю помнікаў гісторыі і культуры. С. Марцалеў адзначыў, што за апошнія тры пяцігодкі не асвоена 2 мільёны рублёў, якія прызначаліся таварыствам на рэстаўрацыю і рамонт. За мінулыя пяцігодкі не асвоена 650 тысяч рублёў, у

«ДАЗВОЛЬЦЕ СКАЗАЦЬ МНЕ...»

РАДКІ З ПІСЬМАУ

Цяпер, калі прааналізаваны матэрыялы з'езда, акрэслены праблемы, што ўзнімалі ягоныя ўдзельнікі, падумалася: далёка не ўсё, што хвалюе грамадскасць, прагучала на форуме. Асабліва яскрава гэта бачна, калі гарташ пошту чытачоў «ЛіМа», якія звяртаюцца ў рэдакцыю за дапамогай са словамі: «Гіне помнік!» Нам паддалося, што спрэчкі па справаздачным дакладзе з'езда можна прадоўжыць і ў форме радкоў з пісьмаў нашых чытачоў, якія

закранаюць вострыя пытанні захавання гістарычнай і культурнай спадчыны.

А. МЕМУС, мастак, г. Віцебск:

«...Даведаўся, што ў Шклове захавалася ратуша — аб'ект для Беларусі рэдкі, можна сказаць, унікальны. Цікаўнасць прыяля мяне аднойчы ў гэты горад. Адрознаж выправіўся на пошуні знакамітай ратушы. Аднак знайці яе было не так проста, бо многія шклоўцы пра яе нават і не чулі... І ўсё ж сустрача адбылася. Балюча ўсведамляецца, але тое, што калісьці

было гонарам Шклова, тое, з-за чаго ён трапіў у архітэктурную гісторыю Беларусі, стала забытым, знявечаным... Доўга хадзіў я вакол рэштнаў былога помніка, глытаючы горькі і сорам. А ўяўленне тым часам стварала адзіную неабходную рабату, неабходную і простую, калі сэрца жыве любоўю да роднага краю. На абшарпануку вежу я ўсталяваў у думках страчаны купал і шпіль з флаграм, прамоўляю сцены накіры высокім дахам з чырвонай чарапіцы, узнавіў балкон вакол вежы, правае крыло, раскрыў аркаду першага паверха. А потым пафарбаваў фасад чыстымі і свежымі фарбамі. А славуцкім старажытнаму веку ўпрыгожыў светлым цыферблатам гадзіннік... Так, гэта — мары. У той вечар я зрабіў замалёўкі з відам на Шклоў і блакітную царкву.

Яны вісяць на сцяне майб майстэрні ў Віцебску. А там, за дрэвамі, усмілі забытае, стаіць, разбураючыся, сівая вежа такога радкага помніка, імя якому — шклоўская ратуша...»

Т. ЗЯЛЕНСКІ, студэнт Мінскага інстытута культуры:

«...Мільёны савецкіх людзей уздымалі з руін і попелу разбураных вайной гарады. Тым больш балюча назіраць, як помнікі гісторыі, што перажылі не адно ліхалецце, на нашых вачах пераўтвараюцца ў кніжны радок — «не захаваліся». Так здарылася з помнікам «Фара Вітаўта» XVI стагоддзя ў Гродне, пра які нам нагадваюць дзве вялікія фатаграфіі ў 1-м томе «Гісторыі архітэктуры Беларусі». Здавалася б, выпадкі аб'якавага, злачыннага стаўлення да помнікаў культуры не павінны паўтарацца. Аднак, —

наведайце Слонім. Калі глядзіш на Андрэўскі сабор XVIII стагоддзя, не верыцца, што ў нас існуе таварыства па ахове помнікаў, што хтосьці збірае ўзносы з яго членаў. Наўрад ці трэба каменціраваць прымацаваную да сабора шыльду: «Будынак знаходзіцца ў аварыйным стане... І яшчэ пра адзін помнік — у Гродне. На адной з вежаў Фарнага касцёла (XVII ст.) нейкім чынам захаваліся старажытны гадзіннік, званы якога мілагучна адлічвалі час. Але востна будынку Дома сувалі паставілі электронны гадзіннік з боем, а ізыні званой старажытнага механізма абкруцілі анучамі. Навошта, спытаеце вы? Відзець, каб пазбавіць электроніку ад нанкруэнта па чысціні голасу. Ды нядаўна «нукларна» электронны пелінік. Але чаму па-ранейшаму маўчаць старадаўнія званы?»

ХРОНІКА АДНАГО ВЫРАТАВАННЯ

У нумары «ЛіМа» за 12 снежня мінулага года былі апублікаваны адказы Кастрычніцкага райвыканкома г. Мінска і Мінскага гарвыканкома на трывожны ліст супрацоўнікаў Літаратурнага музея імя М. Багдановіча пра становішча з помнікам гісторыі і культуры рэспубліканскага значэння — хатай Змітрака Бядулі (друкаваўся ў «ЛіМе» за 12 верасня мінулага года пад назвай «Чакае паратунку»). Да гэтых адказаў рэдакцыя далучыла сваю заўвагу, што аб'яднанне Мінгарвыканкома забяспечыць ахову помніка, які з кастрычніка 1985 г. пакінуты на волю лёсу, не выканана і што справа з рэстаўрацыяй будынка не вырашаецца.

У сувязі з гэтай заўвагай Мінскі гарадскі камітэт КПБ азнаёміў рэдакцыю «ЛіМа» з падборкай матэрыялаў, якія адлюстроўваюць намаганні партыйных органаў горада, накіраваныя на выратаванне помніка. Пачатак ёмістаму стосу афіцыйных папер паклала названая вышэй публікацыя «Чакае паратунку», завяршае яго копія рашэння Мінгарвыканкома ад 10 снежня мінулага года, якое, трэба думаць, паставіць апошнюю кропку ў гісторыі нягод адзінага ўцалелага ў нас будынка, дзе жыў Максім Багдановіч. Некаторыя пункты гэтага рашэння мы назавём ніжэй, а зараз, каб чытаць больш-менш дакладна ўявіў шлях, які прывёў да станаўчай пастаноў, мы з дазволу Мінскага гаркома КПБ працягнем сёння з дакументаў, сабраных у згаданай падборцы.

Пасля з'яўлення ў «ЛіМе» ліста супрацоўнікаў музея імя Багдановіча гарком партыі стварыў камісію з кампетэнтных асоб для высвятлення становішча з помнікам. Камісія падала ў гарком «Даведку аб парашэннях заканадаўства аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры пры пераносе і рэстаўрацыі помніка гісторыі рэспубліканскага значэння будынка № 14а на вул. Талстога».

З ДАВЕДКІ КАМІСІІ: «11 верасня 1980 г. Мінскі гарвыканком прыняў рашэнне, якое ўступала Мінскаму вагонрамонтнаму заводу зямельную дзялянку па вул. Талстога для будаўніцтва шматпавярховага дома са зносам жылых будынкаў № 14а па вул. Талстога... Паколькі прынятае рашэнне супярэчыла заканадаўству, яно было апрацэсавана дзяржаўнымі органамі аховы помнікаў... Разгледзеўшы просьбу Мінгарвыканкома, Савет Міністраў БССР 15 студзеня 1981 года дазволіў у парады выключэння перанос названага помніка на вул. Рабкораўскую паміж будынкамі №№ 11 і 13. Рашэннем Мінгарвыканкома ад 12 лютага 1981 года Мінскаму вагонрамонтнаму заводу даручалася здзейсніць мерапрыемствы па пераносу помніка. Кантроль за ажыццўленнем пераносу быў ускладзены на начальніка ўпраўлення культуры Мінгарвыканкома тав. Н. В. Фойніну і намесніка старшыні прэзідыума Мінскага гарадскога савета Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры тав. Дзміценка Л. В.

За час распрацоўкі, узгаднення і зацвярджэння праекта жыллага дома па вул. Талстога (3 мая 1981 па чэрвень 1984 г.) навукова-праектная дакументацыя на выкананне комплексу работ па пераносу помніка заказана не была... Мерапрыемствы па падрыхтоўцы будынка да пераносу не праводзіліся да верасня 1985 г.

12 верасня 1985 г. Мінгарвыканком прыняў рашэнне дазволіць МВРЗ будаўніцтва шматпавярховага жыллага дома па вул. Талстога, абавязаў забудушычна да пачатку будаўніцтва перанесці помнік на новае месца і перадаць яго Міністэрству культуры БССР. У апошні дні лістапада МВРЗ, не падрыхтаваўшы пляцоўку для

(Працяг на стар. 10).

Косаўені замак, які даўно чаквае свайго гаспадара...

Фота А. ШАВЛЮКА.

тым ліку на рэстаўрацыю Мірскага замка—96 тысяч, будынка былога касцёла ў Меціслаўі—34 тысячы. Нывыкарыстаны 176 тысяч рублёў, што выдаткоўваліся на рамонт і добраўпарадкаванне помнікаў баявой славы. С. Марцалеў зрабіў заклад у адрас рэстаўратараў. Вось толькі адзін прыклад: тры гады ўключаліся ў план рэстаўрацыі помнік у Сынкавічах, а работы так і не пачаліся. Або яшчэ: па просьбе майстэрняў Міністэрства культуры БССР выдзеліла 11 тысяч рублёў на практычныя работы па рэстаўрацыі будынкаў па вул. К. Маркса ў Гродне. Але пакуль праект рабілі, будынкі знеслі.

На з'ездзе закраліся асобныя арганізацыйныя пытанні, гаварылася аб стылі работы падраздзяленняў таварыства, яго штатных супрацоўнікаў. Дэлегацы адзначалі, што ў пытанніх падбору і арганізацыі работ з кадрамі ёсць нямыя фармалізму, пралікаў. На працу ў аддзяленні таварыства часам запрашаюцца людзі, якія не маюць ні прафесійных ведаў, ні прызнання. Адсюль і цяжкасць надраў. Толькі за апошнія два гады ў Брэсцкай вобласці змянілася 17 адказных сакратароў з 20, у Віцебскай—15 з 27, Мінскай—15 з 23. У некаторых раёнах яны мяняліся па 2—3 разы на год. Ды і кампетэнтны спецыялісты часам не правяляюць творчых адносін да справы.

—Калі дзесяці гадоў, мы не можам атрымаць парадзі ад спецыялістаў, як правесці кансервацыю пабудовы старажытнага гарадзішча Віцебска, што выявілі археолагі ў ахоўнай зоне горада,—сказаў У. ЦАЦОХА, намеснік старшыні Віцебскага аблвыканкома, старшыня Віцебскага абласнога савета таварыства.—У выніку ўнікальная знаходка можа загінуць.

Сакратар ЦК ЛКСМБ М. ПАДГАЙНЫ прывёў фант, калі ў Ашмянках паставілі помнік на месцы пахавання воінаў, але «забыліся» напісаць на ім імёны герояў.

А між тым, помнікі рэвалюцыйнай і баявой славы—гэта аб'екты, вакол якіх вядзецца вялікая выхавальная работа з маладым пакаленнем. Пра гэта гаварылі на з'ездзе старшыня прэзідыума Мінскай секцыі Савета камітэта ветэранаў вайны, член прэзідыума Рэ-

спубліканскага савета таварыства В. СІНЧЫЛІН, дырэктар Маларыцкай сярэдняй школы № 1, ганаровы член таварыства В. МАРКАУ, іншыя дэлегацы. Пытанні прапаганды гістарычнай і культурнай спадчыны займаюць асаблівае месца ў паўсядзёнай рабоце таварыства. У гэтай справе назапашаны пэўны вопыт, але ёсць тут і свае праблемы. На іх спыняліся намеснік старшыні Рэспубліканскага праўлення таварыства «Веды» Г. ГРАКАУ, старшыня Рэспубліканскага савета па турызму і экскурсіях Я. РОСЛІК, З. Сначкова, Апошняя, у прыватнасці снізала: «Не заўсёды нашы рэспубліканскія выдавецтвы з павягай ставяцца да заказаў раёнаў. Мы своечасова далі заўвагу на выданне нарысаў да 850-годдзя Крычова. Своечасова быў прадастаўлены і рукапіс. Да апошняга дня выдавецтва аб'яцала выканаць гэтую работу, а ў выніку праца аказалася «лыжынай пасля абе-»

На з'ездзе выступіў сакратар ЦК КПБ В. А. ПЯЧЭННІКАУ. Ён адзначыў, што за 20 гадоў дзейнасці Рэспубліканскім таварыствам аховы помнікаў гісторыі і культуры зроблена нямыя. Але можна было зрабіць значна больш. Трэба не проста разважаць пра важнасць гісторыка-культурнай спадчыны, а пераходзіць да канкрэтнай работы па выяўленні, захаванні, рэстаўрацыі і выкарыстанні помнікаў. Менавіта ў гэтым—сэнс перабудовы дзейнасці ўсіх структурных падраздзяленняў таварыства.

—На жаль,—сказаў В. А. Пячэнікаў,—некаторыя члены таварыства чамусьці лічаць сваю місію вычарпаны, выступаючы толькі ў ролі рэгістратараў недахопаў, мяркуючы, што выпраўляць гэтыя недахопы павінен нехта іншы. Такім людзям трэба задумацца, што важны не танны аўтарытэт паказнага барашчыты, а аўтарытэт сапраўднага руліўца ў справе аховы помнікаў гісторыі і культуры. Ліст у вышэйшым інстанцыі і нават выступленне ў друку—гэта яшчэ не рашэнне праблемы. Патрэбна канкрэтная праца, якая забяспечыць неабходны вынік.

Перада мною выступалі таварышы і гаварылі, што бяда таварыства ў тым, што працуем

фармальна,—працягваў далей В. А. Пячэнікаў.—Фармалізм у тым, што людзі, якія з'яўляюцца членамі таварыства аховы помнікаў, лічацца ў ім толькі намінальна. Яны плацяць узносы і не ведаюць, дзеся чаго і куды гэтыя ўзносы ідуць. А пра сапраўды актыўны іх удзел у рабоце гаварыць не даводзіцца. Мы ж крытыкуем не першапрычыну—дрэнную пашу работу, а часта—вынік: помнікі разбураюцца, а грошы не асвойваюцца...

Усім нам, асабліва прэзідыуму таварыства, трэба выходзіць на вырашэнне буйных задач. На з'ездзе адзначалася, што на рэстаўрацыю Мірскага замка не асвоена за апошні справядачны год 65 тысяч рублёў, кепска вядуцца работы ў Меціслаўі, Лідзе, Гродне, у Віцебску раскапалі старажытнае гарадзішча і не ведаюць, што рабіць далей. Але ёсць і іншыя пытанні. Побач з Мінскам, за дваццаць кіламетраў, знаходзіцца Заслаўе. Гэта не проста помнік, а горад-помнік, якому—тысяча гадоў. Але паглядзіце, у якім ён стане. А хіба мы, беларусы, не можам зрабіць так, як робяць нашы літоўскія таварышы? Гэта ж горад тысячагадовай даўніны. Тут ёсць заказнікі, ёсць магілёнікі, шмат чаго цікавага ёсць. Мо варта паставіць перад сабой мэту—узяць горад пад кантроль і ў гэтай пяцігодцы зрабіць яго такім, каб і людзям было прыемна ў ім жыць, і гэтым паглядзець.

За стан, ахову і выкарыстанне помнікаў гісторыі і культуры павінны несці большую адказнасць Міністэрства культуры, выканкомы месцовых Саветаў народных дэпутатаў, гаспадарчыя кіраўнікі. Нельга мірыцца з тым, што на іх вачах разбураюцца каштоўныя помнікі, асабліва, калі вядуцца будаўнічыя работы. Многія пом-

У з'езд абраў новы склад Рэспубліканскага савета таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, а таксама рэвізійную камісію. На 1-ым арганізацыйным пленуме быў выбраны новы склад прэзідыума на чале з намеснікам Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. МАЗАЙ.

ча работы мастака Пальмірэ тырчыць крывы ржавы цвік. Я, вядома, зрабіў заўвагу супрацоўнікам музея. Але якім было маё здзіўленне, калі праз пэўны час, напераўшы музей яшчэ раз, убачыў зноў іржавы цвік і раўнадушны позірк супрацоўнікаў. А між тым дом Міцкевіча хоць нейкім чынам павінен быў бы кампенсаваць адсутнасць краязнаўчага музея, падтрымаць славу летапіснага горада...

І яшчэ. Гавораць, хто не ведае кургана Міцкевіча, той не быў у Навагрудку. І гэта—фант. І жыхар горада, і турыст абавязкова пабываюць на ягонай вяршыні. Але які сорам убачыць побач з курганом вычарны гмах з цэглы. Камініца гэтай паловае свайой архітэктурнай бездапаможнасцю, ды і надпіс на ёй зроблены такім жа самым «грамацеём». Сам курган—не

нікі не ўзяты пад дзяржаўную ахову, а яшчэ горш, што часам ахова тая зводзіцца толькі да прымацавання адпаведнай шыльды і ўліку папер. А мы павінны сёння імкнуцца да таго, каб кожны адрэстаўраваны помнік, не страчваючы свайой гістарычнай каштоўнасці і значнасці, быў уключаны ў жыццё раёна, таго населенага пункта, дзе ён знаходзіцца. У гэтым плане мы можам больш сурова спытаць з кіраўнікоў прадпрыемстваў, арганізацый, якія арандуюць або маюць на сваім балансе помнікі архітэктурны, за іх ахову, своечасовы рамонт і рэстаўрацыю...

В. А. Пячэнікаў нагадаў, што ў 1984 годзе рашэннем урада рэспублікі пры Міністэрстве культуры была створана Дзяржаўная інспекцыя па ахове помнікаў гісторыі і культуры. Прайшло два гады, але яе работы, як галоўнага дзяржаўнага органа аховы помнікаў, мы так і не убачылі, хоць рычагоў для актывізацыі і прапаганды яе дзейнасці нямыя, у прыватнасці, перыядычны друк, у тым ліку газета «Літаратура і мастацтва», часопіс «Мастацтва Беларусі», бюлетэнь «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі», радыё, тэлебачанне.

У выступленнях многіх дэлегатаў прагучала вялікая заклапочанасць станам захавання гістарычнай і культурнай спадчыны рэспублікі,—працягваў В. А. Пячэнікаў.—Скажу шчыра, не ўсе гэтыя пытанні можна хутка вырашыць. Даводзіцца сумяраць нашы патрэбы з магчымасцямі, у першую чаргу выкарыстоўваючы тое, што нам даецца... Каб палепшыць справу, сёння мы разглядаем пытанні аб далейшым развіцці выяўленчага мастацтва і ўмацавання яго вытворчай і матэрыяльна-тэхнічнай базы. Сярод іх і тыя, якія прама ці ўскосна закранаюць інтарэсы таварыства. Прадугледжваецца таксама развіццё сеткі і ўмацаванне базы навукова-рэстаўрацыйных майстэрняў, забяспечэнне іх высокакваліфікаванымі кадрамі. Плануецца давесці аб'ём рэстаўрацыйных работ у перспектыве да 15 мільянаў рублёў. Такім чынам, будучы створаны неабходныя ўмовы і магчымасці для карэнай перабудовы справы рэстаўрацыі. Павінна быць ясна: калі не змяніць састарэлую сістэму аховы помнікаў, не вызначыць ролю кожнай арганізацыі, якая мае дачыненне да справы, нельга кардынальна змяніць сённяшняе становішча.

Наноў абраныя кіруючыя органы Рэспубліканскага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры,—сказаў у заключэнне В. А. Пячэнікаў,—павінны дакладна ўяўляць свае задачы і стаць сапраўды актыўнымі памочнікамі партыі ў справе ідэйна-палітычнага і маральнага выхавання працоўных, выкарыстоўваючы для гэтай мэты слаўнае гістарычнае мінулае і сённяшні дзень краіны і рэспублікі.

Л. КРУШЫНСКАЯ.

А. ТРУСАУ, кандыдат гістарычных навук, г. Мінск:

«...Краязнаўцаў патрэбны свой клуб, месца, дзе яны маглі б сабрацца, абмяняцца вопытам краязнаўчай працы, выступіць перад моладдзю, праслухаць лекцыю або атрымаць кампетэнтную кансультацыю музейнага супрацоўніка, вучонага, зрабіць выстаўку свайх найбольш цікавых выданняў. Бо маюць жа свае клубы філатэлісты, нумізматы, сабакары, кветкаводцы... І яшчэ. Не можа па-сапраўднаму развівацца краязнаўчая навука без свайх выданняў. Бюлетэнь «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» адзін не здолее вырашыць праблему. Неабходны зборнікі аб'ёмам у некалькі аўтарскіх аркушаў. І такія зборнікі ў краіне ёсць, напрыклад, «Новгородскі край». А вось у Бе-

ларусі—няма...»

А. ЦЫРКУНОВ, мастак, г. Мінск:

«...Быў у творчай камандзіроўцы ў Навагрудку, стаў сведкам нярадасных для нашай культуры прац. Горад, летапіс якога склаў слаўную старонку ў гісторыі Старажытнай Русі нароўні з Кіевам, Полацкам, Ноўгарадам, сёння не мае нават па-мастацку зробленай выявы ці хоць бы мемарыяльнай дошкі, дзе б гаварылася пра тое, што гэта—горад-помнік. Цяпер—пра музей вялікага Міцкевіча. Калі мне давялося ўпершыню азнаёміцца з ягонай састарэлай і неапраўдана сціпла аформленай экспазіцыяй, я пільна, з захваленнем аглядаў кожны экспанат, адчуваючы на кожным з іх дотык рук генія. І раптам—вачам не веру—пад шклом на партрэце А. Міцкеві-

ХРОНІКА АДНАГО ВЫРАТАВАННЯ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9).

пераноса, не папярэджваючы аўтарскі калектыў праекціроўшчынаў, не атрымаўшы адпаведнага дазволу дзяржаўных органаў аховы помнікаў, транспарціраваў помнік на новае месца, у выніку чаго асноўныя канструкцыі будынка атрымалі значныя пашкоджанні і дэфармацыі.

... Міністэрства культуры 9 снежня 1985 года пісьмом да кіраўніцтва МВРЗ зазначыла меўшыя месца парушэнні, абавязала яго часова закрыць праёмы ў канструкцыях будынка, забяспечыць непасаванасць усіх яго элементаў на зямлі перыяд 1985—1986 гг., а таксама прапанавала ажыццявіць работы па рэстаўрацыі помніка сіламі Спецыяльных навукова-рэстаўрацыйных вытворчых майстэрняў. Аднак занадта на працягу навукова-практнай дакументацыі і выкананне работ ад МВРЗ не паступіў.

З тлумачальнай запискі ў гарком дырэктара Літаратурнага музея імя М. Багдановіча Л. Хадкевіча: «Паколькі перанос будынка адбыўся напярэдадні зімы (дом быў падняты дамкратам і пастаўлены на металічныя рэйкі), пачаліся клопаты музея за яго лёс. Помнік апынуўся ў становішчы, якое пагражала яго існаванню: без фундаменту, вокан і дзвярэй, з прапанаваным дахам, без ахоўнай дошкі (апошняя разам з дзвярамі знаходзіцца на заводзе). Супрацоўнікамі музея былі прымацаваны саматужныя ахоўныя дошкі на чатыры сцяны. Праз некаторы час паступова, адна за другой, яны зніклі з будынка. Шматразова нашы звароты ў Міністэрства культуры БССР, Таварыства аховы помнікаў, да кіраўніцтва Мінскага вагоннарамонтнага завода з патрабаваннямі і просьбамі прыняць неабходныя меры па захаванні помніка скончыліся наступным: вокны і дзверы былі забіты дошкамі. У студзені 1986 года супрацоўнікамі музея была прыбіта новая ахоўная дошка (з фанеры). Паколькі, апроча музея, помнік нікім не кантраляваўся і не ахоўваўся, супрацоўнікам часта даводзілася самім і з дапамогай энтузіястаў прыбіваць адарваныя дошкі на вокнах і дзвярах».

З ДАВЕДКІ КАМІСІІ: «У сакавіку 1986 г. Мінскі вагоннарамонтны завод пісьмом звярнуўся ў ГалоўАПУ Мінгарвыканкома па пытанню праеванання другой чаргі жыллага дома па вул. Талстога. Меўшыя месца ў сувязі з гэтым правярка выканання раней прынятых рашэнняў Мінгарвыканкома выявіла, што помнік знаходзіцца ў аварыйным стане і можа быць адноўлены толькі шляхам разборкі і наступнай рэстаўрацыі. Улічваючы перспектыву разгортвання забудовы гэтага раёна, ГалоўАПУ прызначыла пад помнік новае месца (трэцяе! — РЭД.) — пляцоўка на рагу вуліцы Рабінраўскай і завулка Рабінраўскага. Гэтае рашэнне было даядзена заводу.

12 мая 1986 года на нарадзе ў намесніка старшыні Мінгарвыканкома тав. Жуноўскага М. Д. з удзелам прадстаўнікоў усіх зацікаўленых арганізацый і ўстаноў, Мінскаму вагоннарамонтнаму заводу было даручана завяршыць рэстаўрацыю помніка да 1 жніўня 1986 г. Упраўленню культуры Мінгарвыканкома і Кастрычніцкаму райвыканкому г. Мінска было даручана ўзяць на кантроль выкананне работ у вызначаны тэрмін».

З растульчальнага пісьма ў гарком намесніка старшыні Кастрычніцкага райвыканкома г. Мінска: «У чэрвені-ліпені 1986 года адказны сакратар раённага савета Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры тав. Карпівіч І. І. звярталася за інфармацыяй да адміністрацыі завода, двойчы размаўляла па тэлефоне з дырэктарам завода тав. Калюкам Л. К., прасіла ў яго аўдыенцыі, каб разгледзець пытанне аб аднаўленні помніка, у чым ёй са спасылкай на занятасць было адмоўлена. На неаднаразовыя спробы выс-

ветліць пытанне, калі ж завод пачне выконваць рашэнне Мінгарвыканкома, дырэктар завода тав. Калюка канкрэтна адказаць не здолеў, ад яго паступаў адзіны адказ: пакуль што завод не мае магчымасці распачаць рамонтна-аднаўленчыя работы па зберажэнні помніка рэспубліканскага значэння ў сувязі з асабліва цяжкай сітуацыяй на заводзе».

З даведкі камісіі: «Заяўка на завяршэнне работ па пераносу помніка была аформлена і падпісана дырэктарам МВРЗ тав. Калюкам толькі 1 верасня 1986 г. Але даручэнні, адрасаваныя заводу, не выконваюцца. На нарады, якія праводзіў Мінгарвыканком па пытанню пераносу помніка, дырэктар МВРЗ не з'яўляўся».

Па віне Мінскага вагоннарамонтнага завода ўпушчаны найбольш спрыяльны для выканання рэстаўрацыйных работ летні перыяд бегучага года. Гэта выклікала неабходнасць кансервацыі помніка на зімі перыяд. Пры гэтым, па прычыне вымушанай затрымкі рэстаўрацыі помніка, тэхнічны стан ягоных канструкцый прыметна пагоршыўся, што выклікае сур'ёзную баязь, таму што ўжо зараз існуе неабходнасць замены больш 60 працэнтаў канструкцый будынка. Праверкай захаванасці дэманстраваных элементаў помніка, якія знаходзіцца на тэрыторыі МВРЗ, устаноўлена, што ў адпаведных умовах захоўваецца толькі старлярка. Элементы разабранай прыбудовы ляжаць пад адкрытым небам».

З даведкі, адрасаванай гаркому галоўным інжынерам МВРЗ тав. Р. В. Сілічам (ад 4 кастрычніка мінулага года): «Пасля атрымання дазволу на выкананне зімовых работ, завод распачне ўстаноўванне фундаменту і па меры гатоўнасці праекта — усе астатнія работы. Будаўнічыя матэрыялы і брыгада будаўнікоў на заводзе ёсць. Работы па аднаўленні дома-музея закончым у першым паўгоддзі 1987 г.»

З пратакола нарады ў сакратара Мінскага гаркома КПБ (18 лістапада): «Аб рэстаўрацыі і адкрыцці выставачнай экспазіцыі ў памяшканні помніка гісторыі рэспубліканскага значэння (мемарыяльны дом Максіма Багдановіча):

Даручыць ВА «Белрэстаўрацыя» сумесна з Мінскім вагоннарамонтным заводам імя А. Ф. Мяснікова да першага снежня гэтага года правесці абмеры, маркіроўку, разборку названага дома. Кіраўніцтву МВРЗ забяспечыць захаванасць элементаў будынка.

ВА «Белрэстаўрацыя» да 10 снежня саставіць ведамасць неабходных матэрыялаў, а заказчыку (МВРЗ) загатаваць брус і неабходныя піламатэрыялы для выканання стальных работ.

ГалоўАПУ Мінгарвыканкома да 1 сакавіка 1987 года зрабіць праект добраўпарадкавання тэрыторыі, што прылягае да будынка, а Упраўленню па зялёнаму будаўніцтву «Мінскзеленбуд» да 1 кастрычніка добраўпарадкаваць вызначаную праектам тэрыторыю.

ВА «Белрэстаўрацыя», вагоннарамонтнаму заводу аднавіць мемарыяльны будынак да 1 ліпеня 1987 года.

Аб'яднанай дырэкцыі літаратурных музеяў да 7 лістапада

1987 года адкрыць выставачную экспазіцыю, прысвечаную літаратурнай дзейнасці М. Багдановіча».

З рашэння Бюро Маскоўскага РК КПБ г. Мінска (ад 28 лістапада мінулага года): «За безадказныя адносіны да арганізацыі работ па пераносе і рэстаўрацыі дома № 14а па вул. Талстога, які з'яўляецца помнікам гісторыі і культуры рэспубліканскага значэння, галоўнаму інжынеру вагоннарамонтнага завода імя А. Ф. Мяснікова тав. Сілічу Р. В. аб'явіць вымову».

Дырэктару завода тав. Калюку Л. К., улічваючы аб'яўленую яму рашэннем РК КПБ ад 31 кастрычніка г.г. вымову, за аслабленую патрабавальнасць да кіруючых кадраў завода ў пытаннях выхаваўчай работы з людзьмі і прымаючы пад увагу яго запэўніванні аператыўна правесці рамонт і аднаўленне дома-музея, строга ўказаць».

З рашэння Мінгарвыканкома ад 10 снежня мінулага года. «Аб фактах грубога парушэння заканадаўства аб ахове помніка гісторыі і культуры».

Начальніку ўпраўлення культуры Мінгарвыканкома тав. Юшко Т. С. за недастатковы кантроль за аховай помніка гісторыі строга ўказаць.

Прасіць прэзідыум рэспубліканскага Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры разгледзець пытанне аб неадпаведнасці пасадзе намесніка старшыні мінскага гарадскога Таварыства аховы помнікаў тав. Дземідзенкі Л. В.

За павярхоўнае вывучэнне пытання аб месцы размяшчэння помніка і неўзгадненне пытання з дзяржаўнымі органамі аховы помнікаў намесніку начальніка ГалоўАПУ тав. Іўлічэву В. П. строга ўказаць.

У сакавіку 1987 года прыступіць да работ па аднаўленні помніка ў адпаведнасці з прапрацаванай ВА «Белрэстаўрацыя» дакументацыяй і закончыць іх да ліпеня 1987 г.

Упраўленню культуры Мінгарвыканкома, райвыканкомам горада, гарадскому Таварыству аховы помнікаў узмацніць кантроль за станам помнікаў гісторыі і культуры, забяспечыць шырокае далучэнне грамадскасці да справы аховы помнікаў, пастаяннае шэфства над помнікамі калектываў прадпрыемстваў і ўстаноў».

Нам застаецца дадаць нямнога. 28 лістапада мінулага года будынак быў разабраны, ацалелыя вянцы і элементы перавезены на новае месца, дзе складзены пад павець. Будаўнікі ўжо зрабілі падмурак. Так што зараз няма сумнення, што рашэнне Мінгарвыканкома, дзякуючы тым намаганням, якія праявіў Мінскі гарком КПБ у кастрычніку-лістападзе, будзе выканана. Лёс помніка «хата Змітрака Бядулі» вырашаны станоўча дзякуючы таму, што справу ўзяў у свае рукі гарком, што сакратар гаркома займаўся гэтымі пытаннямі асабіста. Але зададзеным пытаннем: чаму помнік, які ўжо мог працаваць на культуру, упрыгожваць наш горад, адноўлена толькі праз год? Чаму безадказна аднесліся да свайго непасрэднага абавязку тая людзі, якія займалі і займаюць адпаведныя пасады ў Таварыстве аховы помнікаў, аддзеле культуры Мінгарвыканкома, ГалоўАПУ? Чаму не выконваліся паставы Мінгарвыканкома ад 12 мая, 4 верасня, 2 кастрычніка 1986 года? Цяжка паверыць, што Мінгарвыканком не меў магчымасці прызваць да адказнасці «непаслухмянага» дырэктара. Можа, тут дала аб сабе знаць тая аб'ява кавасць да лёсу помнікаў, якая ў Мінску ў свой час стала амаль традыцыяй?

Суцэльна, што Мінскі гарком і Мінгарвыканком паказалі прыклад прычыновасці і патрабавальнасці, адпаведных духу часу.

ТЭАТРАЛЬНЫЯ ДАЛЯГЛЯДЫ

Сымон Кніш — герой мужыцкага тэатра...

Да К. Губарэвіча, да «Галоўнай стаўкі» ніхто з беларускіх савецкіх драматургаў нават і не мерыўся паставіць гэтай задачы: тэму Рэвалюцыі, якая здзейснілася, перамагла, і для свайго сцвярдзення ўжо даўно не патрабуе тэатральных ілюстрацый, — тэму гэтую ўвасобіць праз мастацкую структуру, створаную нацыяй у шматвяковым станаўленні нацыі — праз свой тэатр, нацыянальны, праз свайго нацыянальнага і тэатральнага героя.

мым гняздом» (мо лепш тады і ставіць Гартнага, а не Купалу?). Быццам гэта разнародныя патэты — тэатральнае і сацыяльнае, нібыта «тэатральнасць» — гэта толькі далёчыне гісторыі, дзе хай сабе блазнуе Насцерна, а ўсё, што набліжаецца да пралетарскага Кастрычніка (тым больш — пасля яго), — ужо не Насцернава?

У «Галоўнай стаўцы» К. Губарэвіч задаецца мэтай ажыццявіць падзеі 1917 г. у Магілёве: там апошні рускі цар сядзеў апошні раз у царскім крэсле — гэта факт гісторыі. А ў п'есе, у якасці фінальнай сцэны, у царскім крэсле засынае Кніш — вядома, гэта факт мастацтва, вы-

Георгій КОЛАС

«ДЛЯ КАГО СЕЙ ТРОН?..»

Перачытваючы п'есу К. Губарэвіча
«ГАЛОУНАЯ СТАЎКА»

Апаэты могуць запытацца: а «Бацькаўшчына» К. Чорнага? А Гушка?

Але ж Гушка ўспамінае і не можа ўспомніць... гімн сілезскага паўстання...

Назваце тую п'есу, дзе герой у тэму Рэвалюцыі прынёс бы рэха інтэрмедыі і народных драм МУЖЫЦКАГА ТЭАТРА?..

Мы прывыклі карыстацца больш шырокім тэрмінам — «народны»?

Дык давайце ўспомнім аб «мужыцкіх нацыях»... «Тэатр мужыцкі! Што яшчэ за дзіва! — запытае не адзін паніч, чые магі настолькі ўнкліліся ў рунцы буржуазнага светапогляду, што не могуць і ўявіць сабе чыста танаго, што не ўмільчаецца ў яе рамках». Гэта гаварыў Іван Франко ў сваёй рабоце «Наш тэатр» (1892 г.).

Народным быў (але антымужыцкі і антыпрыдворным, нават антышкольным) неадпаведны ў нас тэатр рыбалтаў (недавучаныя скаляры, ніжэйшыя духоўныя чыны). Народным (са сваімі «рго» і «сольга») быў і гарадскі тэатр местачковай беднаты — на гэтай глебе вырасце эстэтыка тэатра і драматургіі Уладзіслава Галубка. А Дунін-Марцінкевіч — не народны? А ўдніцкі?..

А мужыцкім быў — тэатр мужыцкі. Вычлениў яго з агульнай катэгорыі «народнасці» — складаная задача, і яе калісьці даядзецца вырашаць гісторыкам тэатра, пачынаючы з мужыцкіх беларускіх інтэрмедыяў (аддзяляючы мужыцкі ад немужыцкіх, беларускіх ад антыбеларускіх).

Не вырашыўшы гэтае задачы, мы ніколі па-сапраўднаму не здолеем асэнсаваць «Паўлінку», «Расідаана гняздо» і «Прымакоў», не кажучы пра драматычныя пазмы нашага вялікага мужыцкага паэта. Не зразумеем па-сапраўднаму і А. Макаёна (нават і ў «Заціонным апостале» — «мужыцкі» погляд на «міжземнаморскі» праблемы).

Пачынаючы з драматургіі Ціці Гартнага, з яго плакатна-пралетарскіх п'ес, герой народнага тэатра быў адмежаваны ад сучаснай тэмы ў беларускай драме. Нават і з «Паўлінкі» часам намагаюцца яго прагнаць — Купалу перафарбаваць пад Гартнага. Па-гартнаўску спрабуючы абыходзіцца з «Расіда-

мыслу, ігры ўяўлення. Потым, калі пачнуцца рэпетыцыі, артысты знойдуць дакументальную фатаграфію ў нейкім са старых часопісаў: у царскім крэсле, пасля штурму Зімяга сядзіць салдат. Ды толькі аўтар прызначае, што пра гэты фатадакумент — не ведаў. Ен хацеў гісторыю падзення рускага цара сюжэтно знітаваць з матэрыяламі «гульні ў цара», вядомымі народнаму тэатру ў «Хлоне-каралі», «Пятрушцы», «Барыні», «Цары Максімільяне». Кніша аўтар бачыў у ягоным генетычным пабрацімстве з парадыяльнымі, вясёлымі і смешнымі плейбейскімі героямі батлейкі, шопкі і вяршэпа. Кніш не проста «засынае» ў царскім крэсле — гэта ў п'есе не зусім фінал. Салдата будзіць Мар'я: «Ды дзе ж гэта ты разлэгся?», Мар'ю ўпыхамірыў сам глаўком Крыленка: тут, маўляў, раней сядзеў сам Мікалай Другі, цяпер няхай паспіць салдат Сымон, ён сёння — Першы, самы што ні ёсць найпершы на зямлі! І гэта — не фінал... Пайшлі Крыленка з Бонч-Бруевічам, Сымон няёмка павярнуўся ў крэсле, паляцеў агуль, прагнуўся: «Дзе гэта я?». Без гэтага падзення рэальнай гісторыі не спалучылася б з гульні. Але і гэта — не фінал:

— Са мной, Сымонка, са мной, родны ты мой... — бяжыць яму на дапамогу Мар'я (ці не пакалечыўся?)...

Усё гэта — «перавёртыш» народна-карнавальнага пачатку смехавага дзейства, той «гульні ў цара», дзе цар ёсць блазен. Усё — па-блазнерску; і разгубленасць Сымона (быццам ён і сам не ведае, як апынуўся на царовым троне), і дакоры Мар'і («Ды яшчэ і ў ботах?»). Але нават гэта — не фінал яшчэ. Сымон, нарэшце ачунаўшы, сядзе

НА МУЗЫЧНАЙ СЦЭНЕ

З ПЕРШЫМІ ГАСТРОЛЯМІ

«Мэлы оперны» — так называюць эксперыментальны тэатр-студыю камернай оперы пры рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў яго арганізатары і ўдзельнікі. Тэатр мае сталую аўдыторыю — членаў Клуба сяброў оперы, а гэта прадстаўнікі больш чым 40 прадпрыемстваў і ўстаноў Мінска.

Два гады назад, ствараючы клуб, мы ставілі перад сабой даволі сціпую задачу: папулярызацыю бягучага рэпертуару Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. Але публіка аналізавала надзвычай чулай і цікавай, і оперны салісты пачалі спецыяльна рыхтаваць камерныя праграмы, урыўкі з непастаноўленых опер. Завяршылася гэтая праца адметным творчым вынікам — двума на-

мернымі спектаклямі: «Медыум» Дж. К. Менюці і «Альпіскай балада» В. Губарэвіч (дырэжор У. Машэнскі, рэжысёр С. Штэйна, канцэртмайстры А. Васільчанка і Н. Салдаценка). На спектаклі пачалі прыязджаць артысты і музыканты з суседніх рэспублік, а нядома мы атрымалі запрашэнні паказаць іх у Маскве, К'еве, Ніжнім, Куйбышаве.

...Куйбышаву сустрэў нас 20-градусным марозам. Волга толькі што «стала», і ў яе беласнежным покрыве ззялі пад сонцам асляпляльна-сінія палонкі. Над ракой завіхаліся верталёты, перапраўляючы людзей з берага на бераг, бо навігацыя ўжо скончылася, а бяспечны час для пераезду машын не наступіў...

Тры дні ў Куйбышаве былі насычанымі. Мы пабывалі на спектаклях, запісалі тэлевізійную перадачу, прысвечаную прыезду нашай групы. Правільна рэпетыцыю, у час якой былі прыёмна здзіўлены зладжанай, дружнай работай супрацоўнікаў Дома актёра: яны падрыхтавалі сцэну для спектакля з

зноў на трон — па-гаспадарску і паважна. Ён пакліка Мар'ю і пасадыць побач, як царыцу:

— Сядзі, Мар'я, поруч. Пасядзі, не бойся... Быццам наша ўзяла!

— Дай жа божа, Сымонка! — прыхінулася «царыца» да салдата, і ідзе фінальная рэмарка: «На плошчы музыка, песні».

Паспрабуем увяць і ўбачыць тую плошчу — што там адбываецца?

— Мітынг, — скажа вам гісторык.

Ён, вядома, мае рацыю.

А рэжысёр дадасць абавязкова:

— Карнавал!

І ён таксама мае рацыю, хоць ягоня «сцэнічная» правата разыходзіцца з рэальнай, гістарычнай: не думалі аб карнавалах нашы плошчы ў тыя ліхаманкавыя дні...

Цяпер — перанясёмся ў наш час.

На чым будуць сёння аўтары драматургію жанру гісторыка-рэвалюцыйнага — у такіх творах, як «Дыктатура сумлення», «Так перамогамі!», «Сінія коні на чырвонай траве»? Такія творы максімальна набліжаюцца да рэальна-гістарычных фактаў, дакументаў, праўды (толькі праўды!), у мінулым увага аўтараў канцэнтруецца вакол балючых пунктаў, якія рэзюмуюць з сучаснымі праблемамі нашага грамадства.

Тані накірунак гэты жанр пачаў браць дзесяць трыццаць год назад, у п'есах «Вечная крыніца» Д. Зорына (1957) і «Трэція патэтычная» М. Пагодзіна (1958). Аднаасова з ім выступілі і К. Губарэвіч са сваёй «Галоўнай стаўкай» (1957), але гэты твор не прымаў да новага напрамку. У тым годзе (год быў юбілейны) беларуская драматургія дала цэлую абойму «юбілейных» п'ес: «Святло з Усходу» П. Глебкі, «У бітве вялікай» А. Маўзона, «Год здзяйснення» П. Васілеўскага і на год пазней — «Дні нашага нараджэння» І. Мележа. Яны ўзялі німаля шмату ў прэсе, а на сцэне вельмі хутка з'явіліся — пасля свят, якім і прывіталіся...

К. Губарэвіч ў аўтабіяграфіі, напісанай для зборніка «Пяцьдзесят чатыры дарогі», разважаючы аб сваёй драматургічнай прафесіі, заўважыў: «Калі глядзчы не хочучы глядзець спектакль, налі штосці не ўдалося, — ніякія крытычныя фізіямы ўжо не памогуць, не зваяжучы ні на што. У гэтым сэнсе драматургія самы жорсткі і бяспасны жанр. Не маючы ШТО сказаць і не ведаючы ЯК сказаць са сцэны, — лепш да гэтага жанру і не падыходзіць».

На пытанні «што» і «як» у кожнага з аўтараў, вядома, павінны знайсці свае адказы. Але ў абойме п'ес, якія яны сядома аб'ядноўваю ў «абойму», многія адказы паўтараліся, былі даўно вядомымі. І нават больш таго — аднолькавым патронам зараджаліся, бадай, усе сюжэты. Гэтым «бывым патронам» у п'есе І. Мележа быў вобраз Дзяла, мужыка-салдата і праўдашукальніка, крыху дзівакаватага, у А. Маўзона той жа вобраз-тып меў прозвішча мянушка Босы, у П. Глебкі быў Цімчук, у П. Васілеўскага... але ці варта пералічваць «псеўданімы»?.. Тыражаваўся ва ўсіх сюжэтах чалавек з ружом, вядомы нам па п'есе М. Пагодзіна — Іван Шадрын.

Але ж і ў Кнышы быццам паўтарыўся гэты самы чалавек з ружом?

У пэўнай меры — так, магчыма. Тая самая галоўная ідэя. Тое ж «ШТО сказаць». Але не тое ж — «ЯК сказаць». А ў творчасці, наогул у мастацтве, што без як — не існуе...

Па звычайнай логіцы Сымон —

праўдашукальнік, які верыў у цара і разняверыўся пасля сустрэчы з ім. Але давайце паспрабуем больш уважліва прыгледзецца да п'есы. Тэма «мужык — цар» заняўлена адразу, у пралог, дзе Сымон з'агітаваў салдацкі эшалон зматацца з фронту: «тут і вас перашаткуюць». Вось што ён паведаміў салдатам папаўнення: «Сёння сабралася наша рота, напісалі ў жаласную паперу пра гэту шкуру барабанную (пра Шульца. — Г. К.) і паслалі мяне да ампіратара... Кажуць, цар зараз у Магілёве, а ты, Сымон, з Магілёўскай губерні, значыць, вы быццам бы землякі з ім. Вось і вазі яго крыўду нашу...»

І чаго тут болей — веры ў бацюхну-цара альбо кашчуннага зямляцтва? Але ўслухаемся, што далей: «А можа, цар не ведае, што немец паганяе нас спераду і ззаду». Гэта — вера? І нарэшце Кныш гаворыць, што ідзе да «ампіратара» (высокі тытул тут таксама нездарма каверскае) — з ультыматумам: «Або бяры з нашай галавы немца-прадажніка, або ідзі ты к ядронай мацеры са сваёй вайной!»

У гэтай «мацярычыне» чуецца мужыцкае пытанне плошчавых тэатраў: «Для каго сей трон?..»

Аднак у К. Губарэвіча — не «плошчавая» п'еса, і таму Сымон, сыграўшы ў «плошчавы тэатр» перад сваімі, быццам забываецца пра свой катэгорычны ультыматум у прыёмнай зале Стаўкі. Тройчы паўтараецца адна і тая ж красамойная рэмарка: «Узяў пад казырок і скамянеў», «Сымон маўчыць, не ў сілах варухнуць языком», «Сымон маўчыць». Нарэшце, анямненне ўсеагульнае: «Нямая сцэна... Калі ўспомніць «мацярычыню» — вельмі ёмісты кантэкст, ужо не толькі «стык» характару — стыкуюцца раешнік і «высокая» трагедыя, яны ўзаемна пазнаюць адно другое, п'еса па-майстэрску скрозь прашнуравана адзіствам гэтых двух пачаткаў.

Паспрабуем прыгледзецца да «шыўкоў» такой шнуроўкі — пацікавімся.

«Ампіратар» («яшчэ ўчора») атрымаў паведамленне пра надзвычайны факт — угон з'агітаванага Сымонам эшалона з фронту. Ён распякае генералаў: дэзерцірства! Стрэл — прыводзіць Кныша. Цар не ведае, што менавіта гэты знямець мужычок у шынеццы мае непасрэднае дачыненне да злачынства (пра «ціятр» цару тым болей невядома). Невядома і Сымону, што цару пра эшалон даложа. А нам — вядома! І таму для нас «гульні» ў цара» (гульні ў зямляцтва з «ампіратарам») працягваюцца і ў прыёмнай зале Стаўкі. Можак мяне аспрэчыць: «сачыняе» крытык, робіць нейкія «прыпіскі»? Але паўзірайцеся бліжэй у паўзы і ў нямыю сцэну — ці няма ў салдацкім перапудзе, абсалютна натуральным, нейкага адцення хітрасці і, зноў-такі, «гульні»:

— Прабачце, ваша вялікасць.

Язык адубеў, і ў сяродцы пахаладнела!.. Зараз быццам адышло!

Свядомая прыніжанасць і шчырасць — з клінікамі? Пазямлячку і па-свойску? Як «падоены спектакль»? Мо нават болей, чым падоены, бо ці няма ў паводзінах Сымона, разам з тым і нейкага практычнага манеўру? Да цара яго цягнулі, мусібыць, не кажучы — куды: «Калі зацпапі мяне ды павялі... баяўся, што... прыкончаць». Вось што думалася нашаму герою! «Прывялі да цара, а я цара не бачу». Паўзы — каб убачыць, аглядзецца. А нямая сцэна — трэба падсабрацца, выбраць «выгляд» — як найлепей паказаць сябе, рупіцца, два на ўме?

Скрыжоўванні такой «шнуроўкі» выглядаюць множнакамі: два драматургічныя няведанні (салдацкае і царскае) ператвараюцца ў пазнанне-пазнаванне — праз падтэкст, без тэксту. Але ж ёсць і ўскосны тэкст: спалохаўшыся, цар збянтэжана пытаецца пра «беглых» — памятаецца? Між іншым, цар быў недалёкі ад сапраўднай ісціны — Сымон прыхаў з фронту ў Магілёў тым самым эшалонам, з «беглымі»... Яшчэ адно скрыжоўванне на ўзроўні «ведання-няведання».

Яно сышлося на героі «закулінін» — Шульцу. У адпаведнасці з умовамі «гульні» Сымон не ведае, што скаргу выкладае на таго, хто («яшчэ ўчора») «ампіратару» прыслаў паведамленне пра дэзерцірскі эшалон. Сустрэчы іск? Цар гэта ведае. І генералы ведаюць. І глядзчы. Адзін салдат не ведае, што ён, па сутнасці, асуджаны.

— А што цар пра мяне кажаў пасля?

Мы — ведаем. А Бонч-Бруевіч ухільяецца ад праўды:

— Пахваліў за храбрасць...

— Яшчэ, чаго добрага, Егорыя прычэпіў?

Бонч-Бруевіч зноў нібы ўхільяецца:

— Усё можа быць.

Сымон не ведае, што праз яго начальнік штаба Паўночнага фронту генерал Бонч-Бруевіч зняты са сваёй пасады. А мы — ведаем. Таму і сочым гэтак неадступна за працэсам узаемапазнавання — праз «гульні» ў Егорыя і ў імператарскую пахвалу, якой і Кныш, напэўна, веры не дае.

— А Шульцу гэтага турне ён ад нас?

— Гэта ўжо справа гасударава.

Яны адзін другога «чуюць», гэта выяўляецца ў адкрытым «плошчавым» спектаклі, дзе Сымон замаскіраваўся аўтарскай рэмаркай (асбіста я не вельмі давяраю ёй): «ужо на добрым узводзе». Мабыць, не хапае тут папераджальнага «нібы»? Вядома, Кныш праязб на буферах, ён хворы, чарка шыбанула моцна, але ўсё ж...

— А не турне, дык ведаеш, што зробім з яго, калі дабяромся да сваёй роты?..

З генералам — і на «ты»? Мо ў гэтай «п'яні» ёсць не толь-

кі хворае трызнненне? Ці не захачелася Кнышу займець такога генерала — ротным, альбо на чале ягонага палка — на месцы Шульца: «дабяромся» — мы? Бо мог жа ён даведацца, што Бонч-Бруевіч звольнены? У Кнышавым трызнненні ёсць іншасказальная падкладка, пад якой нам чуецца здзіўляючая пераклічка з гістарычным плошчавым тэатрам тых усенародных карнавалаў, дзе сама гісторыя была і аўтарам, і скамарохам. Вось як бачыць Кныш сваю расправу з Шульцам:

— Пашматаем к ядронай мацеры, наб'ём пушку ды палінем! Няхай да сваіх ляціць!..

Намёк? Альбо пагроза?

— Ратуй, божа, нашага брата-салдата ўвесці ў гнёў зараз. Ні на кога не паглядзім!.. Няхай тут палкоўнік, няхай енерал!.. (Асекся). Хоць не... енералы розныя бываюць...

Тут у аўтара ідзе салдацкі анекдот:

— Вось, напрыклад, вы абодва... Вельмі добрыя енералы... — раздваяўся ў Кныша Бонч-Бруевіч.

Стараваты анекдот? А на спектаклі, у тэатры, засмеецца абавязкова. Не таму, што многія артысты хаваць наладчылі іграць такія сцэны. У сур'ёзных выканаўцаў гэта будзе як «пароль» альбо «цытата», з дапамогаю якой Сымон і Бонч-Бруевіч па-салдацку заклочаюць «змоўніцкае пагадненне» — быццам эпізод працягваюцца ўжо ў прысутнасці кагосьці трэцяга, нябачнага — напэўна знаёмага для іх абодвух — паэтамага выведніка. Без гэтага «пароля-змовы» наўрад ці прагучаў бы так знякучы (выпадковасць патрабуе ў драме падрыхтоўкі) эмацыянальны выбух у фінальнай сцэне акта, дзе Сымон гатовы рынуцца на генерала, учапіцца ў глотку, бо пачуў, нарэшце, што яго за «храбрасць» — да сцяны. Без анекдатычнага напэўнаства-змовы не магла адбыцца вольная пераломная, насычаная выбухам-разрадкай, віртуозная канцоўка сцэны:

— Смірна!

Выцягнуўся Кныш «у фронт». Вушам сваім не верыць. Не арышт і не расстрэл: у Оршы — ў лазарэт!

— Вашдзіцельства...

А ў роту — ні нагой!

— Куды ж мне?

— Хоць да д'ябла на рогі!

Скрозь зямлю праваліся, толькі каб я цябе апошні раз бачыў! Зразумеў?!

— Так точно, вашдзіцельства. Нічога не зразумеў!..

Па насычанасці драматызму, па свабоднаму, амаль нядбайнаму сцяжэнню супрацьлеглых жарнавых адценняў у шматгучнае адзіства гэтая сцэна ў п'есе — унікальная. Яе напал настолькі ёмісты, што і Сымон, і Бонч-Бруевіч, стаўшы потым персанажамі напэўна-звычайнымі (нават часам проста паяўляючыся ў масе), застаюцца да канца галоўнымі фігурамі.

Трон і плошча... «Тронны» генерал, які ў ідэю рэвалюцыйнае высокі чын і прозвішча асо-

бы гістарычнай (брат Бонч-Бруевіча У. Д., вядомага рэвалюцыйна-прафесійнага), — і вымыслены тып, нічэзменная мянушка, перакласці з «дыялекта» арыстакратычнага, што бытаваў калісьці на Сымонавай радзіме, — атрымаецца «кныш» — «кныр», — у спадчыну ад дзеда-прадзеда, ад пана і ад трона?..

Прозвішча-мянушка ў тэксце п'есы не «абыгрываецца», тут аўтар спадзяецца на здагадлівасць артыста, рэжысёра, чытача і глядзча. Падказна — ёсць, сучасная і трапная па месцу дэвіз: карціна перша, як апараны, георгіеўскі кавалер пры ўсіх рэгаліях, адзін са стражаў імператарскай асобы, Канюхоў, — заната ласы ен да Мар'і! і па-добраму, па-кавалерску («Я не звер яні»), і па-геройску, «штурмай»... ды і «штурма» не ўдалася — пыл стаўбом, і ў хвост і ў грыву, ды яшчэ Удагонку — «Кныр вусаты». Зневажаальны змест мянушкі «кныш» адразу вернуты спрадвечнаму крыўдзіцелю Сымона — трону. Аўтар падмацоўвае намёк на гэту акалічнасць сцэнай бойкі паміж стражнікам і акупімі салдатамі, у ёй мы чуюм ланку: «Такія набаны!» «Параз'ядалі лычы на царскіх харчах ды баб штурмуецца!» «Бі іх, таўстаморды!»

Плошчавы тэатр падобныя задачы вырашаў наўпрост: «Вуй, цар швыння!» альбо кашчунным перавёртышам на залівацкую ўрачыстасць рыцараў з «Цара Максімільяна», што ўсладзілі царскую карону вонлічам: «Ура, ура, ура!» — «Снула, снула, снула!»...

Мужыцкі парадзізм, кашчунны перавёртыш, зрэк іроніі ўласцівыя і Кнышу, ды не маюць гэтай плошчавай «адрытасці». Яны ў «Галоўнай стаўцы» падначалены характару героя і пастаўлены ў залежнасць ад сітуацыі, намеру персанажа, мэты — найчасцей з хітрыманам, з агляднай, нават і з гульнію ў паддаўкі.

— Ну, як, вайшбродзь, цяжка цара вартваць?

Заўважце — не «ажоўваць» і не «бегачы», а — «вартваць»? А хто — «вартваць»? Салдат Патапенка, таксама радавы? Ліслівы камплімент падзейнічаў. Патапенка збянтэжыўся: «Та я ні! Служба лёгкая». «Яно відаць», — нібы зайздросціць Кныш, нібы між іншым. Мог пакрыўдзіцца Патапенка? Але ў Сымона назапашаны яшчэ пытанні: «А чаго гэта, кажучы, цар на вакзале ў сваёй цяплушцы сядзіць. Няўжо ў горадзе кватэры не знайшоў?»

Патапенка, вядома, разумее, што Сымон — дурань. Патапенка цярпліва паясняе дурню, што ў горадзе «під цара ўвесь губернатарскі палац алдлі. а на вакзале ў яго не цяплушка, а цэлы пойд». — Значыць, цар сёння ў цяплушцы ці дзе?

Сымон вядзе разведку. Нейкі кавэрны разведчык. Шкодны: растлумачылі ж яму, што — «пойд», не — «цяплушка»...

Вось такі ён — чалавек з ружом з «Галоўнай стаўкі». Абмяжоўвацца тыпажным падабствам гэтага героя з іншымі — гэта тое самае, што блытаць елку з піхтай, піхту з кедром: усё разам — хвоя.

Хоцяцца звярнуць увагу на сцэнічны лёс «Галоўнай стаўкі». Рускія тэатры ставілі яе і ў Беларусі, і за межамі рэспублікі. На беларускай мове п'еса не гучала. Есць зачэпка, вельмі змяняльная — не так далёка 70-гадовы юбілей Кастрычніка. Перакладаць па-беларуску п'есу не спатрэбіцца — арыгінал надрукаваны трыццаць год назад, неаднойчы перавыдаваўся, і нічога лепшага за гэты час не паявілася...

«Альпійская балада» на сцэне куйбышаўскага Дома актёра

Фота Б. АНАНЬЕВА

дзе, ян яна ішла ў тэатрах Беларусі ў XVIII стагоддзі.

Эксперыментальны тэатр-студыя намернай оперы існуе. Відэа, намерна пытанне адкрыцця малой сцэны ДАВТА

БССР па аналогіі з малой сцэнай купалаўцаў (што, бясспрэчна, стымулявала б і работу беларускіх кампазітараў у гэтым жанры). Спадзяёмся, што ў 1987

годзе пытанне гэтае будзе вырашана.

Святлана КЛІМКОВІЧ, рэдактар БТА, старшыня Клуба сяброў оперы.

А мы мяркуем інакш

Гутарка з галоўным дырыжорам Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы БССР А. Шунтавым была змешчана ў «ЛІМ» 5 снежня 1986 г. («Былая слава абавязвае...»). Публікацыя закрывае сапраўды балючую праблему — лёс шырмаўскай капэлы, некалі стабільнага і аўтарытэтнага творчага калектыву, які сёння існуе толькі «намінальна», апынуўшыся на далёкай перыферыі музычнага мастацтва Беларусі. У адказах на пытанні нашага няштатнага карэспандэнта А. Шунтаў выказаў сваю думку аб прычынах творчага заняпаду капэлы, якую ён ўзначальвае. Неўзабаве пасля публікацыі гэтай гутаркі ў рэдакцыю пачалі зваціць чытачы, прыняццова нягледзячы з пазіцыяй кіраўніка харавой капэлы.

Што гаварылі нашы чытачы?

Яны лічылі абразай для артыстаў-спевакоў (многія з якіх маюць высокую кваліфікацыю), калі пралікі і нягоды кіраўніцтва тлумачацца толькі аб'ектыўнымі прычынамі, перакладаюцца «з хворай галавы на здаровую». Іх абурала параўнанне калектыву, у якім працуюць спрактыкаваныя прафесіяналы з добрай пёўчай школай, — і самадзейнага хору маладзечанскіх дзяўчат, які, на думку А. Шунтава, спяваў некалі пад лгоным кіраўніцтвам лепш, чым цяпер — капэла. Іх непакоіла, што кіраўнік не дбае пра захаванне ў рэпертуары вядомых у свой час харавых соіт і кантат беларускіх аўтараў, не дбае пра ўзнаўленне кампазітарскага актыву капэлы. Яны скардзіліся, што агульныя сходы калектыву праводзяцца цяпер фармальна, а таму і праходзяць спакойна: жывы крытычны дух «загнаны» ў размовы кулуарныя.

Сярод тых, з кім гутарылі мы па тэлефоне, былі выкладчыкі кансерваторыі, кампазітары, спеванкі, члены мастацкага савета капэлы. Гаварылі яны эмацыянальна, рэзна, але доказна. Аднак прадоўжыць размову ў друку адмаўляліся і прасілі на іхнія прозвішчы не спасылалася: маўляў, «я сабе не вораг», «яшчэ адзін чалавек перастане са мной вітацца», «мае творы ніколі не возьмуць потым у рэпертуар, а калі возьмуць, дык наўмысна сапсуюць», «пасля такога выступлення мяне, можа, і не пагоняць з капэлы, але зробіць усё, каб я сам звольніўся» і да т. п. Што ж, ніхай такая «ананімная прыныповасць» застаецца на сумленні тых нашых суб'ектаў, якія быццам не вераць у вялікія прывілеі сённяшняга часу.

Сённяшні ж час не проста дазваляе — заклінае гаварыць адкрыта!

Згладжванне «вострых вуглоў», замоўчванне трывожных з'яў («абы ціха»), ганенні з боку кіраўніцтва на радыкальных работнікаў за крытыку «знізу» і да т. п., — усё гэта павінна адыходзіць, і ўжо адыходзіць ад нас, як учарашні дзень. Сённяшняй рэальнасцю робяцца дэмакратызацыя ўсіх сфер грамадскага жыцця, большы давер працоўным, творчым калектывам, адкрыты абмен думкамі, ініцыятыўнасць, галоснасць.

Іменна пра гэта сведчыць ліст, з якім звярнуўся ў «ЛІМ» артысты Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы БССР імя Р. Шырмы і які мы сёння друкуем.

Стан калектыву — люстэрка працы лгонага кіраўніцтва. З думкамі галоўнага дырыжора капэлы мы ўжо знаёмлі чытача. Цяпер пазнаёмімся з меркаваннямі калектыву. Відавочна, што патрэба ўзяцца за пярэ ўзнікла ў артыстаў-шырмаўцаў на сур'ёзных падставах. Спадзяёмся, што кіраўніцтва капэлы прыслухаецца да голасу большасці і не будзе скардзіцца ці крыўдаваць на сваё «люстэрна». Спадзяёмся таксама, што на мернаванні калектыву звернуць увагу кіруючыя органы культуры рэспублікі.

АДДЗЕЛ МУЗЫКІ.

Вывад, які можна зрабіць, уважліва прачытаўшы размову галоўнага дырыжора капэлы А. Шунтава з карэспандэнтам, такі: прапанаваць новыя складаныя творы нашай капэле — нерэальна, таму ў нас на сённяшні дзень і няма цікавай складанай праграмы. Гэта, зрэшты, зазначыў на з'ездзе кампазітараў СССР І. Лучанок, і пагадзіўся з гэтым наш галоўны дырыжор.

Згодныя і мы, артысты капэлы, але толькі з тым, што як жывы творчы калектыву капэла перастала існаваць. А вось са свядаржэннем, што сённяшнім яе артыстам не варта, нерэальна прапанаваць складаныя, поліфанічныя творы, пагадзіцца ніяк нельга. Гэта проста не так.

Дык у чым жа тут справа? На наш погляд, тлумачэнні могуць быць два. Першае: наш галоўны дырыжор проста не ведае, не можа аб'ектыўна ацаніць творчыя магчымасці сваіх артыстаў. І ў такім разе ён шчыра ўпэўнены, што капэла знаходзіцца ў дрэнным стане і прапанаваць ёй складаную праграму — нерэальна. Значыць, ён аўтаматычна прызнаецца ў тым, што з моманту ягонага прыходу на пасаду галоўнага дырыжора і дасюль капэла застаецца ў дрэнным творчым стане.

Другое тлумачэнне прагучыць, бадай, як неверагоднае, і, прызнацца, трэба мець нямаля мужнасці, каб яго выказаць. Напэўна, кіраўнік наш ясна бачыць, што справа не ў дрэнным стане капэлы, а ў ягонай асабістай негатыўнасці быць на чале сучаснага харавога (акадэмічнага) калектыву. А між тым, за месяц да прыходу А. Шунтава ў капэлу мы выканалі ў зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі «Рэквіем» Вердзі, пра выкананне якога зараз можам толькі марыць! Дарэчы, колькі іншых значных твораў было выканана нашай капэлай, і не толькі ў 50—60-ыя гады, а і пазней: «Рэквіем» Моцарта, «Рэквіем» Керубіні, 9-ая сімфонія Бетховена, «Званы» Рахманінава і многія іншыя!

Відавочна, што А. Шунтаў спрабуе перакласці адказнасць за сённяшняе творчае аблічча капэлы толькі на нас, артыстаў. Інакш чым растлумачыць, што амаль за 5 гадоў ягонага кіраўніцтва творчы стан калектыву не толькі не паляпшыўся, а... капэла «нават зусім перас-

тала існаваць»? Сёння ж у нас у кожнай харавой партыі ёсць адметныя салісты. Проста іхнія здольнасці не ацэньваюцца, як належыць, і праца з імі практычна не вядзецца. Ёсць, дарэчы, у нас саліст, і не адзін, каб выконваць «Зорку Венеры».

На сённяшні дзень капэла, сапраўды, укамплектавана не поўнаасцю, і на наш погляд, гэта вынік неспрыяльнай творчай атмасферы ў нас. За апошнія гады капэлу пакінула каля 40 чалавек. Гэта страшная лічба. Аднак не прайшлі па конкурсе і звольнены 9, а не 20 артыстаў, і тыя звольненыя цяпер працуюць, між іншым, у калектывах досыць аўтарытэтных: двое — у хоры Дзяржтэатральнага, яшчэ адзін артыст працуе ў хоры Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР...

Самы большы прыклад прыпадае на людзей, якія пакінулі капэлу па ўласным жаданні. Така іх 17 чалавек. Можна апраўдаць кіраўніка, калі б гэтыя людзі пакінулі капэлу, не вытрымаўшы павышаных патрабаванняў у рабоце над канцэртнымі праграмамі. Але справа зусім у іншым: нецікава праходзіць наша рэпетыцыйная работа. Нецікава і нават непрафесійна. Сучаснаму чалавеку патрэбны не проста заробак, хочацца ж, каб сама праца прыносила табе задавальненне! Вось калі няма такой сапраўднай творчай аддачы ад працы, і ўзнікае «цяжучасць» калектыву. Як спыніць цяжучасць кадры ў нашай капэле — пакуль такой магчымасці нешта не відаць... Чаму немагчыма сёння параўноўваць нас і хор Эрнесакса? Славуці калектыву з Эстоніі таму і сталы, пастаяны, што ўзначальвае яго выдатны чалавек і музыкант, які стварыў сапраўдны творчы адносінны ў калектыве, і на аснове такіх творчых адносін хор дасягнуў вынікаў, прызнаных сусветна.

Сапраўдны кіраўнік-музыкант не шукае «аб'ектыўных прычын» і не скардзіцца на іх. У яго мае быць адна галоўная думка: а што я асабіста зрабіў для таго, каб калектыву мой загучаў? У нашым жа выпадку абвінавачваюцца ўсё, акрамя сябе самога. Нічога не скажаш:

М. САХАЦКІ, У. ДАЛГАПОЛАУ, В. БАШМАКОУ, А. КАЗАК, С. І. Г. КАЛАЛО, Я. ГЕРАСИМОВІЧ, І. МАКОУСКІ, В. ГОЛУБЕУ, Я. КУКСО, У. ТУЗ, В. ШЫТАУ, І. ФАЙНИЦКАЯ, К. ПЕТРЫКАВА І ІНШ. — УСЯГО 47 ПОДПІСАУ.

зручная пазіцыя для чалавека, якому наканавана асабіста адказаць за лёс калектыву, удастоенага высокага звання акадэмічнага, і звання лаўрэата ўсесаюзнага конкурсу, і слаўнага імя Р. Шырмы! Нашы артысты даўно ўжо адчуваюць недавер да свайго кіраўніка.

Між іншым, усе крытычныя заўвагі артыстаў на сходах на-конт таго, што адсутнічае ў нас цікавая праграма, што капэла пачала гучаць нека «бясцэмнава», — усё гэта ўспрымаецца дырыжорам вельмі хваравіта: той, хто асмелваецца на крытычныя выступленні, абвешчаецца дэмагогам, ледзьве не хуліганам, самое ж выступленне — хуліганскім учынкам. А падстаў для крытыкі і самакрытыкі багата. Вось, напрыклад, наша кіраўніцтва ўжо неаднаразова адмаўляецца ад запуску на фірме «Мелодія», ад прапанаў дырыжораў-сімфаністаў выканаць разам які-небудзь твор буйной формы. Калі бывае прапанава выступіць на святочным канцэрце з сольным нумарам і мы напярэдне паказваем свае нумары (зноў жа, «не першай свежасці»), нас па розных прычынах адмаўляюць з праграмы. Гэтак было зусім нядаўна, калі нас знялі з канцэрта, бо мы, паводле тлумачэнняў А. Шунтава капэле, «не можам спяваць, стоячы ў два рады, як прасіў рэжысёр». Вось ужо сапраўды, як у Крылова: «А вы, дружы, как ни садитесь...»

Бываюць на нашых сходах прадстаўнікі Міністэрства культуры — дык тады падрыхтаваныя загады «прамоўці» на ўсе лады хваляць дырыжора і даводзяць нам і адказным таварышам «прычыны» адмаўлення ад той або іншай прапана-вы...

А капэла чакае, музычная грамадскасць чакае, калі гэта наш кіраўнік Анатоль Феліксавіч закончыць арганізацыйныя справы і прыкладзе руку ўжо да сапраўднай творчасці. Адны ж мары і ўспаміны пра выдатны маладзечанскі хор справу з «нульовага цыкла» не зрушаць. Патрэбна яшчэ і праца. Няўжо каму-небудзь выгадна, каб шырмаўская капэла як мага далей была ў заняпадным стане?

МУЗЫКА

У РОЗНЫХ ЖАНРАХ

Аўтарскі канцэрт лаўрэата ўсесаюзных і рэспубліканскіх конкурсаў Кіма Цесакова адбыўся ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Пра творчы шлях кампазітара расказала вядучая вечара музыкантавец В. Савіцкая. Яна падкрэсліла прыхільнасць К. Цесакова да грамадзянскай тэматыкі, звярнула ўвагу слухачоў на некаторыя творы.

Шырокі жанравы дыяпазон музыкі К. Цесакова адлюстравала праграма канцэрта. Прагучалі кантат «Заўсёды з Леніным» (вершы І. Валабувай), Першая сімфонія для чытальніка, голасу і сімфанічнага аркестра, Другі канцэрт для цымбал і аркестра, Канцэрт для габоя, канцэртная п'еса «Эпіталама». Вынаўдцы — Сімфанічны аркестр Дзяржтэатральнага БССР (дырыжор заслужаны артыст БССР В. Сарока), Акадэмічная харавая капэла імя Р. Шырмы.

ансамбль срыпачоў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, народная артыстка СССР С. Данілюк, лаўрэат усесаюзнага конкурсу Т. Чанцова, дыпламант усесаюзнага конкурсу В. Цішына, дыпламант міжнароднага конкурсу Ю. Лікін. Кветкі — К. Цесакову. Фота Ул. КРУКА.

СПРАВАЗДАЧА КАМПАЗИТАРА

У Саюзе кампазітараў БССР прайшла творчая сустрэча з кампазітарам Уладзімірам Браілоўскім. Упершыню малады аўтар з Магілёва трымаў справаздачу перад вядомымі кампазітарамі і музыкантаўцамі, а таксама творчай моладдзю горада.

ванала Палаца культуры і тэхнікі Магілёўскага вытворчага аб'яднання «Хімавалано» слухачы мелі магчымасць пазнаёміцца з песнямі У. Браілоўскага. Гучалі таксама творы Ю. Семлянкі, І. Лучанка, Э. Ханна, У. Дарохіна і іншых.

Н. ЗАХАРАВА.

Аднаактны балет І. Стравінскага «Вясна свяшчэнная» (малюні паганскай Русі) пастаўлены ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР. Музычны кіраўнік і дырыжор народны артыст РСФСР Г. Праватораў, лібрэта, харэаграфія і пастаўка народнага артыста СССР В. Елізар'ева, сцэнаграфія і касцюмы Э. Гейдэбрэхта. На мінскай сцэне «Вясна свяшчэнная» пастаўлена ўпершыню.

Сцэна са спектакля. Дэзавыбранніца — артыстка Т. Шамаваец. Фота Ул. КРУКА.

«СВЯТА» ПРІНЕСЛА... СВЯТА

Новы год немагчымы не толькі без традыцыйных — ёлкі, дзядулі Мароза, юнай Снягурчанкі, але і без... «Свята». Правільней, каб было сапраўднае свята, неабходна ішчэ і прысутнасць «Свята». І справа, дарэгі чытач, зусім не ў навагодніх жартах, хоць і без іх у гэтыя радасныя дні проста немагчыма абысціся.

Для большасці, бо сёй-той ужо знаёмы з выступленнямі гэтага самабытнага калектыву, пра які, дарэчы, «ЛІМ» расказваў у адным са сваіх нумароў. Астатнім жа паведамленне на запрашалых білетах: «Вас чакае сустрэча з ансамблем народнай музыкі «Свята», не скажаць, каб надта шмат гаварыла.

Адрозні ж узнікла і некалькі жаданняў, звязваючы, маўляў, на тое, што загадваецца ў навагоднію ноч, абавязова сапраўдзіцца. Няблага было б, калі б запісы выступленняў «Свята» часцей гучалі па радыё. Яшчэ лепш, каб ансамбль часцей з'яўляўся на блакітным экране. Добра будзе, калі з'явіцца пласцінка фірмы «Мелодія» з яго праграмай. А таксама і магчымасць прыйсці ў пункт практычна відэазапісу і ўзяць адпаведную касету. Не будзем жа забываць, што «Свята» заўсёды прыносіць... «Свята».

НАШ КАР.

Леаніду
РАШКОЎСКАМУ-

50

Спаўняецца 50 год пісьменніку Леаніду Рашкоўскаму. З нагоды юбілею Саюз пісьменнікаў накіраваў яму прывітаньні адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Леанід Сямёнавіч!

Прывіце самае шчырае вітанне ў дзень Вашага 50-годдзя!

Чалавек нялёгкага лёсу, Вы ніколі не падалі духам, не здаваліся цяжкім лёсу, прымаючы самы актыўны ўдзел у жыцці свайго роднага горада Барысава.

Вы з дзяцінства палюбілі паэзію і рана пачалі пісаць вершы. Дэбютвалі ў барысаўскай газеце «Бальшавіцкая трыбуна». Пачынаючы з 1963 года, Вы рэгулярна друкуецеся ў рэспубліканскіх газетах, у часопісах «Неман» і «Вясёлка».

У 1968 г. выдавецтва «Беларусь» у серыі «Першая кніга паэта» выдала Ваш паэтычны зборнік «Пускай не уміраюць звышчы», а неўзабаве і іншы для самых маленькіх чытачоў «Най пінгвіну шміль франк».

Яшчэ Вашы першыя вершы, якія з'яўляліся на старонках рэспубліканскага друку, звярнулі на сябе ўвагу чытачоў сваймі грамадзянскім пафасам, арыгінальным настроем, лірызмам, добрай назіральнасцю. Кніжка была заўважана не толькі чытачамі, але і станюча ацэнена крытыкай.

Вашы дзіцячыя вершы вызначаюцца дакладнасцю псіхалагічнага малюнка, напісанні проста і дасціпна.

У кожным новым зборніку «Зыта асаблівасці Вашага паэтычнага таленту развіваліся і ўдасканаліваліся, набываючы ўсё новыя адценні і фарбы. Гэта датычыць і вашых «дарослых» кніг («Ліпень», «Перадolenне»), і кніг для дзяцей («Почемучка» і «Трубач»).

Горача, ад усяго сэрца віншую Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Леанід Сямёнавіч, жыццерадаснага настрою і новых вершаў!»

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

Гастролі тэатра імя
В. Ф. Камісаржэўскай

Спектаклем па п'есе журналіста А. Краўцова «Наваселле ў старым доме» 2 студзеня на сцэне Мінскага акруговага Дома афіцэраў пачаў гастролі Ленінградскі дзяржаўны ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга драматычны тэатр імя В. Ф. Камісаржэўскай. Два гады назад мінчане і госці сталіцы рэспублікі ўжо маглі пазнаёміцца з майстэрствам гэтага калектыву, які нарадзіўся ў грозныя дні сорак другога года.

Цяпер ленінградцы — выступленні прадоўжацца да 14 студзеня — прывезлі пляч спектакляў. Гэта, акрамя «Наваселле ў старым доме», «Гняздо глушца» В. Розава, «Усходняя трыбуна» А. Галіна, «Прытворшчыкі» Э. Брагінскага і Э. Рэзанава. Дзеянні адрасуюцца спектакль па назцы Л. Усцінава «Недацёпава каралеўства».

В. ЛЯДКОУ.

МУЖНЫ фільм ленінградскага рэжысёра К. Лапушанскага «Пісьмы мёртвага чалавека» паказвае, якім будзе свет пасля ядзернай катастрофы. Сярод бязлітасна праўдзівых эпізодаў фільма ёсць і эпізод у «бібліятэцы». Паўзатопленае сутарэнне, курганы з кніг. Нейкія ці то людзі, ці то прывіды ў «дэза»-касіюмах і процівагах корпаюцца ў кніжных могольніках. Тут жа ідзе гандаль творамі чалавечай думкі: найбольшым попытам карыстаюцца даведнікі і салідныя маніграфіі. Фаліянты ў тоўстых вокладках даюць больш цыкла ў каларыферах бамбасховішчаў. У гэтай сцэне — ключавая думка карціны. Жорсткая неад-

УВЕРХ ПА ЛЕСВІЦЫ

Я далёкі ад думкі, быццам галоўную адказнасць за тое, што мы, чытачы, маем, нясе таварыства. Па-першае, я не думаю, што ўсе чытачы падзяляюцца на тых, хто ў яго ўваходзіць («аматары»), і тых, хто не ўваходзіць (НЕ-«аматары»). Напэўна ж, мы ўсе адказваем за лёс кнігі — і літаратары, і чытачы, і выдаўцы. Па-другое, трэба адразу адмовіцца ад штампаванага стэрэатыпа, які склаўся ў свядомасці некаторых чытачоў, быццам таварыства аматараў кнігі — нейкая «масонская ложа» для кніжнай мафіі. Я ахвотна выконваю пажаданне кнігалюбаў — не падыходзіць да работы іх таварыства прад-

рычныя тэмы. А самы папулярны зараз пісьменнік? — Валянцін Пікуль.

Задаўшы наступнае пытанне, я адразу адчуў, як знік інтарэс майго суб'ядседніка да размовы. Але я не мог не спытаць: як разыходзяцца сярод кнігалюбаў творы беларускіх аўтараў?

— Калі ў каго дзеці вучацца ў школе, дык «праграмныя» творы, канечне, бяруць. А каб хто спецыяльна цікавіўся беларускай літаратурай — не памятаю... Мабыць, два-тры чалавекі і ёсць у нашай арганізацыі. Але ж вы самі ведаеце — выданні на беларускай мове не «дэфіцыт».

Тут трэба спыніцца, паразважаць крыху аб «прозе жыцця». Дэфіцыт дастаецца кнігалюбам,

КНІГА і «ПРОЗА ЖЫЦЦЯ»

ступная думка непакоіць сёння кожнага сумленнага чалавека. Ці выратуе нас «вечная мудрасць» кніг ад ядзернага нябыту?

Безумоўна, сюжэт фільма — толькі фантастычнае дапушчэнне, антыўтопія. Але мы бачылі і іншыя — не менш страшныя ў сваёй рэальнасці дакументальныя кінакадры 30-х гадоў XX стагоддзя. Найвялікшы здабытак і носьбіт цывілізацыі — кнігі ляцелі ў агонь пад акампанемент фашысцкіх вокаліцаў. І адбылося гэта на той жа зямлі, дзе некалі Іван Гутэнберг заснаваў кнігадрукар...

Дзеля чаго я пра ўсё гэта гавару? А дзеля таго, каб, спусціўшыся ў нашай далейшай размове з «горных высот» да грубай прозы жыцця, не губляць гістарычную перспектыву. Кніга, як птушка Фенікс, прайшла праз самыя жорсткія выпрабаванні і, трэба думаць, будзе існаваць, пакуль існуе чалавецтва. Але разабрацца ў тым, што сёння адбываецца з кнігай, значыць, у пэўнай меры адказаць на пытанне: што з намі адбываецца?

Сёння мы па-ранейшаму самая чытаючая краіна ў свеце.

Аднак мы не маем права не заўважаць і негатывныя працэсы, якія адбываліся і адбываюцца вакол кнігі. Як магло здарыцца, што яна ў многіх выпадках стала аб'ектам прэстыжу і адначасова — інструментам здабывання звонкай манеты, ходкім таварам на «чорным рынку»? Чаму чытачам у літаральным сэнсе б'ецца за дэфіцытнае выданне і амаль не бывае ў публічных бібліятэках? І як дайшло да таго, што ўчарашні школьнік з вялікай цяжкасцю пазнае на фотаздымку Льва Талстога (такі сюжэт паказала нядаўна перадача ЦТ «Свет і моладзь»), ці б'ятае Валянціна Распуціна з героем фільма «Агонія»?

І гэта не проста «кур'ёзы». Такія факты сведчаць аб пэўных дэфармацыях у грамадскай свядомасці. Вядома, карані гэтых дэфармацый трэба шукаць у сацыяльна-эканамічных з'явах. Думаю, што сур'ёзныя і глыбокія даследаванні гэтых каранёў у дачыненні да сучасных праблем кнігі і чытача яшчэ з'явіцца. Я такую задачу, зразумела, перад сабой не ставію. Мне хацелася закрануць адзін з аспектаў кніжнай праблемы (хоць многія яе аспекты, безумоўна, узаемазвязаныя). Размова пойдзе пра добраахвотнае таварыства аматараў кнігі.

узятая, неаб'ектыўна. Я ніколі не быў членам таварыства аматараў кнігі і таму ніякіх асаблівых прэтэнзій да яго не маю, пакрыўджаным сябе адносна кніжных «дэфіцытаў» не адчуваю. Разумею, што ўсесаюзнае таварыства-арганізацыя салідная і паважаная. Яна існуе ўжо каля 12 гадоў і аб'ядноўвае звыш 16 мільёнаў чалавек. Як жа не лічыцца з інтарэсамі мільёнаў людзей!

У нашай рэспубліцы таварыства кнігалюбаў — гэта 15 тысяч пярвічных арганізацый, больш як 500 клубаў, мільён сто тысяч аматараў кнігі!

Паспрабуем прайсціся па ланцужку гэтай арганізацыі знізу ўверх. Мяне цікавіў погляд на праблему кніжнага аматарства з вышыні розных паверхаў устаноўніцкай піраміды...

У пярвічнай арганізацыі таварыства ў Брэсцкім абласным статусу ўключены — 125 чалавек. Сакратар — Уладзімір Уладзіміравіч Вераб'ёў. Адначасова — старшыня гарадскога клуба кнігаабмену. Па прафесіі — эканаміст. На пытанне, што прыводзіць людзей у арганізацыю, адказвае проста — магчымасць атрымаваць дэфіцытныя кнігі. Што ж, ніякіх непаразумеў тут не павінна быць. Кніга, апрача сваіх многіх уласцівасцей, мае яшчэ і ўласцівасць тавару. І калі мы гаворым пра кніжны дэфіцыт, значыць, у вытворчасці гэтага тавару і ў кнігагандлі ёсць нейкая дыспарэорцыя. Так што чытач ідзе туды, дзе яму дадуць магчымасць набыць патрэбную кнігу. І гэта цалкам натуральна.

— Мы сапраўды добраахвотнае таварыства, — заўважае Вераб'ёў. — У нас людзі самі пішуць заяву аб прыёме. Кожны можа раней ці пазней задаволіць асабісты інтарэс.

Якія ж літаратурныя інтарэсы ў кніжных «навабранцаў»? — Спачатку, — гаворыць сакратар пярвічнай арганізацыі, — пераважны большасці людзей патрэбны не столькі самі кнігі, колькі магчымасць іх мець. Так сказаць, прэстыж — маўляў, ва ўсіх ёсць, а ў мяне няма? Але пройдзе час, і гэтыя ж людзі ператворыцца ў заўзятых аматараў кнігі. У іх фарміруецца чытацкі густ, з'яўляюцца больш шырокія інтарэсы і разам з тым — любімыя аўтары. Наступны крок — кнігаабмен, выбар кнігі робіцца свядомым, мэтанакіраваным.

Пытаюся: якой літаратуры не хапае чытачу, на што самы вялікі попыт?

Адказ нечаканым не назавеш — не хапае твораў на гіста-

зразумела, не «за так». Сістэма такая: распаўсюдзілі актыўнасць таварыства на прадпрыемстве або ва ўстанове, існуюць так званую «галіновую літаратуру», магазін дасць для заахвочвання хадавы тавар — класіку, прыгоднікія кнігі, фантастыку, таго ж Пікуля... Ці не праўда, у нечым падобна на продаж з нагрукі? Яшчэ зусім нядаўна кнігагандаль навіздаў нам адвольныя камплекты з кніг.

Атрымліваецца, што заганная і даўно асуджаная практыка гандлю з нагрукі не знікла — наадварот, набыла амаль што законны статус. Ведаеце, як называюць членаў таварыства работнікі кніжнага прылаўка? Санітары. (Маецца на ўвазе продаж «ляжала» тавару). Аматарам, безумоўна, крыўдна, але чаго не зробіш ва ўмовах кніжнага дэфіцыту?

ПРАПАУШАЯ
ГРАМАТА

Ініцыятыўныя, зацікаўленыя, нераўнадудныя людзі патрэбны ў кожнай справе. Асабліва, калі справа мае тэндэнцыю падмяняцца справаздачнасцю.

Зоя Іванаўна Каваленка — адданы справе чалавек. Вось ужо адзінаццаць гадоў яна працуе ў таварыстве кнігалюбаў. Каваленка ўзначальвае Брэсцкую абласную арганізацыю аматараў кнігі. Яе шчырасць, прафесійная дасведчанасць, прыродная тактоўнасць вельмі дапамаглі мне пры падрыхтоўцы гэтага матэрыялу.

Зоя Іванаўна не хавае насупленых праблем — гаворыць пра іх з горыччу, таму што многае ўжо даўно «набалела». Пры першай жа сустрэчы з усмешкай паказала мне стосы разнастайнай дакументацыі — зусім бюракратамі сталі! Праўда, без некаторых дакументаў проста немагчыма было б працаваць. Я, напрыклад, — працягвае яна, павінна ведаць, колькі ў нашай вобласці пярвічных арганізацый, колькі клубаў, якія яны называюцца і г. д. Але вось растлумачце мне, хто прыдумаў гэты фармуляр? — Каваленка працягвае мне адзін з бланкаў, які абавязкова трэба запаўняць. Дакумент гэты варты таго, каб спыніць на ім увагу. Вось якія звесткі неабходна прадставіць у вышэйшых інстанцыі: назва клуба, назва арганізацыі, пры якой працуе клуб, дата стварэння, адрас, тэлефон, размяшчэнне (sic!), старшыня клуба (яго імя, прозвішча, імя па бацьку, год нараджэння, адукацыя, спецыяльнасць, партыйнасць, адрас, тэлефон і г. д.). Але гэта яшчэ не ўсё. На адваротным

баку трэба ўказаць колькасць склад клуба, а таксама колькасць мерапрыемстваў: пасяджэнняў, канферэнцый, сустрэч, вечароў, віктарын, кніжных выставак, ілюстраваных выставак (так напісана.—В. Т.); выязных мерапрыемстваў і інш.

— Не думаю, што з гэтага будзе нейкая карысць, — гаворыць Зоя Іванаўна. — Пакуль ніякіх практычных рэкамендацый мы не атрымлівалі. Методыкі? Ёсць. Але і яны ў большасці далёкія ад дасканаласці, далёкія ад жыцця, можна сказаць. Пра абмен вопытам няма і гаворкі. Скажам, кнігарыня-клубаў у рэспубліцы не так ужо і многа. Чаму б не правесці семінар па іх рабоце? Сёння мы ў вобласці, можна сказаць, у асноўным прадастаўлены самі сабе. А справаздачнасць з нас патрабуюць рэгулярна. Я не супраць справаздач. Але што атрымаецца: у рэспубліканскім праўленні мноства аддзелаў — арганізацыйна-метадычны, прапаганда, вытворчы, прэс-група і перад усімі трымай адказ. А калі б «над намі» было не трыццаць, да прыкладу, чалавек, а скажам, шэсць — па колькасці абласцей? Можна, тады і дапамога была б рэальнай і даходзіла да нас хутчэй?

Зоя Іванаўна не ўтрымалася, прывяла такі факт. Брэсцкі клуб «Праметэй» пры кнігарні № 16 па выніках нядаўняга ўсесаюзнага агляду-конкурсу быў узнагароджаны ганаровай граматай. Рашэнне да абласной арганізацыі давялі, а граматы дагэтуль няма. Пісалі і ў Цэнтральнае праўленне, і ў «Саюзкнігу» — атрымалі, па сутнасці, адпіску. Нічога, маўляў, не ведаем, нічога не чулі. Дробны факт? Гэта як паглядзець.

Могуць сказаць: усё, пра што пакуль ішла гаворка, — з разраду «дробязей». Вядома, можна было б расказаць пра шматлікія кніжныя выстаўкі, дні выдавецтваў, сустрэчы з пісьменнікамі, лекцыі, літаратурна-музычныя гасцінцы, клубы сямейнага чытання, прапагандацкія брыгады і многае іншае. Усё гэта ёсць. І заслуга таварыства кнігалюбаў, якое шукае новыя формы прапаганды кнігі, тут не малая. Але як быць з канчатковым вынікам? Чаму становіцца з кнігамі на роднай мове працягвае пагаршацца? Толькі адзін прыклад. У клубе «Праметэй», які быў, безумоўна, незаслужана пакрыўджаны, і які лічыцца адным з лепшых у рэспубліцы, праводзіцца многа цікавых мерапрыемстваў. Але за апошні год толькі адно пасяджэнне клуба было прысвечана беларускай літаратуры. Гэта была лекцыя з выпадку юбілею Кандрата Крапівы.

Бадай, адна з самых сур'ёзных праблем таварыства — замкнёнасць яго на самім сабе, неадладжанасць узаемаадносін з іншымі арганізацыямі. Кнігагандаль, як быццам, зацікаўлены ў супрацоўніцтве з таварыствам. А ў той жа час тэматычныя планы з аматарамі кнігі не ўзгадняюцца. Бывае нават, што заяўкі на кнігі, якія збіраюць актывісты клуба пры адным магазіне, з лёгкасцю перадаюцца іншай кнігарні, ад якой заявак на тыя ж кнігі не наступала.

Аднак з гандлем, як і з выдавецтвамі, аматыры кнігі мірыцца яшчэ згодныя.

БЕЗ ВІНЫ ВІНАВАТЫЯ

Пісьменнік Аляксей Карпюк летася ў «ЛіМе» звяртаў увагу на тое, што яшчэ пяць гадоў назад таварыства ахвотна запрашала выступаць пісьменнікаў, цяпер жа сустрэчы аматараў кнігі з літаратарамі носіць выпадковы, адзінкавы характар. У таварыстве сёння спасылаюцца на складанасці з аплатай, папракаюць літаратараў за меркантилізм. Маўляў, чаму пісьменніка не запягнеш выступаць у бібліятэку, чаму (Запанчэнне на стар. 14—15).

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Па ініцыятыве кафедры педагогікі Мінскага педагогічнага інстытута імя А. М. Горкага была арганізавана сустрэча студэнтаў з Васілём Віткам, Адрыў і вёў яе загадчык кафедры, донтар псіхалагічных навук Я. Каламінскі. Слова пра творчасць В. Віткі сказала кан-

дыдат філалагічных навук М. Шаўлоўская.

У час гутаркі з будучымі педагогамі В. Вітка закрунуў надзвычайны пытанні выхавання дзяцей, гаварыў аб узроставай псіхалогіі, спецыфіцы выхавання дашкольнага.

В. ІВАНЕЯ.

Часты госць у сваіх земляноў, жыхароў горада Дзяржынска і раёна, Артур Вольскі. Аднак гэтай перадавагодняй паездка па запрашэнні мясцовых кнігалюбаў была асабліва плёная. Разам з Петрусём Маналём А. Вольскі пазнаёміўся з экспазіцыяй будучага Дзяржынскага гісторыка-краязнаўчага музея, дырэктар ягонага ветэраннай і працы І. Лысак раска- заў гасцім пра афармленне экспазіцыі, аб пошуках краязнаўцаў.

Пісьменнікі выступілі перад старшакласнікамі і настаўніка-

мі раённага цэнтра, наведальні магілу К. Каганца ў вёсцы Навасёлкі. У мясцовай сярэдняй школе пазнаёміліся з музеем, у якім дбайна сабраны матэрыялы аб учарашнім і сённяшнім дні вёскі.

На літаратурным вечары, які адбыўся ў калгасе «Чырвоная зорка», А. Вольскі і П. Макаль гаварылі аб дасягненнях беларускай літаратуры, чыталі свае творы, дзяліліся з чытачамі творчымі планами.

С. КАЛЯДКА.

Нядаўна госцем Віцебска быў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Андрэй Вазнясенскі. У час знаходжання ў горадзе пазнаёміўся з яго гісторыяй, архітэктурнымі помнікамі.

У Палацы культуры ўпраўлення бытавога абслугоўвання насельніцтва адбыўся творчы вечар А. Вазнясенскага, які арганізавалі гарком КПБ, аддзел культуры гарвыканкома і аб-

ласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў БССР.

Пра творчы і жыццёвы шлях гасця расказаў санратар абласнога аддзялення СП БССР А. Салтук.

А. Вазнясенскі прачытаў вершы, адказаў на пытанні прыхільнікаў яго творчасці.

А. САКАЛОУСКІ.

СТАРОНКІ УСПАМІНАЎ

Спачатку я пачуў гэтае імя — Васіль Шашалевіч. Не паспела ўзляцець на тэатральныя падмошкі яго п'еса «Апраметная», як пайшла пагалоска, што Беларуска драматычная студыя ў Маскве займела свайго аўтара. І п'еса ён напісаў змалю што сімвалічную, з усімі прыкметамі і адзнакамі рэальнага народнага побыту. «Апраметная» («Зруйнаваная цемра») В. Шашалевіча — вось адна з першых назваў на афішы студыі, якая неўзаба-

касць персанажаў, дае ім тую або гэтую словы, прымушае таго ці іншага паміраць, пераходзіць у лагер праціўніка, эдраджаваць каханай, ашукваць самога сябе, узнімацца на каралеўскі трон або гінуць жабраком «на дне», каб глядачы верылі ў праўду паказанага на сцэне жыцця. І каб паказ не быў толькі люстэркавым адбіткам рэчаіснасці: у мастацтва ёсць свае законы, свае эстэтычныя крытэрыі.

раць яго п'еса, абавязкова княць з яго за нібыта недастатковую дзейнасць у сюжэце. Быццам бы залішне многа гавораць яго персанажы...

Максім Гарэцкі абaperся на кіек і супыніўся. Зірнуў гарэзліва на нас і прамовіў:

— Глупства! «Вінаваты» ў гэтым не адзін Васіль Шашалевіч! Тут у вас, шануны Васіль Антонавіч, асабліва лаўраў не будзе. Справа ў тым, што наогул наша беларуская

ГАВАРЫЎ ЁН ШЧЫРА...

Згадка пра Васіля ШАШАЛЕВІЧА
ў ягонае 90-годдзе

ве стала БДТ-2 (пазней тэатрам імя Якуба Коласа). У той час кожнае новае імя ў тэатральным асяроддзі вабіла да сябе — як абяцанне адкрыццяў, як папаўненне народных талентаў, абуджаных рэвалюцыйным і зменамі ў грамадстве, як праява нацыянальнай самабытнасці. 26-га мая 1925 года газета «Правда» апублікавала рэцэнзію на спектакль маладых беларускіх студыяў «Зруйнаваная цемра», назваўшы яго ўдалай пастаноўкай п'есаў, падказанай высказанаму настаўніку В. Шашалевічу. Старой беларускай казкі пра зачараваную дзяўчынку Алёнку, якая доўгі час спала «ў цемры», пакуль яе не абудзілі і не вызвалілі ад чар высакародных віцязі. «Правда» тады заўважыла, што вызваленне гераніі з цемры «асацыіруецца ў глядачоў з прыгнётам Беларусі ў царскія часы і вызваленнем ад яго ў нашу пару».

Сталася так, што мой жыццёвы лёс перакрываўся з лёсам сям'і Шашалевіча. І блізка пазнаў я яшчэ аднаго таленавітага беларускага мастака слова. Слова драматычнага. Ён сам мне не адзін раз казаў пра тое, што тэатр вельмі абмяжоўвае літаратуру, бо больш за тры гадзіны ніякі спектакль не можа доўжыцца. Якія хочаш шукай сродкі мастацкай выразнасці, але за гэты тэрмін «сцэнічнага жыцця» абавязкова паспей сказаць пра сваіх герояў і пра падзеі літаральна «ўсё». Драматург працуе як паэт. Бо адбірае коль-

сёння такія фармулёўкі, мабыць, выглядаюць «азбучна». Тады ж, у пару станаўлення сацыялістычнай культуры, пытанні, як пісаць мастацкую прозу і вершы, як адлюстроўваць гісторыю і сучаснасць на тэатральных падмошках, як маляваць жывапісныя карціны, былі надзвычай надзённымі. Арыентавацца на ўзоры, пакінуць нам мастацтвам папярэдніх грамадскіх фармацый, ці адмаўляцца ад любых традыцый і пачынаць нешта зусім новае? Лепшыя майстры літаратуры і мастацтва пераконвалі нас, маладзейшых калег, што класічны рэалізм можа і павінен быць асновай творчых пошукаў, бо даў чалавецтву вялікія неперарывныя каштоўнасці. Мы ім верылі, асабліва калі яны спасылаліся на вызначаны К. Маркса, Ф. Энгельса, У. І. Леніна. І маладыя драматургі — В. Гарбацэвіч, В. Шашалевіч, К. Крапіва, В. Сташэўскі, як я сам пераканаўся, часцяком перачыталі творы М. Гогаля, А. Астроўскага, Л. Талстога, А. Чэхава, М. Горкага, Я. Купалы, Я. Коласа... Класічны рэалізм!

Помню адну размову В. Шашалевіча з Максімам Гарэцкім. Было гэта ў час доўгай вясновай гутаркі, што пачалася недзе на Правяіцкай вуліцы, працягвалася на безразе Свіслачы і закончылася недзе на Траецкай гары. З хітраватай усмешкай на твары Васіль Антонавіч прабурчэў: маўляў, вось крытыкі, пачаўшы разбі-

драматургія... традыцыйна размоўная. Не, мы заўсёды масм сюжэтыны стрыжань і пра фабулу клапоцімся. Ды толькі яшчэ з часоў батлейкі беларускія сцэнічныя персанажы любяць паразважаць. Магчыма, народу доўга забаранялася гаварыць на ўвесь голас, дык таму аўтары п'есаў і скарыстоўваюць сцэну для таго, каб «даць слова» селяніну, кавалу там або аратаму, каб той выказаў свае — народныя — меркаванні з якой-небудзь нагоды. Гэта ж так спакусліва — пагаварыць шчыра пра тое, чым ты жывеш, і як ты разумеш бога і сатану, дабро і зло, веру і забабоны, сумленне і свавольства... Пра цемру і пра святло!

Васіль Антонавіч раптам ссуноў шапку на патыліцу і гэтак зухавата пачаў: «Быў я ў пана на пірушкі, ды як налопаўся юшкі, дак і цяпер не магу сайці. Што мне Ганка не рабіла: і крапіву, абварыўшы, клала, і ў бані мяне расціраў, — а, яй-богу, нічога не памагло ды яшчэ горш прылягло...»

Калі Гарэцкі спытаў, ці не «Цар Ірад» гэта, Васіль Шашалевіч пацвердзіў, што цытуе «Цара Ірада», як ён заўважыў, «у віцебскай рэдакцыі». Мабыць, па тэорыі драмы варта было б гэты «пераказ» мужыкоў пакут перакласці на мову дзеяння, але наша батлейка давала магчымаць мужыку дасцігнаць пасмяяцца і з самага сябе, і з паноў, з тае рэчаіснасці. Так сказаў Шашалевіч. І Гарэцкі падтрымаў яго:

Літаратурная грамадскасць Мінска адзначыла 95-годдзе з дня нараджэння заслужанага дзеяча культуры БССР Уладзіслава Луцэвіча — жонкі, папалечніцы і вернага сябра Янкі Купалы. На ўрачысты вечар у Літаратурны музей Янкі Купалы прыйшлі відомыя дзеячы літаратуры, культуры і мастацтва рэспублікі.

Адкрыла і вяла вечар дырэктар музея Ж. Дапкюнас.

М. Савіцкі спецыяльна да гэтай даты напісаў націну «Першая сустрэча Уладзіслава Францаўна і Янкі Купалы». На вечары адбылася яе прэм'ера. Я. Брыль, які ў свой час быў адным з першых навуковых супрацоўнікаў музея, выказаў думку, што кожны сумленны чалавек аддае даніну пашаны У. Луцэвічу — нястомнай збіральніцы спадчыны Я. Купалы. С. Станюта ўспоміла, як Уладзіслава Францаўна сваімі па-

радамі дапамагала купалаўцам працаваць над увасабленнем на сцэне твораў песняра. С. Грахоўскі гаварыў, што высакародная справа цёткі Уладзі вылікае ўдзячнасць нашчадкаў.

С. Грахоўскі і П. Прыходзьна прачыталі вершы. Супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа І. Курбена, супрацоўнік музея Я. Купалы Л. Лабада, Л. Астапкевіч пазнаёмілі прысутных з творами Я. Купалы і іншых паэтаў, прысвечаных У. Луцэвічу. У вынананні квартэта «Купаліна» прагучалі беларускія песні, якія заўсёды любілі ў сям'і Купалы і якімі захаплялася Уладзіслава Францаўна.

Л. ДАВІДОУСКАЯ.

У прэзідыуме вечара (злева направа): Я. Брыль, М. Савіцкі, С. Станюта, Ж. Дапкюнас, П. Прыходзька, Фота У. КАЛЧАНОВА.

КНИГА І «ПРОЗА ЖЫЦЦЯ»

(Працяг. Пачатак на стар. 13).

ён больш ахвотна едзе ў калгас, на прапрыемствы? Таму, што бібліятэка не мае магчымасці заплаціць (ну, а таварыства?). А якасць пісьменніцкіх выступленняў, скардзяцца кнігалюбы, на жаль, часта бывае не на належным узроўні.

Шчыра кажучы, я не бачу неабходнасці паглыбляцца ў гэтыя спрэчкі, высвятляць, «хто першы пачаў» і хто перад кім вінаваты. Думаю, што ўсе вінаваты — перад чытачом. Меркантильныя інтарэсы, асабістыя звадкі не маюць ніякага дачынення да літаратуры, няма да іх справы і чытачу. Падобныя пытанні павінны вырашацца ў рабочым парадку. Пры-

умове, натуральна, узаемнай далікатнасці і павагі.

Але сам факт сутыкнення паміж двума ведамствамі (а ў гэтым выпадку абедзве арганізацыі выступаюць як ведамствы) паказвае нездаровы характар, які склаўся вакол кнігі. Стваралася гэтая нездаровая атмасфера, безумоўна, не адзін год. Літаратура на беларускай мове ў бібліятэках рэспублікі ўжо даўно з цяжкасцю знаходзіць свайго чытача. Нават у «Ленінцы» ў Мінску беларуская кніга сходзіць з паліцы ў сярэднім каля аднаго разу ў год. У таварыстве прызнаюць неабходнасць прапаганды беларускіх аўтараў і кніг на беларускай мове, але ў нізкіх арганізацыях адносіны да

яе, як правіла, абьякавыя. У лепшым выпадку апраўдваюцца: «што зробіш, так склалася з беларускай літаратурай». Можна прадоўжыць — і з падпіскай, і з выкладаннем мовы...

Згодзен, любоў да роднай мовы, літаратуры, гісторыі выходзіць яшчэ ў школе, нават раней. Выхоўваць чалавек, які стаіць каля станка або за кульманам, напэўна, позна. Мне раскавалі, як часта пасля распаўсюджвання беларускай літаратуры на заводах ці фабрыках «нагрузка» — творы беларускіх пісьменнікаў — адразу ляжыць у урны. Фаталізм, з якім глядзіць на гэта таварыства аматараў кнігі, нельга ні зразумець, ні апраўдаць.

Але не будзем забываць і пра тое, што так званая «шэрая літаратура», а яна ёсць і ў нас, таксама павінна ўзяць на сябе значную долю адказнасці за выхаванне духоўнага манкурцтва. Гэта толькі здаецца, што аўтар пустой эпігонскай кнігі і кніжны махляр з чорнага рынку на розных полюсах грамадскага жыцця. Іх аб'ядноўвае паразітаванне на

літаратуры. Між іншым — за наш з табой кошт, чытач.

КАНТАКТЫ ТРЭЦЬЯ СТУПЕНІ

З вяршынькі піраміды ўсё бачыцца крыху інакш, чым ля яе падножжа. Праблемы здаюцца больш дробнымі, невыразнымі, перспектывы бачыцца бліскучымі. Але ёсць праблема, якая сур'ёзна непакоіць і кіраўніцтва. Была раней так званая «мэтавая літаратура» — кнігагандаль выдзяляў яе для заахвочвання актывістаў, бясплатна. І сапраўды, павінен жа нешта мець кнігалюб-актывіст у абмен на грамадскую нагрузку? Але ўжо некалькі месяцаў мэтавая літаратура скасавана. У выніку — пачаўся адліў «актывістаў». Вось што раскавала Зоя Іванаўна Каваленка, з якой вы ўжо знаёмы:

— У першыя ж дні пасля новага загаду на кнігагандлі ў нас пачаліся сотні званкоў. Кнігалюбы, асабліва ў раённых арганізацыях, не жадалі лічыць сябе з гэтага моманту — чым-небудзь звязанымі з та-

варыствам. Многія ва ўльтыматываўнай форме патрабавалі нават вярнуць членскія ўзносы. Праўда, у многіх ярвічных арганізацыях навіну сустрэлі спакойна. Асабліва ў тых, якія створаны пры моцных арганізацыях і ў якіх добрыя сувязі з гандлем.

У такіх умовах, лёгка зрабіць вывад: таварыства будзе ўсё больш залежаць ад гандлёвых арганізацыяў, а значыць — усё менш уплываць на фарміраванне патрабавальнага, перадавога чытача.

Безумоўна, таварыства не можа выпраўляць усе агрэхі школьнага выхавання, недасканаласць кнігавыдавецкай справы і гандлю, хібы рэкламы і недахопы ў рабоце Бюро прапаганды СП БССР. Але і абвінавачваць усіх, апрача сябе саміх, — таксама не лепшая пазіцыя. Даводзілася чуць скаргі кнігалюбаў: Міністэрства культуры з намі не лічыцца, выдавецтвы на зацярджэнне планаў не запрашаюць, СП намі грэбуе, часам забываюць пра наша існаванне... і г. д.

бачыце, вы ж самі знаходзіце вытокі так званай «маладзейскасці», — і засмяяўся. Вядома, маўляў, пацучы меры і мастацкай гармоніі павінна стрымліваць «балбатню» сцэнічных персанажаў, але сама схільнасць беларусаў да шчырых разважанняў — не грэх, зусім не грэх.

Помню свае ўражання ад спектакля «Змрок» у Першым БДТ. Там В. Шашалевіч разам з рэжысёрам Е. Міровічам даволі маляўніча паказалі не зусім звычайную падзею. З Амерыкі, дзе сын беднага селяніна з Беларусі шукаў шчасця, вярнуўся гэтак амаль нянашанскі «амерыканец». За акіянам пабываў! Каля вялікіх грошай пацёрся! Што ж цяпер ён думае, як разумеў шчасце і ці ёсць яно наогул?.. Вячэра ў досыць змрочнай хаце наладжана амаль што святочна — з гарэлкай, з рознымі прысмакамі. Каб не вельмі расчарваўся сын! Той спачатку трымаецца як «амерыканец», але, падпіўшы, пачынае гаварыць шчыра пра заакеанскае жыццё. Спаведзь гаротніка! Аказваецца, і там, дзе святло залівае вуліцы, дзе электрычнасць пануе і на ферме, ёсць свой «змрок»: у душах людзей, падзеленых на «багатых» і на «бедных». У нас кулак і дасюль прыгнятае беднага, а там «мільянер» — гэты самы кулак з кулакоў!.. Слухачы спаведзі «амерыканца» паводзяць сябе па-рознаму, выяўляючы розныя характары, рознае разуменне «добра» і «зла» ва ўмовах роднага краю. Якія маляўнічыя былі сцэнічныя вобразы, стварэння М. Зоравым, Ф. Ждановічам, К. Міронавай, У. Крыловічам, Л. Рэжэкай, У. Гаратавым! Не выпадкова адзін з рэцэнзентаў называў «эдыпаўскай» выразнасцю выкананне ролі тым жа Ф. Ждановічам.

Праўда, некаторыя крытыкі сцвярджалі, што п'еса і спектакль занадта адцяняюць змрочнасць штодзённага побыту нашага сялянства, які мог бы быць супрацьпастаўлены... амерыканскім уражанням сына таго селяніна, што напачатку грошай у суседзяў, каб наладзіць святочную вячэру. Сёння мы разумеам, што гэта быў рэцідыву вульгарнай сацыялагізацыі мастацтва. Але В. Шашалевіч ад такіх заўваг пакутаваў.

«Ратаваць» яго першым пачаў Уладзімір Крыловіч. На адным сходзе акцёрскага калектыву Першага БДТ ён сказаў прыблізна наступнае: «Якім людзі па ўсім свеце... а на Беларусі яшчэ зусім нядаўна, да Кастрычніка... марылі пра святло. Вырвацца з цемры і людзьмі звацца — запаветнае жаданне людзей. Гэта імкненне і выліваецца ў рэвалюцый-

ныя зрухі. Летуценнікам здаецца, што вось сёння рэвалюцыя — і назаўтра ніякага змроку, суцэльнае святло для ўсіх. Між тым, рэчаіснасць больш дыялектычная і супярэчлівая. Нічога «адразу» ў гісторыі не адбываецца, тым больш — у жыцці народа. Змаганне са змрокам не спыняецца пасля перамогі рэвалюцыі, бо цемра была стагоддзямі, панаваў жа змрок вякамі! І дзякуючы Васілю Антонавічу за тое, што ён сваёй п'есай, дзе ёсць такія прывабныя для сапраўднага акцёра ролі, паказвае акурат гэта: цемру-змрок трэба развейваць і гнаць самому чалавеку, не чакаючы ласкі ад бога; кожнаму з нас яшчэ трэба пераадолець у самім сабе старыя звычкі і запальваць святло...»

Вельмі ўспешна было В. Шашалевічу адчуваць, што яго задуму разумею і па-творчы раскрывае любімыя ягоны тэатр — Першы БДТ. Дзёбют у Беларускай драматычнай студыі (пазней БДТ-2) заставаўся для яго радасным успамінам. Творчыя кантакты ж замацоўваліся з трупай Еўсцігія Міровіча, які сам быў чужым да грамадскіх запатрабаванняў драматургам. «Змрок» у 1927 годзе ў пастаноўцы Е. Міровіча гучаў як актуальны мастацкі твор, ён мабілізоўваў намаганні селяніна на духоўнае прасвятленне, абуджаў роздум аб лёсе народа.

У 1935 годзе В. Шашалевіч, папярэдне вывучыўшы палітычную сітуацыю ў тагачаснай Германіі, выступае з п'есай «Сімфонія гневу». Пра што гаварыў драматург на гэты раз? Ён паказваў няроўны бой паміж сіламі фашызму і яго прыстасаванцаў, з аднаго боку, і сапраўднымі нямецкімі інтэлігентамі з народа, з другога. Гітлераўскі Трэці райх рыхтаваўся заваёўваць свет, і такія мастацкія творы выконвалі важную прапагандысцкую місію. Тэатр паставіў спектакль з романтичнымі нотамі — перамогу заваёўвае... вонкава пераможаны, а праўда застаецца з сумленнем і справядлівацю а не з тымі, хто захапіў уладу і дыктуе антычалавечнасць як норму маралі, расізм — як «права звышнасны».

Спектакль меў поспех у гледачоў. Зала адгукалася на некаторыя разважання дзейных асоб з ліку інтэлігентаў апладысмантамі. Ды сярод рэцэнзентаў былі асобныя скептыкі, якія вінавацілі аўтара п'есы і рэжысёра Л. Літвінава ў нібыта штучным награванні зноў жа змроку, у маладзейскім характары канфлікту. Ход гістарычных падзей, у прыватнасці, другая сусветная вайна, развязаная гітлераўцамі, пацвердзіў слухнасць некаторых мастацкіх сітуацый і высноў,

што належалі п'яру В. Шашалевіча і склалі змест «Сімфонія гневу».

У сям'і Шашалевічаў вядомы такі факт. Калі Васіля Антонавіча незаконна рэпрэсавалі, на першым допыце следчы, даведаўшыся, што перад ім драматург, аўтар «Змроку», сказаў:

— І чаго вам даўся гэты «змрок»? Цемра ды цемра... Вось учора я глядзеў спектакль «Сімфонія гневу». Што можа быць больш змрочнае за цяперашнюю Германію, а са сцэны перададзена ўпэўненасць, што перамога ўсё ж святло...

«Гэта таксама мая п'еса», — ціха прамовіў Васіль Антонавіч, і следчы, зазірнуўшы ў нейкі шмтак, уздыхнуў. На другі дзень «Сімфонія гневу» знікла з афішы Першага БДТ.

Упэўнены, што драматургічны вопыт В. Шашалевіча пакуль што не вывучаецца як мае быць. У некаторых творах А. Макаёнка, М. Матукоўскага, А. Петрашкевіча і А. Дударова (асабліва ў ягоным «Вечары») я часам адчуваю схільнасць герояў да разважанняў, і тады прыгадваю гаворку на берэзе Свіслачы паміж Гарэцікам і Васілем Антонавічам. Але, нешта істотнае пераходзіць ад аднаго мастака да маладзейшага калегі не шляхам механічнага пераймання. Тут пераёмнасць мае сваю няўлоўную спецыфіку. І рабчы выгляд, быццам той або іншы сённяшні мастак дайшоў да пэўных прыёмаў адлюстравання жыцця абсалютна самастойна, адкінуўшы назапашанае яго папярэднікамі, — памылка! Ды і то сказаць: ці ж малыя заслугі пісьменніка, які творча радаваў змястоўнымі ролямі такіх чужоўных артыстаў нашай беларускай сцэны.

А быў Васіль Антонавіч чалавекам знешне стрыманым, ціхім, я сказаў бы, нават прыцішаным. Яму па-інтэлігентнаму чужая была поза; ён пазбягаў «манернасці» і гэтых шляхетных цырымоній. Лічыў сябе літаратарам, якому з першых крокаў у драматургію давялося адчуць пэўную канфліктнасць самой рэчаіснасці. «Не я шукаў драматургію, яна мяне знайшла», — з нейкай суровай усмешкай заўважаў ён, калі я дзівіўся з ім уражаннямі ад ягоных маляўнічых па мове і па характарах сцэнічных твораў. Мабыць, гэта было справядліва. Прынамсі, думаючы пра гэтага чалавека з нагоды 90-годдзя з дня яго нараджэння, у прызванні сапраўднага таленту не сумняваўся. Такія людзі заслугоўваюць нашай падзякі за зробленае імі, за адкрытае, спасцігнутае і перажытае у перыяд станаўлення новай культуры.

Заір АЗГУР.

Ну, а само таварыства дзе? Няўжо ў рэспубліканскім праўленні ўсё ўзлічана, што ўся справа ў тым, быццам Бюро прапаганды літаратуры Саюза пісьменнікаў не хоча дзяліцца з таварыствам сваімі плана-мі?

Зараз у таварыстве чакаюць рэарганізацыі. Не ведаю, якой яна будзе і які будзе вынік. Але дазволю сабе выказаць думку, што ніякая рэарганізацыя не заменіць сабой справы. Гульні ў рэарганізацыю, у скарачэнне штату — мы з вамі неаднойчы ўжо ў гэтым пераконваліся — часцей за ўсё толькі адцягваюць увагу ад справы. Ці ўбачыць, ці здольны ўбачыць работнікі апарату (старага або абноўленага) праблемы радавога чытача? Не абстрактнага члена клуба, удзельніка мерапрыемства — а рэальнага сённяшняга чытача?

Таварыству аматараў кнігі многае пад сілу. І гэта не супярэчыць таму, што было сказана. У 20-ыя гады ў нашай рэспубліцы існавала Беларускае таварыства бібліяфілаў пад старшынствам М. Шчакаціхіна.

Бібліяфілы, сярод якіх былі пісьменнік В. Вольскі, прафесар Б. Эпімах-Шыпіла, шмат зрабілі дзеля развіцця беларускай кнігі, унеслі важкі ўклад у бібліяграфію. Справа, зразумела, не ў назве — кнігалюбы ці бібліяфілы. Справа ў тым, што, забываючы традыцыі, вельмі лёгка адарвацца ад іх, апынуцца ў нейкім культурным вакууме. Вакууме, не менш страшным для кнігі, чым касцёр...

Чалавек адчувае сябе самотным у Сусвеце. Нездарма ён прыдумаў міф пра НЛЛ. Існуе цэлая літаратура аб «лятаючых талерачках», аб іншапланецянах. Фантастыка, прысвечаная праблемам «кантакту», ідзе на расхварт, і кожны паважачы сябе клуб кнігалюбаў абавязкова правядзе адну ці дзве лекцыі, прысвечаныя сувязям з пазазямнымі цывілізацыямі. Што датычыць кантакту з «прышэльцамі», дык тут створана цэлая класіфікацыя. Убачыць «талерачку» — уступіў у кантакт першай ступені. Паразмаўляў з іншапланетнай істо-

тай — кантакт другой ступені. Пабываў у «іх» у гасячах — кантакт трэцяй ступені...

Дзіўная істота чалавек. Ён марыць аб сувязі з іншапланецянамі і часам не можа зразумець сабе падобных. Мы забываем, што самая надзейная і неабходная сувязь на Зямлі — духоўная. І кніга нам у гэтым — памочнік. Праўда, і кніга сама па сабе не заменіць нам розум, пачуцці, сумненні, інакш кажучы — людское сумоўе. Можна быць, напеў час стварыць таварыства аматараў чалавечлага ўзаемаразумення? Дзве тысячы гадоў назад Луцый Анэй Сенека пісаў: «Ты скардзішся, што табе не хапае кнігі. Але ж справа не ў тым, каб кнігі было шмат, а ў тым, каб яны былі добрыя... ад чытання з выбарам мы атрымліваем карысць, ад разнастайнага — толькі прыемнасць».

Выхаваць чытача! Задача складаная, але і высакародная. Відач, вельмі многае ў выкананні гэтай задачы залежыць і ад добраахвотнага таварыства аматараў кнігі.

Віталь ТАРАС.

ПЕРАКЛАДЫ

Класік славацкай літаратуры П. О. Гвездаслаў (1849—1921) пакінуў багатую творчую спадчыну — эпічныя палотны аб барацьбе сялян супраць сваіх прыгнятальнікаў «Леснікова жонка», «Эка Влалінскі», «Габар Влалінскі», драму ў вершах «Ірад і Ірадыяда», пранікнёную лірыку, прысвечаную людзям працы, іх штодзённым трывогам і спадзяванням. Асабліва месца ў творчасці П. О. Гвездаслава займае яго паэтычны цыкл «Крывавыя санеты». Напісаны пад уражаннем жахлівых падзей першай сусветнай вайны, санеты прасякнуты гуманістычным пафасам, пратэстам супраць варожасці, гвалту і прымусу, заклікам да згоды і міру паміж народамі. Таму яны і сёння гучаць актуальна.

ПЕРАКЛАДЧЫК.

Павол Орсаг ГВЕЗДАСЛАЎ

КРЫВАВЫЯ САНЫТЫ

Ідзе народ са зброяй на народ,
агонь глытае і жыты і хаты,
грукаюць і вінтоўкі
і гарматы, —
зямля і неба стогнуць
ад грывот.

Над галавою — ройных куль
палёт.
На полі бою падаюць салдаты
пад гулкім цэпам смерці,
як зярніты, —
там шабель звон і пляск
крывавых вод...

Страшней, чым тыгр, рыкае
жорстнасць века,
як выклік і старым і маладым.
Ты гінеш у юнацтве, ты —
калена,
дзе мрой тваіх былы бланкітны
ўздым?

Падэшвы топчуць гонар
чалавеча,
палац яго вышынь — агонь
і дым.

Кроў, што слягонна залівае
свет,
магла б, у сэрцах будзлячы
натхненне,
паінуць на зямлі чужоўны
след,
дарыць палеткам і садам
цвіценне,

збавеннем стаўшы ад нягод
і бед!
Ды колькі сіл душэўных
і свячэння
на полі бітваў знікнуць,
быццам цені,
калі надзеі згубіцца прасвет!

А колькі слёз пральюць
у горкім горы
заўчасныя ўдава і сірата?
Патоне дзень у змроку, як
і моры,
скае няўмольна вусны немата, —
а геній чалавечай непакоры?
Яго навік схавала цёмната.

Вось дажылі — на ўсёй зямлі
разлад!
Як шырыцца крыві нявіннай
мора!
Людзей насой смяротнай
косіць змора,
бязлітасна сячэ свінцовы
град.

Смыліць у сэрцах горыч
цяжкіх страт,
няўцешнае дзяцей і матак
гора.
Сярод руін, былая непакора,
што знойдзе жыццядайны твой
заряд?

Старыя, ці схаілі вы галовы
прытулак
перш, як зніклі той у свеце гаспадар,
у зямлі?
Вы, хто падаўся ў векавыя
сховы
спаной хаця б у праху набылі.
Благаслаўлення трапяткія
словы —
усім, што ў час адгэтуль
адышлі.

Ты, чалавеча, валадар
прыроды?
Падзеі накіроўваць маеш дар?
Ды толькі той у свеце гаспадар,
хто не схіліўся і ў часы
нягоды.

І той герой сапраўднае
свабоды,
хто падстаўляе ветрам часу
твар.
Інакш ён раб, і злодзей,
і махляр,
што абакраў сябе, зямлю,
народы.

Ох, блытаніна ў розуме
і ў сэрцы!
Людскія душы адступілі ўраз
ад пэндзля, струн, разца, —
і ў паняверцы
узлёт высокіх дум раптоўна
згас.
Дык вольны — у бездань
ночы дзверцы,
што адчыняе смерць сама
для нас.

Твая сляпая вера
у хрысціянства
не больш, як зману водгалас
пусты,
рукі твайго разбою ўзмах
круты,
страшней чым гунаў і татар
паганства,
анельскае прымерваючы
ўбранства,
да алтара паўзеш у змрок
густы,
хлусліва шэпча пра панору
ты,
але твая набожнасць —
ашунанства.

Ты — пасланец святла ў часы
нягоды?

О, не, ты з німбаў цудатворцы
хлус,
дурманіш спавалля дзяцей
прыроды.
Ялеем падсалоджываеш прымус,
натхняе на сутычкі ўсе народы
тваёй маны і Бібліі хаўрус.

Уладальбства з пыхай
у паглядзе
цікуе з-за надзейнае брані;
намацаваючы цэль з далечыні,
ганяе статак хмар
на далягладзе.

На шыю грамадзе гвалтоўна
слдзе,
каб гарцаваць, нібыта на кані,
і паспрабуй па ім ты семані,
калі даўно ўжо ты ў яго
засадзе.

Зямля адзета ў польны і чад,
у чорнае абута папалішча,
Людзей на бойню гоніць,
як агнят,
і доўжыцца крывавае ігрышча,
кальшда дол і высі гром гармат,
ля вуха смерць шалёнай кляўя
свішча.

У покрыве 'вячэрняе смугі
зям'я на ганку сцішана ўссядае:
тут дзед сівы і баба, што
гайдае
у нукаў мілых вырай дарагі.

Цяпер — слачын ад дэбнага
мітусні.
І кожны з цемры ў неба
выглядае.
Пасля, прыбраўшы кухню,
маладал,
да іх падыдзе, поўная тугі.

Адно дачка пабегла ў сад, —
з журбою
у сэрцы: як усе, пайшоў і ён,
як брат яе, — пайшоў
насустрэч бою,
на тое жыва, дзе і кроў,
і скон...
Дык хто ж за іх адіажа прад
табоў?
І хто паставіць лютасці заслон?

Дзе ты, шляхетны рыцар
і герой,
што спыніш тых, хто вечна
прагне бою?
Ці ты мудрэц з сіваю бародою
ці сталы муж — прымусу
крыкні: «Стой!»

Гісторыя запомніць падзвіг
твой,
калі ты ўзімеш мужнаю
рукою
сцяг белы над чырвонаю
зямлёю,
дасі разбою страшнаму адбой.

Ці паддынак з добрай злая сіла
павінны весці аж да той пары,
пакуль змаганцаў доля
не скасіла,
каб ціш запанавала на зары
і мёртвых перамога ўваскрасіла,
суняўшы смерці чорныя віры?

У рэн крыві — ні берагоў,
ні дна,
Рахунак гвалту — раны
і калецтва.
Страшнейшага няма на свеце
бедства,
чым тое, што нясе для ўсіх
вайна.

Знішчае плён вянкоў ушчэнт
яна,
агнём пажата ніва чалавечтва.
А ці пакліча да аднаго
следства
тых, хто намерсе, тых, чыя
віна?

І ці спасцігнуць мудрасць
сэрцам людзі,
што шлях да шчасця —
не агонь атак,
не меч, які смяротна джаліць,
грудзі,
што чалавек не раб і не чарвік,
і што не ў бойках славу ён
здабудзе
шпурнуўшы меч, як зношаны
пятка?

Хутчэй да нас вярніся, мір
жаданы,
аліўкавай галінкай завітай,
прыйдзі, як апантаны арадай,
ступіўшы на палетан неўзараны!

Клубок былога гневу разматай,
няхай зямля свае згойць раны,
хай плуг і серп трымаюць
ветэраны, —
ты дзэцям болей сірацець
не дай!

Нясі нам свой набытак залаты,
сцірай руіны гвалту і наварства.
У кожны дом і сэрца стукай ты.
Мір — ты жыцця ратоўнае
лячарства,
трыумф непераможнай дабраці.
Прыйдзі, братэрства і любові
царства!

Пераклад са славацкай
Патрусы МАКАЛЬ.

ЦАЛКАМ згодзен з Арсенам Лісам, які летася (15 жніўня) фантасі сцвердзіў у «Літа- ратуры і мастацтве» што знаходкі можна рабіць не толькі ў архівах, але і ў падшыўках старых перыядычных выданняў. У нас усё няма бібліяграфіі, у якой раскрываўся б змест беларускага даваеннага і тым больш дарэвалюцыйнага друку. Няма поўнай бібліяграфіі «беларускі» ў іншомоўных выданнях. І таму, працуючы ў бібліятэках, асабліва тых, якія, у параўнанні з мінскімі, маюць больш поўныя камплекты газет і часопісаў, можна натрапіць

З усёй моцы, моў бы бога,
Праз слёзы горкія, што
Я клічу вас...
Зямлі маёй сыноў, братоў,
Каторых многа так і мала —
Я клічу вас: пара настала,
Даволі смерці, зморы, сноў,
Пагарды, здзекаў з нас
Я клічу вас...
Сардэчным крыкам слёз
І болі
І сэрцу нашаму скажаць:
Враты радзімыя, ці ж спаць

русімім даследчынам: яны друкаваліся ў 12 нумары наўнаскага часопіса «Кры- віч» (1926—1927 гг.). Аднак тры апошнія куплеты, асабліва страшныя, у «Крывічы» і ў іншых вядомых публіка- цыях адсутнічаюць. А яны вельмі істотныя для разу- мення ідэйнай сутнасці твора, народжаннага, несумнен- на, на хвалі рэвалюцыйных падзей 1905—1906 гадоў, у барацьбе з царскім сама- уладдзем.

Для нас вельмі істотна, што працытаваны верш пад- пісаны псеўданімам Будзі- цель (у «Крывічы» ён фігу- раваў як твор Горэвіда). Па- водле «Слоўніка беларускіх псеўданімаў» І. Саламевіча,

«Цяпер мне ўжо сорак га- доў, а помню, як бы ўчора, тая часы, калі была яшчэ малой дзяўчынай, і ён часта заглядаў у нашу хату. Бывала, прыйдзе, сядзе на эдлі, гутарыць аб усім нашых бедах. Шмат камі і ў бядзе памагаў, ды і самі ў людзі павыцягваў. Часта чытаў нам вершы беларускія, а раз прынёс і падара- ваў мне кніжачку з верша- мі — «Дудну беларускую». Пыталіся мы: хто ж гэта — усё таі хораша напісаў? — «Гэта, — казаў, — пісаў ану- рат такі самы чалавек, як і вы ўсе. Вось, вучыся добра, Гэля, дык мо' і ты некалі пісаць будзеш!» Але ніколі не сказаў, што гэта ж ён сам піша. Меў ён грубыя сшытак з рознымі беларускімі вершамі — апрача дру- канаваных у «Дудцы» і «Смы- ну». памятаю, што між імі былі вершы «Шаршунны ўлетку, Шаршунны ўзімку», «Вясковая баба» і шмат ін- шых.

З народам жыў, як самы блізкі да нас чалавек, як свой. Бывала, на імяніны прыходзілі мы да яго, дык вядзе ў хату і з усімі знаём- ніць. Сям'я яго яму не спа- гардала і гэтага вельмі не любіла... Весела гулялі ў яго на лажынікі, сам з нашымі лязьчатамі скакаў, ды песні нашыя любіў пяць. Асаблі- ва ж любіў спяваць сваю ўласную песеньку «Ой, ка- лючы ялавец, ягдні салод- кія».

Любіў ён часта хадзіць на гару, што называецца Лысая Гара. Нейкія там паперы за- копчаў, хаваючы іх. Быў та- мака вялікі камень, які ён няжыць на сваім месцы, толькі надпіс на ім высеча- ны — у памяць аб ім. Сюды мы часта хадзілі ўспамінаць і паплакаць па ім. Да са- мае ягонае смерці мы так і не ведалі, чые гэта вершыкі ён нам усё чытаў. І толькі на пахараонах з надпісаў на ступнях пры яных даведа- ліся мы, наго хавалі..

Кізка дзержыцца памяць аб ім сярод нашых сялян».

Не менш цікавая для нас надраўнаваная творы Ф. Ба- гушэвіча, змешчаная 17 снежня 1933 года ў «Бела- рускай крыніцы» (за паве- дамленне пра гэту публіка- цыю ў ўдзячны вільнюскаму бібліяграфу Н. А. Ляшко- віч). Нехта Міцька Лук'ян паведамаў, што, будучы летам таго ж года ў Ашмя- нах, ён наведаў свайго зна- ёмага Мніховіча, які тады працаваў там старшынёй кааператыва банна. Яго жонка Канстанцыя, дачка Ф. Багушэвіча, паказала госцю розныя фотаздымкі бацькі і сказала, што ў яе ёсць пісьмы і іншыя рука- пісныя матэрыялы паэта, якія яшчэ нідзе не друка- валіся, і што яе сваяк ма- ецца выдаць усе гэтыя твора. Аднак паказаць рукапі- сы Канстанцыя Мніховіч не захацела.

Урэшце, вярта сказаць колькі слоў пра артыкул «Аналіз і ўвядзенне ў чы- тальніцкую аўдыторыю» той жа «Беларускай крыніцы» 16 снежня 1930 г. На ўра- чыстым вечары, праведзе- ным у Вільні ў сувязі з 30-годдзем з дня смерці па- эта, з «рэфератам» выступіў інжынер А. Клімовіч, ся- бар Багушэвіча 3. Наград- скі прачытаў некалькі яго вершаў, якія «яшчэ нідзе не друкаваліся». І перадаў у прэзідыум «некалькі сямей- ных фотаздымкаў песняра», а мастак Я. Драздовіч па- казаў і тансма перадаць «не- калькі замалёвак з жыцця паэта».

Прачытаваныя публіка- цыі заходнебеларускіх га- зет могуць аказацца пшён- німі пры далейшых пшён- ках рукапісаў Ф. Багушэві- ча, чыё 150-годдзе з дня на- раджэння мы будзем неўза- баве адзначаць.

Адам МАЛЬДЗІС

Забытыя старонкі мінулага

на публікацыі, што пашыраюць наша веданне літара- турнага мінулага.

ХТО ТАКІ ГОРЭВІД?

Дзіўны гэта быў часопіс «Літва». Выдаваўся ён (у 1909—1914 гг.) для літоўцаў, але — на польскай мове. Выходзіў у Вільні, але — найбольш актыўныя аўтары гэтага двухтыднёвіка (у апошнія два гады тыднёві- ка) паходзілі з Міншчыны і Гродзеншчыны. У некаторых мастацкіх творах тут адна- часна гучалі тры мовы — польская, беларуская і лі- тоўская (апавесці, апавядан- ні і драматычныя абразкі мінчанкі Алены Цапрынскай «Промні», «Маланка», «Сві- слачанка», «Мядзведзь з Глушы», «Іней» і інш.). А ў адным з нумароў часопіса за 1909 год выказвалася та- кая прапанова: «Літоўцам, што гавораць па-беларуску, трэба мець асобны часопіс».

Віленская «Літва» не ма- ла, зразумела, не цікавіцца беларускім вызваленчым рухам, дасягненнямі бела- рускай літаратуры і маста- цтва. Яна рэкламавала «На- шу Ніву», часта змяшчала «Хроніку беларускага жы- цця», рэцэнзавала новыя кніжкі (да прыкладу, «Тара- са на Парнасе» выдання 1909 г.). У дзесятым нумары за 1910 г. Павел Аляксюк расказаў чытачам пра Сярг- ея Палуяна, а ў нумары восьмым за 1911 г. змешча- ны артыкул І. К. «Беларускі дзельч», дзе вельмі цёпла га- воруцца пра Ігната Буяніч- кага, прыводзіцца (у арыгі- нале) прыведзены яму верш Яні Купалы, з другога бо- ку, у «Літве» друкаваліся пераклады вершаў Людэ- са Гры, Майроніса. Адным сло- вам, гэты часопіс быў свое- асабным сувязным звяном паміж народамі-суседзямі.

З публікацыяй «Літвы» для беларускага чытача най- больш цікавы верш «Я клічу вас...» Прывядзем яго цал- кам!

Я клічу вас...
...хаця не бачу
Вакол сябе кругом нічога
Апрыч вялізнае магіла...
Усё ж клічу вас з усёй
сілы,

Яшчэ дагэтуль не даволі?
Марнеці, гінуці ды гніць?
Я клічу вас...

...падняць павекі
Ды шчыра глянуці на свет.
На гэту нашу ночку цёмну.
На абяздоленасць агрому.
На мора ціхіх страшных бед
Што йдуць за нам! ўжо праз
векі...

Я клічу вас...
...убачыць ўсенька
Ды страпянуцца, задрыжаць
Ад грозьбы пэўнае загубы.
Каторай грозіць нам рахубы
Суседаў нашых... Ці ж чуваць
Усцяж ім будучы нашы
ені?..

Я клічу вас...
...даволі годзе
Цирпець, галець ды
...маўчаці!..
Пара зварушыцца з магілы!..
Сабраці усё, што ёсць сілы
Ляцугі цемрачы парваці!..
Ды вольным быці нам
народзе.

Я клічу вас...
...браты, злучыцца
У адну вялікую радзіну —
Братоў, сыноў, сваіх
...бацькоў..
Ды ў кожным чужі родну
кроў.
Каханія роднага злучыну,
Свядома — прышласці
дабіцца.

Я клічу вас...
...о беларусы!
Устаць, сабе падаці рукі
Павінаы ўсе, хто чуе,
...можка...
...Божа...
Свайго народа чуйце мукі —
Атруту вечнага прымусу!..
Я клічу вас...
...пачуць павягу
Стварэння божага з душой —
Не йсці праз жыцце, бы
калека,
Но ўстаці пругкаю нагой
З спакойнай смеласці
адвагай.

Я клічу вас...
...прызнацца
...о беларускага народа
Ла беларускай сваёй мовы...
Да працы цяжкай быць
...гатовы,
Каб ён меў долю ды
свабоду —
Жыцця свайго каб
дамагацца.

Я клічу вас — да гэтага!..
З дзевяці куплетаў гэтага
патрыятычнага верша шэсць
першых ужо вядомы бела-

пад гэтым красамоўным псеўданімам хаваўся толькі І. Тукернес, рэдактар-выда- вець «Нашай долі». Дагэтуль было вядома, што ім пера- кладзены на беларускую мо- ву верш Ю. Крашэўскага «Пан і мужык» («Наша до- ля», 1906, і снежня). Сёння ж ёсць падставы лічыць, яго яшчэ і аўтарам двух бела- рускіх вершаў («Я клічу вас...», «Палянам у дзень 3-га мая»), якія, услед за «Крывічом», прыпісваліся Горэвіду.

Такім чынам, дзякуючы віленскай «Літве» мы мо- жам гаварыць пра І. Тукер- неса — Будзіцеля — Горэві- да як пра цікавага паэта. Таямнічавы постаць рэдакта- ра першай беларускай ле- гальнай газеты (якраз ад- значаецца яе 80-годдзе) ад- рывалася нам нечаканай гранню.

СЛЯДЫ БАГУШЭВІЧАЎ-СКІХ РУКАПІСАЎ

Пошукі друкаванай і ру- капіснай спадчыны Фран- цішка Багушэвіча вядуцца ўжо даўно — у нашай краі- не, за мяжой. Аднак іх плён усё яшчэ невялікі: дагэтуль мы не маем «Скрыпачкі», «Беларускіх расказаў». Та- му важна ўзнавіць конныя забыты след, звярнуць на яго ўвагу шырокай грамад- скасці. Бо ў наш час най- больш плённыя пошукі ка- лектыўныя.

Некалькі такіх слядоў можна знайсці ў заходне- беларускіх газетах, якія па розных прычынах засталіся па-за ўвагай сучасных да- следчынаў. Сярод іх — га- зета дэмакратычнага накі- рунку «Сын беларуса». У нумары яе ад 27 ліпеня 1924 года апублікаваны ўспаміны Гэлі Каспаровіч (па мужу Горыт), якая жыла па сус- едстве з Багушэвічамі ў Кушылямі — у вёсцы Наз- драчуні былой Сольскай во- ласці. Гэтыя ўспаміны да- даюць да вобліка паэта-дэ- макрата новыя прывабныя рысы:

3 12 па 18 студзеня 1987 года
12 студзеня, 18.45

«ДАНІНА ЧАСОУ НЕЗАБЫТЫХ»

Перадача падрыхтавана да 70-год- дзя паэта М. Калачынскага. У ёй пры- маюць удзел В. Зуёнак, П. Прыходзь- на, К. Камейша, Герой Сацыялістыч- най Працы У. Ф. Крышталевіч, былы сакратар Пастаўскага РК КПБ В. А. Клячкова.

13 студзеня, 18.10
«СУСТРЭЧА СА СКАРЫНАЙ»

Вы даведзецеся пра новыя даследа- ванні пра беларускага першадрукара.

14 студзеня, 21.45

«У ТЭАТРАХ РЭСПУБЛІКІ»

В. Легетаў, «Эдзіт Пяф». Спектакль Рэспубліканскага тэатра юнага гле- дача, Уступнае слова тэатральнага крытыка В. Раніцкага.

17 студзеня, 13.05

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ»

Свае вершы чытае К. Жук.

17 студзеня, 18.20

ТВОРЧЫ ВЕЧАР ПАЭТА А. ГРАЧАНІКАВА

На ім выступілі пісьменнік І. Шамя- кін, кампазітары І. Лучанок, Г. Вагнер, У. Буднік, народная артыстка БССР М. Захарэвіч, заслужаная артыстка БССР Т. Раеўская, тэатр «Жывое сло- ва» Мінскага педінстытута імя Гор- кага.

17 студзеня, 19.55

ТЭЛЕВІЗІЯНЫ ВЕРНІСАЖ

Канцэрт з удзелам народнай арты- сткі СССР М. Біешу і Дзяржаўнага ма- лога сімфанічнага арнестра СССР пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Ю. Сіманова. У праграме уверцюры і ары з опер Расіні, Вердзі, Пучыні і інш. Вядучая — музычны каментатар Э. Язерская.

17 студзеня, 22.55

«СУСТРЭНЕННЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Эстрадная праграма з удзелам ар- тыстаў чэхаславацкай эстрады.

18 студзеня, 18.25

«ПРА МУЗЫКУ АД «А» ДА «Я»

«Няшчыра я не магу пісаць музыку. І, мабыць, таму яна і падабаецца вам, што яна шчырая...» — гаварыў выдат- ны савецкі кампазітар І. Дунаеўскі. Яго жыццё і творчасці прысвечаны першы сюжэт.

Аб прафесіі дырыжора расказа за- служаны артыст БССР В. Катаеў.

Пра кампазітара Дэліба, які адкрыў новую бліскучую старонку ў гісторыі балетнага тэатра, — наступны сюжэт.

На заканчэнне, як заўсёды, музыч- ны красворд.

Вядучыя — В. Скварцова і У. Шалі- хін.

ВОБРАЗ-86. Літаратурна-крытычныя артыкулы. Мн., «Мастацкая літарату- ра», 1986.—35 к.

А. ГУРСКАЯ. Адказнасць перад ча- сам. Творчы партрэт К. Кірэенкі. Мн., «Навука і тэхніка», 1986.—1 р.

ЗВОН КРЫШТАЛЬНЫХ РОС. Сучас- ная руская апавесць. Пераклад з рус- кай. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986.—2 р. 10 к.

К. КІРЭЕНКА. Збор твораў у трох тамах. Том І. Мн., «Мастацкая літарату- ра», 1986.—2 р. 80 к.

Т. САВЕЛЬЕВА, Н. ЯЛЕНСКІ. Дар слова: гаворым па-руску... гаворым па-беларуску... На рускай і беларус- кай мовах. Мн., «Універсітэцкае», 1986.—35 к.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро ФУШКО.

«Літаратура і искусство» — орган Министер- ства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01014 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За- харава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на- месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказа- нага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бі- біліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нары- са — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісь- маў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, ад- дзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на ма- шынцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.